

TARTU ÜLIKOOL
Majandusteaduskond
Rahvamajanduse instituut

Britt Hanschmidt

**SOTSIAALKAPITALI SEOSSED INDIVIIDI
SOTSIAALMAJANDUSLIKU STAATUSEGA**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Dotsent Eve Parts

Tartu 2015

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. SOTSIAALKAPITALI OLEMUS	5
1.1. Sotsiaalkapitali mõiste ja selle allikate käsitus.....	5
1.2. Sotsiaalkapitali allikad mikrotasandil	22
2. SEOSED SOTSIAALMAJANDUSLIKU STAATUSEGA	31
2.1. Ülevaade töös uuritavatest andmetest.....	31
2.2. Andmete analüüs.....	35
2.2.1. Kirjeldav statistika	35
2.2.2. Dispersioon- ja korrelatsioonianalüüs	50
2.3. Järeldused	54
KOKKUVÕTE.....	61
VIIDATUD ALLIKAD	63
LISAD	67

SISSEJUHATUS

Majanduses tõrjuvad teenused rikkuse allikana üha enam kõrvale tootmise. Inimeste ja üha targemate masinate käsutuses olev informatsioon ja intellekt muutuvad määravaks ja vaimne töö hakkab asendama füüsilist. Tootmine globaliseerub, sest odav infotehnoloogia võimaldab üha kergemini liigutada informatsiooni üle riigipiiride. Infoühiskond hakkab rohkem tootma kaht nüüdisajal enim hinnatud väärtust – vabadust ja võrdsust. (Fukuyama 2001:15). Seoses globaliseerumisega on vaja enam tähelepanu pöörata ühiskonna sidususele. Ühiskonna sidususe all mõistetakse ühiskonnaliikmete heaolu ja võrdsuse kindlustamist läbi ühtsuse. Selline ühiskonda liitev liim tugineb kindlatele väärtustele, nagu sotsiaalne usaldus, kindlustunne, vastastikune abistamine, jagatud väärtused ja võrdsed võimalused kõigile. Salliva osalusdemokraatiaga kodanikuühiskond saab tekkida, kui igaiühe erahuvid on kooskõlas teiste ühiskonnaliikmete ja ühiskonna kui terviku huvidega. Sotsiaalkapitali areng on üks võimalusi ühiskondliku vastutuse suurendamisel. Lähema vaatuse alla võetakse neli erinevat sotsiaalmajanduslikku karakteristikut – vastaja haridus, sissetulek, tööturustaatus ja vanemate haridustase. Sotsiaalkapitali erinevate elementide osas on valik tehtud perekonna tähtsuse, sõprade ja tuttavate olulisuse, usalduse määra ja osalemise kohta erinevates vabatahtlikes organisatsioonides ja ühendustes.

Töö eesmärgiks on välja selgitada, millised on seosed sotsiaalkapitali ja indiviidi sotsiaalmajandusliku staatuse vahel. Uurimisülesanneteks on:

- ülevaate andmine sotsiaalkapitali mõiste kujunemisest;
- mikromajandusliku sotsiaalkapitali tähtsuse väljaselgitamine;
- selgitada teooria põhjal välja sotsiaalkapitali allikad ja elemendid mikrotasandil;
- kontrollida empiiriliselt võimalikke seoseid analüüsi valitud sotsiaalmajanduslike karakteristikute ja indiviidi sotsiaalmajandusliku seisuga vahel;
- analüüsida tulemusi ja teha järeldused

Töö struktuur on üles ehitatud kahele peatükile. Esimene peatükk on teoreetiline ja kajastab sotsiaalkapitali mõiste teket ja erinevaid käsitlusi ning annab ülevaate sotsiaalkapitali ja indiviidi sotsiaalmajandusliku staatuse omavahelistest seostest. Teine peatükk on empiiriline ja kajastab erinevaid indikaatoreid, mis mõjutavad enim indiviidi sotsiaalset kapitali. Erinevad sotsiaalkapitali näitajad on võimalik koguda või tuletada erinevate meetoditega. Mikrotasandi sotsiaalkapitali kohta andmete saamiseks viiakse läbi küsitlusi. Lihtsamaid võimalusi on kasutada juba kogutud andmeid. Andmete kogumisel on põhirõhk olemasolevatel andmebaasidel. Erinevates uurimustes eelistatakse näitajaid, mis kirjeldavad sotsiaalkapitali kui ressursi, mitte selle kasutamist. Arvesse võetakse eelkõige sotsiaalkapitali mõõtmiseks spetsiaalselt kogutud näitajaid, kuigi ka muudel eesmärkidel leitud andmed on asendusnäitajatena kasutatavad. Mikrotasandi sotsiaalkapitali mõõtmisel vaadeldakse riigisisest olukorda võrgustikke kirjeldavate sotsiaalse suhtlemisvõrgustiku kaudu ning sotsiaalse toetuse, sotsiaalse osaluse ja kodanikuaktiivsuse näitajad ning norme kirjeldavad usalduse ja vastastikkuse näitajad.

Töö teoreetilise osa koostamisel on kasutatud erinevaid tuntud autorite väljaandeid ja kogumikke sotsiaalkapitali erinevate aspektide kirjeldamisel. Töö autor on kirjeldanud sotsiaalkapitali erinevaid jaotusi makro- ja mikrotasandi kapitalina, esitanud sotsiaalkapitali peamisi komponente struktuuralsest ja kognitiivsest vaatepunktist lähtuvalt, kirjeldanud erinevaid usalduse ja osalusmääraga seonduvaid näitajaid ning toonud töö iseloomust juhindudes välja sotsiaalmajanduslikud karakteristikud indiviidi tasandil.

Töö empiirilises osas uuritakse seoseid sotsiaalkapitali nelja elemendi ja sotsiaalmajanduslike karakteristikute vahel (indiviidi tasandil ressurside hankimisel mitteformaalsete võrgustike ja teiste sotsiaalsete struktuuride kaudu).

Töös kasutatakse *European Values Study* on-line andmebaasi. Andmete analüüsimetodiks on dispersioonanalüüs, mitteparameetrilised testid ja korrelatsioonianalüüs. Eesmärgiks on valida statistilise andmeanalüüsi paketi SPSS valitud karakteristikud ning vajadusel koondada valikud summeritud näitajad analüüsitulemuste ühtlustamiseks ja paremaks tõlgendamiseks.

1. SOTSIAALKAPITALI OLEMUS

1.1. Sotsiaalkapitali mõiste ja selle allikate käsitletus

Sotsiaalkapitali definitsioone on erinevaid, kuid kesksel kohal on arusaam, et sotsiaalsed võrgustikud omavad väärtust ja nende sees toimuvad suhted mõjutavad majandustulemusi. Sotsiaalkapitali teooria annab raamistiku sellistele uurimisteedadele nagu sotsiaalteooria (Bourdieu, 1986), haridus (Coleman, 1988), jätkusuutlik areng (Grootaert, 1998), karjääri edendamine (Burt, 1997) ja innovatsiooni levik (Senge *et al*, 2001). (Jones 2012:61)

Sotsiaalkapitali mõiste juured ulatuvad tagasi 18.-19. sajandisse. Üks peamisi autoreid Alexis De Tocqueville väitis, et tugev kodanikuühiskond tugevdab demokraatiat ja kirjeldas USA näitel indiviidide koostöövalmidust ühiste eesmärkide saavutamisel. Samuti palju sellel teemal avaldatud autor Emile Durkheim on käsitlenud kiirete sotsiaalsete muutuste negatiivseid tagajärgi – enesetappude ja lahutuste arvu kasv; leides, et nende ennetamiseks on parim toetavate suhtevõrgustike olemasolu. Vastupidi Durkheimile rõhutas Karl Marx radikaalsete sotsiaalsete positiivset mõju ühiskonna sidususele klassisisesel solidaarsuse suurenemise näol. Majandusteaduse oluliseks uurimisobjektiks tõusis sotsiaalkapital 1990. aastatel, kui hakati rohkem tähelepanu pöörama majandusarengu sotsiaalsetele ja institutsionaalsetele aspektidele. (Parts 2006:15)

Sotsiaalkapital on midagi, mis paljude arvates lihtsustatud majanduslikust maailmavaatest puudus. Akadeemilised uuringud viimase viieteistkümne aasta jooksul on suurendanud huvi sotsiaalkapitali vastu. Hoolimata uurimuste ja dokumenteeritud suhete kohta võrgustikus asetleidvate suhete ja nende vormi kohta (sisaldades näitajaid majanduskasvu, tervise, kuritegelikkuse, hariduse ja isegi valitsuste efektiivsuse kohta), on uuringute erinevad distsipliinid seostevahelisi näitajaid kirjeldanud eraldiseisvana,

juhindudes erinevatest sotsiaalkapitali käsitlustest. Hiljuti on sellealaste uuringute läbiviijad hakanud aru saama, et neil on teiste teadusharude raames samalaadsete uuringute tegijatega nii mõndagi ühist. (Halperin 2005:2). Majandusteadlased on leidnud sotsiaalkapitali kontseptsiooni tunnuseid juba 18.sajandil Adam Smithi töödest, kes samuti rõhutas vastastikkuse osavõtlikkuse, väärtuste ja võrgustike tähtsust. (Halperin 2005:6). Samuti sotsiaalkapitali oma töödes käsitlenud prominentne teadlane Fukuyama jõudis järeldusele, et majandusteadlased on kõrgelt alahinnanud sotsiaalkapitali üldiselt, eriti usalduse olulisust sotsiaalkapitali mõistmisel. (Halperin 2005: 8). Sotsiaalkapital koosneb kolmest põhikomponendist: esimene neist on sotsiaalne võrgustik, teiseks komponendiks on ühiskondliku normid ja kolmas komponent on karistus koostöönormide rikkumise eest. Karistus võib-olla kaudne või peenetundeline, nagu näiteks kuulujutt või reputatsiooni langemine teiste võrgustiku liikmete silmis. (Halperin 2005: 11). Peaaegu kõik uurijad nõustuvad, et perekonnavälised võrgustikud, kus inividid on omavahel tuttavad (enamjaolt kohalik kogukond) on ehtsad näited sotsiaalkapitalist. Vaieldavaks on jäänud, kas suhteliste võõraste vahelise suhtlemise iseloom ja vorm on tõlgendatav sotsiaalse kapitalina. (Halperin 2005: 14-15). Kui arvata kultuurilised ja sotsiaalsed harjumused sotsiaalkapitali kontseptsiooni hulka, tõstatub koheselt küsimus kas sinna juurde mitte lisada formaalsed võrgustikud e. kas institutsionaalsed struktuurid on sotsiaalkapitali osa. (Halperin 2005: 16)

Sotsiaalkapitali teooriad pakuvad selgitusi sotsiaalse tegevuse ja koostöö motivatsioonide ja mõjude kohta ning nende panusele ühtekuuluvustunde ja majandusliku kasvu suurendamisse. (Edwards, Franklin, Holland 2007:2). Kaasaegsed sotsiaalkapitali teooriad jagunevad kolme peamise haru vahel: esiteks majanduslik e. ratsionaalne haru, tuginedes eelkõige Gary Beckeri ja James Colemani töödele, olles keskpunktiks ka poliitilise suunaga majandusliku arengu ja kasvu teooriatele. Teiseks haruks on poliitiline e. demokraatlik sotsiaalse kapitali uurimissuund, esindatud tunnustatud Robert Putnami poolt tugines Tocqueville politiseeritud teaduse ja ühenduste demokraatlikele teooriatele. Kolmanda haruna on kriitiline e. marksistlik lähenemine sotsiaalsele kapitalile, juhindudes Pierre Bourdieu töödest, mis keskenduvad sotsiaalsete võrgustike teooriale, mõjuvõimule ja klassidevahelisele konfliktile kultuuritavades. (Edwards, Franklin, Holland 2007:14-15). Jagades erinevad sotsiaalkapitali teooriad kolme peamise suuna vahel, toob see esile nende teooriate nõrkused. Ratsionaalse haru probleemiks on, et

ratsionaalse valiku mudel vähendab ühiskondlikku kapitali individuaalse kapitali ees nagu ka ratsionaalse valiku kriitikud vaidlevad. Vähendades sotsiaalseid norme ratsionaalsete normide kasuks ei saavutata soovitud tulemusi. (Edwards, Franklin, Holland 2007:14-15)

Uurimused sotsiaalkapitali ja selle mõju kohta on olnud tugevalt mõjutatud Putnami töödest, kes käsitleb kodanikuühendusi majandusliku progressi alustalana. Vabatahtlikke kodanikeühendusi on peetud oluliseks sotsiaalse kapitali ülesehitamise vahendiks ning rõhutatud nende progressiivset mõju majandusele ja poliitikale. Tagajärjena on Putnami idee osalusmäära seosest majandusliku käekäiguga mõjutanud paljusid kvantitatiivseid uuringuid, mis mõõdavad sotsiaalkapitali kui igat tüüpi vabatahtlike ühenduste tihedust. (Svendsen, Sorensen 2006:424). Strukturaalne sotsiaalne kapital (osalemine vabatahtlikes organisatsioonides) hõlmab üldist usaldust, koostöölaseid norme ja mitteformaalseid võrgustikke. Siduv sotsiaalne kapital (riiklikud institutsioonid) seostub formaalsete institutsioonide efektiivsuse ja kollektiivse tegevuse soodustamist. (Wallis, Killerby 2004:243)

Francis Fukuyama (2008) kohaselt ei toetu infoühiskonnas valitsused ega äriühingud üksnes bürokraatlikele reeglitele, vaid on sunnitud võimu hajutama ja lootma oma töötajate iseorganiseerumisvõimele. Selle eeltingimuseks on juurdunud reeglite ja käitumisnormide olemasolu, mistõttu on sellised mitteametlikud normid omandanud ühiskonnas kaaluka koht. Kaasaegse sotsioloogia teooria alustalaks on idee mitteametlike normide ja väärtuste väljavahetumisest mõistuspäraste ja ametlike seaduste ja reeglite vastu. (Fukuyama 2001:20). Kodanikeühendused sisendavad inimestele koostööharjumusi, mis kanduvad edasi avalikku ellu. Ilma sotsiaalkapitalita ei saa olla kodanikeühiskonda ja ilma kodanikeühiskonnata ei saa olla edukat demokraatiat. (Fukuyama 2001:32). Ühiskonnad töötavad paremini ja on alati olnud efektiivsemad, kui riigi kodanikud usaldavad üksteist, teevad omavahel koostööd ühiste eesmärkide saavutamiseks ja jagavad kodanikukultuuri. Vastastikkuse usalduse kogumine avalike hüviste loomisel vabatahtliku koostöö tegemisel aitab ehitada sotsiaalkapitali ja panustab efektiivselt töötavasse valitsusse. Kõrge sotsiaalkapitali määraga ühiskonnad toimivad pigem kõrgema kui madalama kodanike osalusmäära toel - sotsiaalkapitali abil luuakse kodanikuühiskonda. Kodanike kultuur tekib indiviidide suurest panusest sotsiaalkapitali.

(Rotberg 2001:1). Efektiivse grupikäitumise aluseks on inimlik püüe usalduse ja vastastikkuse poole. Kõrge sotsiaalkapitali määr peegeldab usalduse vastastikkuseid sidemeid, lõimudes horisontaalselt üle erinevate klasside ning rahvuste ja julgustades ühiskonnas asetleidvat koostööd. Hierarhilised (vertikaalsed) sidemed võrgustikes on valitsejate ja valitsevate vahel ja annavad aimu suuremast era- kui avalikust hüvest, mis on aluseks korruptsiooni tekkimisele. (Rotberg 2001: 2)

Sotsiaalkapitali kontseptsiooni edasine areng ning levimine sotsioloogiast teistesse distsipliinidesse, eelkõige politoloogiasse ja majandusteadusesse, tõi kaasa mõiste laienemise indiviidi tasandilt ühiskonna tasandile. Peamine erinevus varasemas seisnes sotsiaalkapitali vaatlemises kollektiivse ressursina, mille tulud ilmnevad kogukonna tasandil kuritegevuse ja korruptsiooni vähenemise ning valitsemiskvaliteedi ja arengunäitajate paranemise näol. (Parts 2006:21). Nüüdisaegse käsitluse alusepanijaks peetakse Robert Putnamit, kes vaatles sotsiaalkapitali kaasaegse kodanikuühiskonna tunnuseks, mis märgib ühiskonnaliikmete kodanikuteadvust, ühistegevust, toetavate sotsiaalsete normide olemasolu ja usaldust avalike institutsioonide vastu. Putnam väidab, et sotsiaalkapital hõlmab sotsiaalse organiseerituse tunnuseid, nagu usaldus, normid ja võrgustikud, mis soodustavad koordineeritud tegevust ja suurendavad seeläbi ühiskonna ning majanduse toimimise efektiivsust (Putnam 1993:167). Putnami käsitlusele heidetakse eelkõige ette sotsiaalkapitali negatiivsete aspektide ignoreerimist. Tegelikult ei pruugi kõigi vabatahtlike kodanikuühenduste eesmärgid kattuda ühiskonna arengu eesmärkidega (nt kuritegelikud organisatsioonid). Putnami väitel on kogukondliku sotsiaalkapitali allikaks sotsiaalsed normid ja ühistegevus. Kuid jääb lahtiseks, kuidas need normid tekivad ning mis sunnib inimesi vabatahtlikes organisatsioonides osalema. Putnami väidete kohaselt on riikide ja regioonide arengu aluseks minevikus tehtud valikud, mis määravad liikumise tulevase õitsengu või hävingu poole. Putnami kriitikute arvates keskendub ta liialt sotsiaalkapitali makroefektidele ja ületähtsustab vabatahtlikes võrgustikes isiklikul tasandil sõlmitavaid kontakte ning pöörab vähem tähelepanu teistele osalemisvormidele või halvustab neid täielikult. (Dekker, Uslaner 2001: 2). Putnam siiski ei ignoreerinud täielikult eksogeensete tegurite (ajalugu, haridustase, loodusressursside olemasolu) võimalikku mõju, väites pigem, et sotsiaalkapital aitab selgitada, miks mõned regioonid saavutavad sarnaste taustatingimuste olemasolul paremaid arengutulemusi kui teised. (Parts 2006:22).

Jätkusuutliku arengu tagamine arendades looduslikku, füüsilist ja inimekapitali, suurendades neid põlvest-põlve, on pikaajalise jätkusuutliku arengu alustala. Arenguteooriad on ainult osaliselt suutnud lahti seletada erinevaid kasvumäärasid ja jätkusuutliku arengu põhjuseid. (Dekker, Uslaner 2001:3). Oma uurimustes väidab Christian Grootaert, et puuduvaks lülits on sotsiaalne kapital. Summeerides avaldatud kvantitatiivsed analüüsid ja juhtumipõhised uuringud, järeldab ta tugevat seost arengu ja sotsiaalkapitali vahel (Dekker, Uslaner 2001:4). Riigid erinevad üksteisest oma institutsioonide, avaliku korra ja sotsiaalse kapitali poolest. See määrab ka ressursid, mida riik saab oma kasutusse muud tüüpi kapitale kasutades. (Dekker, Uslaner 2001:15). Makrotasandi sotsiaalkapitali tähtsus oli oluline Nõukogude Liidu lagunemise ajal, kus äkiline valitsuse kadumine paljudest majanduslikest ja sotsiaalsetest funktsioonidest viis usalduse kaotamiseni ning sundis indiviide lootma kohalikele võrgustikele ja mitteformaalsetele institutsioonidele (Dekker, Uslaner 2001:16)

Coleman defineerib sotsiaalkapitali selle funktsioonide kaudu: sotsiaalkapital on võrgustikes paiknev reaalne või potentsiaalne ressurss, mis hõlbustab teiste vajalike lisaressursside hankimist ja soovitava eesmärgini jõudmist soodustades struktuuris paiknevate indiviidide koostööd. Colemani käsitluse kohaselt kuuluvad sotsiaalkapitali hulka lahutamatu osana normid, mille kaudu saab ühiskond tuvastada, kas ühiskonnagruppide püstitatud eesmärgid vastavad ühiskonna kui terviku huvidele. Seejuures saavad normid oma rolli täita vaid juhul, kui nendest kinnipidamist on võimalik kontrollide ja nende eiramist karistada. (Coleman 2006)

Putnam 1993 ja 1995.aasta töödes demokraatlikes ühiskondades mitteformaalsetes võrgustikes ja vabatahtlikes organisatsioonides osalemise kohta argumenteeris teadlane, et need sidemed näitavad ühiskonnas sotsiaalse kapitali ulatust. Need seosed koos indiviidide osalusmääraga arendavad ja suurendavad kollektiivseid norme ja usaldust, mis on kollektiivse heaolu tekitamisel ja hoidmisel kesksel kohal. (Lin 2001:23). Putnam on adunud seost usalduse ja kodanikuühiskonna vahel. Tema jaoks saavad ühiskonna demokratiseerumine ja sotsiaalkapitali ülesehitus alguse rahvastiku poliitilisest minevikust, laialt levinud demokraatlike traditsioonide ja usaldusliku käitumise vormis. Putnam kasutab vabatahtlike organisatsioonide tihedust kui sotsiaalkapitali määra

tähtsaimat mõõdikut. Siiski ei ole kiirelt arenev teaduslane kirjandus kinnitanud eelpoolmainitud seose paikapidavust. (Svendsen, Sorensen 2006:411)

Uurimused sotsiaalkapitali kohta tsiteerivad enamuses Robert Putnami seisukohti, kelle töödes on rõhutatud erinevate võrgustike tähtsust majanduse arengus. Ka Francis Fukuyama on Putnami seisukohtadega nõus, rõhutades omakorda lisaks bürokraatlikele reeglitele ka indiviidide (töötajate) iseorganiseerumisvõimet, mille eeltingimuseks peab normide ja reeglite olemasolu. Robert I. Rotberg tähtsustab kodanike kultuuri ja läbi selle loodavat kodanikeühiskonda. Tema töödes tõusevad olulisele kohale vastastikune usaldus ja koostöö ühiste eesmärkide saavutamisel. Kriitikute Dekkeri ja Uslaneri arvates pöörab Putnam vähe tähelepanu sotsiaalkapitali negatiivsetele kõrvalmõjudele ning kriitikud rõhutavad arenguteooriate tasandil jätkusuutliku arengu põhjuste ebapiisavat kajastamist. Ka Svendsen ja Sorensen ei kinnita Putnami väidet organisatsioonide tiheduse kui sotsiaalkapitali määra tähtsaima mõõdiku kohta väites, et teaduslane kirjandus seda seost ei kinnita. Nan Lin seevastu leiab Putnami käsitluses sotsiaalkapitalist olulisena välja tuua kollektiivse heaolu tekitamise ja hoidmise läbi vabatahtlikes organisatsioonides osalemise.

Prantsuse sotsioloog P. Bourdieu ja Ameerika sotsioloog J. Coleman asetasi oma sotsiaalkapitali käsitlustes keskmesse üksikindiviidi (või perekonna) ja keskendusid erinevatele ressurssidele ja hüvedele, mis muutuvad indiviidile kättesaadavaks tema sotsiaalsete suhete kaudu. Hilisemas kirjanduses hakati seda nimetama mikrotasandi kapitaliks ja selle kohaselt on sotsiaalkapital sotsiaalse kontrolli, perekonna kaudu vahendatavate hüvede ning muude võrgustike kaudu levivate ressursside allikaks. (Parts 2006:18). Bourdieu käsitluse kohaselt on sotsiaalkapital vaadeldav võimuvõitluse ressursina, mis võimaldab juurdepääsu teistele (eelkõige majanduslikele) ressurssidele ning aitab seeläbi indiviidil saavutada kontrolli oma sotsiaalse positsiooni üle. Bourdieu mõistis oma avaldatud töödes sotsiaalkapitali inimkäitumise tulemusel kujuneva, kuid üksikindiviidi käsutuses oleva ressursina. (Parts 2006:19)

Indiviidi tasandil sõltub sotsiaalsete suhete kasulikkus eelkõige kontekstist ehk on situatsioonispetsiifiline. Inimesed kasutavad esmatarbekaupade hankimisel enamasti formaalseid turusuhteid, emotsionaalse heaolu tagamisel aga mitteformaalseid sõprussuhteid. Ühiskonnale kasuliku koostöö seisukohalt peetakse kõige tulusamaks

erisuguse sotsiaalse taustaga isikutest koosnevaid avatud horisontaalseid mitteformaalseid võrgustikke, kus domineerivad nõrgad sidemed. Seejuures on formaalsed ja mitteformaalsed võrgustikud sageli omavahel seotud ja täidavad samu funktsioone. Nende suhteline olulisus sõltub konkreetsest ühiskonnast. (Parts 2006:56). M.S. Granovetter (1973, 1985) pöörab oma töödes tähelepanu tuttavate inimeste vahel olevatele nõrkadele sidemetele, mis olid väga kasulikud informatsiooni ja võimaluste hankimisel ning tööotsingutel. Tugevad sidemed (perekond ja lähimad sõbrad) pakkusid intensiivsemat ja fookuseeritumat toetust, mis mängib suuremat rolli indiviidi emotsionaalse heaolu saavutamisel. Sotsiaalsete võrgustike erinevad vormid omavad isiklike sidemete tugevusest lähtuvalt erinevaid väljundeid ja hüvesid. (Halperin 2005: 20)

Sotsiaalkapitali elementide analüüs põhineb tabelis 1 toodud sotsiaalkapitali struktuursete ja kognitiivsete komponentide eristamisel. Tegemist on mikrotasandi näitajatega, samas kognitiivse poole näitajad on lihtsalt agregeeritavad nii grupi kui kogu ühiskonna tasandile. Raskem on agregeerida komponentide struktuurset poolt mesotasandi analüüsil. (Parts 2006:47)

Tabel 1. Sotsiaalkapitali peamised komponendid.

SOTSIAALKAPITAL			
Struktuurane lähenemine		Kognitiivne lähenemine	
Mitteformaalsed võrgustikud ja sotsiaalsed suhted	Osalemine vabatahtlikes organisatsioonides	Üldine usaldus	Normid, väärtused, vastastikkus

Allikas: Parts 2006:48

Sotsiaalkapitali teket mõjutavad lisaks sotsiaalmajanduslikele teguritele indiviidide vastastikused ootused, sarnasus ning minevikukogemus. Üldise usalduse teke mikrotasandil seostub eelkõige vastastikkuse (*reciprocity*) printsiibiga – indiviid on nõus oma käsutuses olevaid ressursse teistega jagama ootuses, et talle vastatakse samaga. (Parts 2006:63). Vastastikkusega seostub ka sisemiste normide olemasolu, millest kinnipidamist peetakse vaikimisi heaks tavaks. Sellised normid kujunevad enamasti lapsepõlves koduse kasvatusel mõjul ning on tihedalt seotud väärtushinnangutel põhineva usaldusega. Vabatahtlikes organisatsioonides osalemist ja sotsiaalset suhtlemist laiemalt

saab põhjendada inimeste suhtlemiseelistustega peamiselt endasarnaste isikutega, kellega on samalaadne elustiil ja/või sarnased sotsiaalmajanduslikud tunnused. (Parts 2006:64). Sotsiaalsete suhete tekkimise eelduseks on ühelt poolt vastastikune sümpaatia ja jagatud emotsioonid, teisalt omatavate ressursside sarnasus, kusjuures need tegurid on omavahel sõltuvad. (Parts 2006:65)

Nii indiviidi grupikäitumist kui ka toimist laiema kogukonna (ühiskonna) liikmena mõjutavad eelkõige tema isiklikud normid, väärtushinnangud ja sotsiaalne aktiivsus.. Ühe sotsiaalkapitali põhielemendina käsitletav usaldus on avalik hüvis, mis on oluline heaolutegur indiviidi, kogukonna, regiooni ja riigi tasandil. Usaldusel on mitu alamliiki, mis moodustavad spektri, ulatudes kitsast personaalsest usaldusest abstraktse moraalse usalduseni. Moraalne usaldus põhineb ühiselt jagatavatel väärtushinnangutel ning selle juured peituvad varajase lapsepõlve koduses kasvatuses. Sellina usaldus on stabiilse iseloomuga ning ei sõltu isikust, kontekstist ega isiklikust kogemusest. Moraalse usaldusega on sarnane sotsiaalne usaldus, mis sõltub kontekstist ning indiviidi (grupi) varasemast kogemusest. Riigi tasandil on üldise usalduse aluseks ühiskonnas juurdunud eetilised harjumused ning moraalne vastastikkuse kohustus. (Parts 2006: 48-51)

Sotsiaalkapital hõlmab ühiskonnas ja gruppides kehtivaid norme, reegleid ja vastastikust usaldust, mis võimaldavad kollektiivset tegutsemist ning aitavad saavutada ühiseid eesmärgi. Usaldus on üks sotsiaalkapitali põhielemente. Usaldust saab käsitleda avaliku hüvisena, mis mõjutab otseselt heaolu indiviidi, kogukonna, regiooni ja riigi tasandil. Sotsiaalkapitali varasemates uurimustes kasutati valdavalt terminit „interpersonaalne usaldus“, mis viitab kahe või enama isiku vahelisele usaldusele. Üldistavalt võib usalduse mõiste piiritleda kolme elemendiga: (1) ootused partneri usaldusväarsuse suhtes, (2) partneri käitumise ennustatavus, (3) eeldatav aus käitumine olukordades, mis võimaldavad käituda oportunistlikult. (Parts 2006:49). Usaldus hõlbustab indiviidi suhtlemist võrgustikes. Võrgustike tegutsemine on efektiivsem, kui selle liikmed usaldavad autoriteete grupi sees. Võrgustike ja neis tegutsevate indiviidide eesmärk on tekitada ja säilitada sellised sotsiaalsed suhted, mis põhinevad vastastikusel usaldusel. (Cook 2001:285). Ootused partneri usaldusväarsuse suhtes põhinevad kontseptsioonil, mida indiviid teistelt ootab. Individuaalsete ressursside jagamine võrgustikes toetub soovile kasutada teiste võrgustikes olevate liikmete ressursse. Ressursside vahetamise

käigus püüavad iniviidid maksimeerida ressursside vahetamisest saadavat kasu ja minimeerida kaotusi. Järelikult keskenduvad võrgustikes olevad iniviidid teiste eeldatavale käitumisele eesmärgiga kohandada oma käitumist maksimeerides võimalikku saadavat kasu teiste iniviidide ressursside kasutamisest ja minimeerides selle eest loovutatavaid ressursse. Sellise käitumise eelduseks on teiste grupi liikmete käitumise ennustatavus iniviidi enda käitumisele võrgustiku teiste liikmete suhtes. (Cook 2001:287)

Informatsiooniajastul on usaldusväärsus omandanud tohutu tähtsuse – pidevalt valitsevas infokülluses tuleb pidevalt otsustada, keda usaldada ja keda mitte. Usaldus on sillaks iniviidile juba teada oleva ja peatselt avalduva info vahel. Makrotasandil põhinevad poliitilised süsteemid põhinevad samuti usaldusel. (Gillespie, Markova 2008:10)

Situatsioonides, kus iniviidil tuleb otsuseid vastu võtta toetudes juba olemasolevatele kuid mitte piisavatele teadmistele, tuleb otsuse tegemisel toetuda osaliselt intuitsioonidel. Näitena võib tuua laenu andmise, kus laenu küsiv isik on laenu andjale küll tuttav, kuid laenu tagasisaamise garantiiks sellest üksinda ei piisa. Siis kaasatakse otsustusprotsessi usaldus, et laenu saaja oma tagasimaksmise kohustust kokkulepitud korras täidab ning rahuldatakse laenupalve. Kas usaldus ennast ka õigustab e. kas laenusaaaja tulevikus laenu ka õigeaegselt tagasi maksab, seda saab teada tulevikus peatselt avalduva informatsioonina. Usaldus on peamine vahend tulemaks toime infoühiskonnas leviva informatsioonihulgaga. Patulny (2004) toob oma töös välja kahte eri tüüpi usalduse, mis kattuvad erinevate motivatsioonidega majanduslike ja sotsioloogiliste käsitluste taga. Nendeks on üldine ja määratletud (*particularised*) usaldus. Patulny arvates on üldine usaldus normatiivne ja seondub moraali ja teiste usaldamise määraga, mitte niivõrd kättesaadava informatsiooni hulgaga. Näitena toob ta Skandinaaviamaade heaoluühiskonna, kus lastele õpetatakse tugevat usku koostöö õigustatusse ja sotsiaalset usaldust. Määratletud usaldus seondub kogemusega konkreetsete inimeste usaldamisel ja ühendub ratsionaalse usalduse majanduslike põhimõtetega. Madalama usaldusmääraga riigis Brasiilias valitseb kõrge korruptsioon, ebavõrdsus ja koostöö mittetoimimine rikaste ja vaeste isoleeritud võrgustike vahel. (Patulny 2007: 34-35)

Kaks eri usalduse käsitlust esindavad erinevate ressursside kasutamist. Üldise usalduse rahvuslik kõrge määr soodustab erinevate inimeste omavahelist läbikäimist ja ühiste

huvide jagamist (madal kuritegevus, korruptsioonivaba ja efektiivne valitsus, väikesed ülekandekulud avalike teenuste kasutamisel). Teenuste kvaliteet on parem, sest inimesed töötavad koos süsteemiga, mitte süsteemi vastu. Määratletud usalduse puhul liigub informatsioon paremini läbi siduvate võrgustike kui läbi ühendavate võrgustike. Samas võib liiga sagedane grupisisene usaldus viia avalike hüviste vähenemiseni (kriminaalsed võrgustikud, terroristlikud grupeeringud). Majanduslikult vähekindlustatud grupid takistavad teiste grupiliikmete sotsiaalset mobiilsust. Usalduse kaks vormi viitavad vajadusele kasutada sotsiaalkapitali mõõtmisel erinevaid lähenemisviise. Määratletud usaldus seondub rohkem siduva sotsiaalse kapitali vormiga kus kinnised võrgustikud eelistavad omi huvisid erahüvede kogumisel. Üldistatud usaldus kombineerub ühendava sotsiaalkapitaliga ning avatud kodanikeühenduste poolt avalike hüviste edendamisel. (Patulny 2007: 35).

Teiseks oluliseks sotsiaalkapitali komponendiks on inimeste võime koonduda ühiste eesmärkide saavutamise nimel gruppidesse ja võrgustikesse. (Parts 2006:52). Mitteformaalsed võrgustikud on vahetutel kontaktidel põhinevad, korduvad ja kindla mustri suhted piiratud arvu indiviidide vahel, keda seovad, sugulus, sõprus või lähedus. Formaalsete võrgustike tunnusteks on kokkulepitud reeglid, bürokraatia, isiku staatus, kindel liikmeskond ja sissetulek. Mikrotasandi sotsiaalsed suhted jagunevad siduvateks ja ülesteks, sõltuvalt sellest, kas tegemist on grupisiseste või grupiväliste seostega. Sama jaotus laieneb meso- ja makrotasandile, loetellu lisandub kolmanda liigina institutsioone (eri tasandi grupe) ühendav sotsiaalkapital. (Parts 2006:53). Formaalsete organisatsioonide ametlik liikmeskond peegeldab sotsiaalkapitali ühte tahku, kuid seda peetakse tavaliselt kogukondliku osalemise mõõdikuks ühiskonnas. (Putnam 2000:49).

Usaldus ja osalemisaktiivsus mõjutavad üksteist vastastikku, olles samas sotsiaalkapitali eraldiseisvad ja võrdsed osad. Vastust on püütud leida küsimusele, kuidas aitab osalemine vabatahtlikes organisatsioonides luua, säilitada ja suurendada üldist usaldust. Sotsiaalkapitali varasemates käsitlustes domineeris seisukoht, et sotsiaalkapitali vundamendiks on kõrge osalemisaktiivsus, mis suurendab üldist usaldust, kusjuures võrgustike loodud usaldus laieneb nii võrgustikus olevatele inimestele kui väljaspool võrgustikku tegutsevatele inimestele. Usaldus kui vabatahtlikes organisatsioonides osalemise tagajärg on pärit Putnamilt (1993: 171-172), kelle arvates saab usaldus tekkida

kahest allikast – vastastikkuse normist ja vabatahtlikest võrgustikest, mis omakorda on üksteisest sõltuvad. (Parts 2006:59). Tihe isiklik läbikäimine annab aimu teiste usaldusväärsusest, samas on selline info tõene ja odav. Vastastikkuse suhtlemise käigus õpitakse koostööoskusi ning ühiste normide järgimist. Sotsiaalsed normid kujunevad olukorras, kus mingi tegevus tekitab teistele sarnaseid ulatuslikke tagajärgi, mida turusuhted ei suuda korvata. Välismõjude tulemusena ei suuda osapooled enam tegevust kontrollida ja asemele tulevad normid. Normide püsimise aluseks on omakorda tihe sotsialiseerumine ja sanktsioonid. (Parts 2006:58)

Sotsiaalkapitali teoorias peetakse olulisimaks grupipiire ületava üldise usalduse taset ühiskonnas, kuigi rõhutatakse ka institutsionaalse usalduse olulisust. Erinevad usalduse liigid võivad üksteist asendada ja üksteisest tuleneda. Üldine usaldus on olulisim seetõttu, et see on usalduse teiste liikide aluseks – kui inimene on üldiselt usaldav, siis on tal kergem usaldada konkreetseid isikuid, grupe ja institutsioone. (Parts 2006:52)

Siduva sotsiaalkapitalina käsitletakse sarnaste demograafiliste näitajatega inimeste (perekonnd, töökaaslased, naabrid, sõbrad) vahelisi suhteid. Ühendav sotsiaalkapital ühendab erinevate kogukondade või algselt siduvate suheteta inimesi. Kui suhtes lähedastega pakuvad sotsiaalselt tuge ja aitavad tekkivate raskustega toime tulla, siis ületav sotsiaalkapital aitab elus edasi jõuda, võimaldades muuhulgas ligipääsu infole, mis ainult omasugustega suheldes inimeseni ei jõua. Ühendavat sotsiaalkapitali on defineeritud kui indiviidi ja avaliku või erasektori autoriteetide seost. Siduvaid ja ühendavaid võrgustikke nimetatakse vastavalt usaldusel ja võimul baseeruvateks. (Parts 2006:54). Kohalikes võrgustikes sisalduv sotsiaalne kapital annab tähelepanuväärse panuse majapidamiste toimisse ja vaesuse vähendamisse. Eeldatavad tulemused olid võrdsed või ületasid inimkapitali mõju. Majapidamised, kes osalesid aktiivselt kodanikuühendustes olid edukamad oma majandusliku seisuga parandamisel ja krediidi saamisel kindlustades endale parima kaitse sissetulekute vähenedes. (Dekker, Uslaner 2001:19)

Tabelis toodud siduva sotsiaalkapitali kvalitatiivsed tunnused on uuritud USAs ja Itaalias ning kvantitatiivseid tunnuseid Kanadas, Indias ja Taanis. Ühendava sotsiaalkapitali kvantitatiivseid tunnuseid on mõõdetud Austraalias. Uuringuid siduva sotsiaalkapitali kvalitatiivsete tunnuste (ajaloolist vastastikkust ja gruppide seotus) kohta on läbi viidud

Venemaal, Poolas ja Rumeenias. Maltal, Austraalias ja USAs on läbi viidud uuringud haridusliku soorituse ja heaolu vähenemisega.

Tabel 2. Sotsiaalkapitali võrestik

	Ühendav sotsiaalkapital	Siduv sotsiaalkapital
Kvalitatiivne lähenemine	Nõrgad sidemed, rahvuslike traditsioonide analüüs Uuringud naabruskonna ja kogukonna kohta	Seonduvad mehhanismid, suletud grupid, vastastikkuse printsiip, perekondlikkus, toetus/hoolitsus ja maffia kuritööd; immigratsioon ja grupist väljaarvamine; hariduslik sooritus, kahjulik seotus
Kvantitatiivne lähenemine	Seosed vabatahtlikkuse, liikmelisuse ja usalduse vahel (majanduskasv, kuritegevus, tervis, rahuldustunne, õnnelikkus), samuti ebavõrdsus ja rassiline eristatavus, uuringud ja faktoranalüüsid, vabatahtlikkus, usaldus ja demokraatlik osalemine; seosed tööhõive ja heaoluga.	Mitteformaalsed vabaajategevused, seotus, klasside eristamine, heaolu vähenemine, heaolu vähenemine

Allikas: Patulny 2007

Oluline on ära tunda, et uurimustes on olulisel kohal meetodid ja kontseptsioonid ning neist juhindutakse erinevate distsipliinide vahelistes ning metodoloogiliste traditsioonide omavahelises koostöös. (Patulny 2007: 45)

Siduvad ja ühendavad võrgustikud ja tegevused peaksid järgima üldise ja määratletud usalduse poolt kirjeldatud motive. Siduva/ühendava sotsiaalkapitali tugevus võib osutuda ka nõrkuseks, kui eeldada, et nad on teineteist välistavad. (Patulny 2007:36). Sotsioloogilised uuringud ühendava sotsiaalkapitali kohta algavad Durkheimi käsitlestest (1984/[1893]), kus solidaarsus põhineb töö ja ühiste huvide jaotusel. Luhmann (2000 [1968]) ja Barbalet (1998) seovad üldistatud usalduse sotsiaalse keerukuse ja emotsioonidega, Coleman (1990) aga ühiste sotsiaalsete normidega. (Patulny 2007: 37)

Sotsiaalkapitali määratlemine siduva ja ühendavana on oluline ja kasulik, võimaldades samaaegselt kaasata kodanikuühiskonna dünaamilisuse ja väikeste eksklusiivsete võrgustike suletuse viisil, mis ei ole võimalik üheselt käsitletava agregeeritud

sotsiaalkapitali kontekstis. (Patulny 2007: 33). Sotsiaalsete võrgustike idee on kergelt teisendatav mõõtmiseks, kus mõõdetakse osalemist vabatahtlikes organisatsioonides või võrgustikus olevate sidemete arvu ja tugevust. Usaldus on ebamäärasem mõiste. Erinevates multidistsiplinaarsetes uurimustes on soovitatud sotsiaalkapitalile läheneda kui usaldusele e. tahtmisele teha teiste indiviididega koostööd. See omakorda toob esile usalduse erinevad definitsioonid ja nende sobivuse sotsiaalkapitali siduva ja ühendava mudeliga. Sotsiaalkapitali analüüsides käsitletakse usaldust kas rangelt ajaloolise normina (Fukuyama 1995, Putnam 2000) või ratsionaalse valikuna, mis põhineb informatsioonil (Dasgupta 1988, Gambetta 1988). Majandusteadlaste poolt eelistatud ratsionaalse valiku põhjusena on välja toodud ebapiisava informatsiooni omamine teiste võrgustiku liikmete kohta, mis kahjustab usaldust. See on aluseks „Vangi dilemma“ stsenaariumile, kus vangidel kästakse ühine kuritegu üles tunnistada paigutades nad samal ajal eraldi ruumidesse. Sotsioloogid pakuvad ratsionaalse valiku teooriale alternatiivi, väites, et usaldus ei ole mitte informatsiooni nappus, vaid teiste valikute puudumine.

Usalduse ja võimu vastandamine ei ole päris õige, sest regulatsioonidel põhinevad õigused ja kohustused ning vabatahtlik usaldus ja vastutus seovad inimesi nii väiksemates gruppides (perekond) kui terves ühiskonnas. (Parts 2006:55). Siduv sotsiaalne kapital viitab kogukonnasisestele sidemetele, kus liikmed võivad rasketel aegadel teineteisele toetuda. Sellised sidemed võivad osutada väärtuslikeks (n. laenude saamine, tööpakkumised jmt.). (Wallis, Killerby 2004:249). Ühendav sotsiaalne kapital viitab kogukonnasisestele suhetele, mis ületavad rahvusi, sugu ja sotsiaalmajanduslikku staatust. Kuigi need sidemed ei pruugi olla sama tugevad kui siduva sotsiaalkapitali puhul, näivad majandusarenguks vaja minevat mõlemat tüüpi kapitali. Majandusarengu eelduseks on indiviidi võimalus säilitada nii nende isiklikud võrgustikud mitteformaalse toe jaoks ning oskused ja ressursid osalemaks võrgustikes, mis katavad tervet kogukonda ja seeläbi mõjutavad positiivselt majandusskasvu. (Wallis, Killerby 2004:249-250). Kohalikud formaalsed institutsioonid mängivad siduva ja ühendava sotsiaalkapitali koostoimimisel olulist rolli. Ametnike ligipääsetavus ja nähtavus tähendab selles kontekstis suhtlemist kodanikega. On mitmeid erinevaid võimalusi, kuidas valitsusasutused saavad kujundada sotsiaalkapitali loomist ja mobiilsust. (Wallis, Killerby 2001: 251)

Sotsiaalkapitali varasemaid mikrotasandi käsitusi on kritiseeritud kolmest vaatenurgast: esiteks ei eristata neis piisavalt selgelt erinevaid ressursse ning võrgustike võimet neid ressursse vahendada. Kriitikute arvates ei asenda sotsiaalkapital tegelikke majanduslikke ressursse ning riigi kohustusi nende ressursside pakkumise tagamisel. Teiseks on varasemates käsitlustes põhirõhk sotsiaalkapitali positiivsetel tagajärgedel, kuid tegelikult võivad tihedad grupisisesed suhted olla ühiskonna kui terviku seisukohalt kasutud või lausa kahjulikud. Kolmandaks jätavad need lahtiseks sotsiaalsetes võrgustikes asetleidvate transaktsioonide motiivid – miks inimesed ikkagi loobuvad oma ressurssidest (nt aeg, raha) ilma kohest käegakatsutavat kasu saamata - (Parts 2006:20). Sotsiaalkapitali erinevate tasandite käsitluste kokkuvõtteks võib öelda, et aja jooksul on kontseptsioon laienenud esialgselt indiviidi mitteformaalsete suhete ja võrgustike tasandilt makrotasandile, hõlmates laiemas käsitluses ka vertikaalseid hierarhilisi ühendusi ja formaalseid institutsioone. Samas on tunnused erinevate käsitluste juures jäänud paljuski samaks: kõigil juhtidel keskendutakse majandusagentide (üksikisikud, ettevõtted, riigid *etc*) suhetele ja sellele, kuidas nende suhete organiseeritus mõjutab majandustegevuse tulemuslikkust. Käsitluste ühiseks tunnusjooneks on uskumine, et sotsiaalsetel võrgustikel on teatav väärtus, mis avaldub individuaalse ja/või kollektiivse kasuna. Teiseks seostatakse sotsiaalkapitali üheaegselt nii majandusliku, sotsiaalse kui poliitilise sfääriga. Kolmandaks tuleb arvestada sotsiaalkapitali võimalikke negatiivseid tagajärgi, mis ilmnevad eelkõige juhul, kui kitsad grupihuvid domineerivad ühiskonna kui terviku huvide üle. (Parts 2006:26). Makrotasandil teisenevad üldiselt aktsepteeritud normid ja väärtused sageli formaalseteks seadusteks, mis mõjutavad omakorda üksikisikute väärtushinnanguid. Strukturaalsest aspektist lähtudes mõjutavad riiklike institutsioonide ja reeglite loodud võimalused ning piirangud huvigruppide tekkimist ja tegevust, mille mõjul võivad omakorda toimuda muutused formaalsetes institutsioonides.

Sotsiaalne kapital loob rikkust ja on väärtuslik ka majanduslikust seisukohast, olles aluseks ühiskonnas asetleidvale koostööle. Üksikisikud mitmekordistavad oma võimeid ja oskusi, järgides koostööreegleid, mis kammitsevad nende valikuvabadust ning võimaldavad omavahel suhelda ja oma tegevust koordineerida. Ühiskondlikud voorused nagu ausus, vastastikune toetus ja sõnapidamine omavad lisaks eetilisele väärtusele võimet aidata neist lugupidavatel rühmadel jõuda ühiste eesmärkide saavutamiseni. Mida tugevamad ja sügavamalt juurdunud on kogukonna ühised väärtused, seda tugevam on

kogukond. (Fukuyama 2001:26). Sotsiaalkapital võimaldab keeruka ühiskonna erinevatel rühmadel ühineda oma huvide kaitseks, mida tugev riik ei pruugi arvestada. (Fukuyama 2001:30)

Tallinna Ülikoolis on sotsiaalse kapitali käsitlemisel tähelepanu keskmes sotsiaalkapitali seosed kodanikuühiskonna kujunemise ja demokraatia arenguga. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduskonnas on põhitähelepanu pööratud sotsiaalkapitali allikatele indiviidi seisukohast lähtuvalt. Tartu Ülikooli Majandusteaduskonnas tehtud analüüsides on sotsiaalne kapital pälvinud tähelepanu majandusarengut soodustava või pidurdava tegurina. (Parts 2006:12). Tegemist on interdistsiplinaarse uurimisvaldkonnaga, mis tingib antud mõiste definitsioonide ja käsitluste paljususe. Sotsiaalkapitali empiiriline analüüs on üsna problemaatiline, sest usaldusväärset allikat on raske hankida. (Parts 2006:46)

Sotsiaalkapitali mõõtmine ei ole toimunud ühtsetel alustel tänu sotsiaalkapitali ebamäärasele ja erinevatele tõlgendustele, sõltudes kvalitatiivsetest muutujatest nagu usaldusmäär ja osalemismäär ning sotsiaalkapitali kohta saadaolevate standardiseeritud uurimuste vähesus koos statistilisteks eesmärkideks soovitatavate terviknäitajate puudulikkusega. (Fine 2001:175)

Staatuse saavutamine on protsess, kus inividid mobiliseerivad oma investeeritud ressursid oma sotsiaalmajandusliku staatuse parandamiseks. Arvestades omistatud staatuse (staatuse lapsevanemana), saavutatud staatuse (omandatud haridus ja ametialane staatuse) otseseid ja kaudseid mõjusid, kujuneb siiski oluliseimaks indiviidi üldine sotsiaalmajanduslik staatuse. (Blau, Duncan 1967). Blau ja Duncani uurimus sotsiaalse staatuse omandamisest on industrialiseeritud riikides mobiilsuse ja sotsiaalse kihistumise alaste uurimuste teetähiseks, kuna haridus muutub tööalaste saavutuste juures järjest tähtsamaks ressursiks. Tööstusajajärgule eelnenud perioodil oli suurim tähtsus perekonnal – isa poolt poegadele pärandatav oli nende sotsiaalse staatuse saavutamisel olulise tähtsusega. Ametialase staatuse saavutamine on seotud sotsiaalsete võrgustikega, nagu ka ühiskondlik elu. Sellealased uurimused näitavad, et võrgustikes osalevate inimeste arv ei ole ainus oluline näitaja indiviidi tööotsinguil, vaid et võrgustik ise omab teatud kvaliteeti. Indiviidil on kasulikum tunda kedagi kõrge sotsiaalmajandusliku

taustaga isikut kui kedagi, kelle sotsiaalmajanduslik staatus on nõrk. (Lin, Erickson 2010: 133)

Viimasel neljal kümnendil on sotsiaalkapitali uurimisvaldkond keskendunud indiviidi saavutatud sotsiaalmajandusliku staatuse uurimisele. Eelduseks on oletus, et indiviidi kogutud sotsiaalse kapitali aluseks on tema isiklikud ressursid. Eelduse süstemaatilised uuringud on sisaldanud teoreetiliste hüpoteeside ja seletuse ja sotsiaalkapitali mõõdikute arendamist, hüpoteeside tõestamiseks empiiriliste uuringute läbiviimist ning sotsiaalsete ressursside olulisuse hindamist võrreldes individuaalsete ressurssidega sotsiaalmajandusliku staatuse omandamisel. Tehtud uuringud on oluliselt laiendanud sotsioloogilise analüüsi piire sotsiaalmajandusliku staatuse uurimisel ning sotsiaalse kihistumise ja mobiilsuse uurimisel. (Lin 2001: 79). Võrgustike mõju indiviidi sotsiaalmajandusliku staatuse tõstmiseks on uurinud Mark Granovetter 1974. aastal, kui ta intervjueris 282 Massachusettsis töötavat juhikogemusega inimest. Kogutud andmete analüüs viitas tendentsile, et mitteformaalsetes võrgustikes osalevatel juhtidel olid rahuldust pakkuvad ja paremad (kõrgemapalgalisemad) töökohad. (Lin 2001: 80). Uuringute tulemusena formuleerus 3 ettepanekut: (1) sotsiaalsete ressursside tees – sotsiaalsed ressursid (ressursid, mis on omandatud võrgustike kaudu) rakendatakse sotsiaalmajandusliku staatuse parandamiseks, (2) asukoha eeliste tees – sotsiaalsete ressursside kättesaadavus sõltub indiviidi paiknemisest võrgustiku hierarhias, (3) võrgustikus olevate sidemete tees – sotsiaalsete ressursside kasutamine võrgustikes sõltub rohkem nõrgematest kui tugevamatest sidemetest teiste võrgustikus olevate indiviididega. (Lin 2001: 81)

Sotsiaalsete võrgustike kohta läbiviidavad empiirilised analüüsid peavad arvestama teiste oluliste teemade valdkondadega, et tehtud uuringuid korrektselt tõlgendada. Indiviididel on oma naabritega palju ühiseid tunnusojooni (karakteristikuid) ning naabrite valiku aluseks ei pruugi olla ainult nende ühised omadused, vaid lisaks ka naabrite käitumine, mida tuleks uuringu tulemuste tõlgendamisel arvesse võtta. Kui eeldada, et teatud käitumine sõltub sotsiaalsete võrgustike struktuurist, siis on vaja arvestada ka teiste sotsiaalse struktuuri, käitumuslike ja taustal olevate karakteristikutega, mis seda käitumist mõjutavad. (Jackson 2008:434)

Sotsiaalkapitali mõõtmisel on rakendatud nn. „vitamiini mudelit“, mille rakendamisel eeldatakse, et terve ja efektiivne kogukond vajab segu erinevatest sotsiaalkapitali tüüpidest nagu inimene vajab füüsilise tervise säilitamiseks erinevat tüüpi vitamiine. Seega tuleks sotsiaalkapitali mõõtmisel kaardistada kõik olemasolevad näitajad ehk nn. vitamiinid. (Halperin 2005:35)

Sotsiaalkapitali mõiste kujunemise aluseks peetakse indiviidide koostööd ühiste eesmärkide saavutamisel. Parimad näited sotsiaalkapitalist on perekonnavälised võrgustikud. Suurema tähelepanu alla tõusid sotsiaalkapitali uuringud 1990. aastatel, kui täheldati seoseid majandusarengu sotsiaalsete ja institutsionaalsete aspektidega. Sotsiaalkapitali mõiste levik teistesse teadusharudesse on aluseks sotsiaalkapitali kui ühiskondliku ressursi käsitlemisele. Kõrgendatud tähelepanu alla võetakse vastastikuse usalduse ja koostöö tähtsus ühiste eesmärkide saavutamisel. Mikrotasandi sotsiaalkapitali käsitlestes tähtsustatakse üksikindiviidi käsutuses olevaid ressursse kui sotsiaalkapitali alustala. Keskendutakse perekonnale kui sotsiaalkapitali nurgakivile. Rõhutatakse vastastikkuse printsiibi olulisust usalduse tekkimisel ja isiklike normide, väärtushinnangute ja sotsiaalse aktiivsuse rolli sotsiaalkapitali kogumisel ja täheldatakse seoseid inim- ja sotsiaalkapitali vahel, märkides autoriteetide tähtsust grupi sees ning teiste grupi liikmete käitumise usaldatavust. Informatsiooniajastul toonitatakse erinevates töödes usalduse tähtsuse hüppelist kasvu ja sellest tingitud usalduse vajaduse.

Tabel 3. Sotsiaalkapitali peamised käsitlelused

Sotsiaalkapitali liik	alusepanijad	põhimõte
Majanduslik e. ratsionaalne	Becker, Coleman	individualistlik lähenemine
Poliitiline e. demokraatlik	Putnam, Fukuyama	ühiskondlik lähenemine (vabatahtlikud ühendused)
Kriitiline	Bourdieu	käitumise tulemusena kujunev üksikisiku ressurss

Allikas: Autori koostatud

Kaasaegsed käsitlelused eristavad kolme liiki sotsiaalkapitali (tabel 1). Majanduslik e. ratsionaalne sotsiaalkapital rõhutab individualistlikku lähenemist ja peab kõige

olulisemaks üksikindiviidi ressursse ja hüvesid, mis on talle sotsiaalsete suhete kaudu kättesaadavad. Poliitiline e. demokraatlik suund tähtsustab ühiskondlikku sotsiaalkapitali eelkõige vabatahtlikes ühendustes osalemist kui kodanikuühiskonna alust ning kriitiline suund käsitleb sotsiaalkapitali kui võimuvõitluse ressursi, mis võimaldab juurdepääsu teistele majanduslikele hüvedele ja aitab seeläbi saavutada kontrolli oma sotsiaalse positsiooni üle.

On olemas sotsiaalkapitali uuringuid, kus usaldust käsitletakse kui ratsionaalset valikut ning järeldatakse, et prima kaitse sissetulekute vähenedes saavutasid need majapidamised, kus võrgustikes osalemise määr oli kõrgem. Lisaks võrgustiku tähtsusele on toonitatud ka võrgustiku kvaliteedi rolli indiviidi sotsiaalmajandusliku staatuse säilitamisel ja tõstmisel. Suurimad erinevused väljenduvad siiski sotsiaalkapitali erinevatel tõlgendustel, mis raskendavad selle mõõtmist ning mõõtmistulemuste analüüsi.

1.2. Sotsiaalkapitali allikad mikrotasandil

Sotsiaalkapital on arvestatava tähtsusega nii eraisikute, võrgustike kui ka kogukondade seisukohast, kuna sotsiaalne kapital mitte ainult ei paranda tervislikke näitajaid ja majanduskasvu vähendades kuritegevust ja suitsiidide arvu, vaid võimaldab juurdepääsu ressurssidele, mis on vajalikud töö, teiste toetuse või poliitilise võimu saavutamiseks. Erinevate sotsiaalkapitali uurijate vahel on saavutatud konsensus ühes: sotsiaalne kapital tuleneb indiviidide vahelistest võrgustikest. Vaieldav on siiani, missugune sotsiaalsete võrgustike element toodab sotsiaalset kapitali ja missugused võrgustiku aspektid on sotsiaalse kapitali loomisel olulised. Putnami väitel on olulised kõrge usaldusmäär ja võrgustike tihedus koostöös suure osalusmäära ja kollektiivse tegutsemisega. Vabatahtlikkus, heategevus ja erinevates organisatsioonides osalemine viitavad sotsiaalkapitali olemasolule ning tugevdab virtuaalset ringi (n. usaldus suurendab osalusmäära, mis omakorda suurendab jälle usaldust). (Lin, Erickson 2010: 185) Mikrotasandi sotsiaalkapitali allikad jagunevad kolme kategooriasse: sotsiaalmajanduslikud karakteristikud, demograafilised tunnused ja kultuurilised ning psühholoogilised tunnused.

Mikrotasandi sotsiaalkapital peegeldub varjatud ressursside seostes instrumentaalsete tegevustega. Näiteks on märkimisväärselt kirjandust mitteformaalsete allikate

mobiliseerumise kohta tööotsingutel ja nende efektil omandatud sotsiaalmajanduslikule staatusele. Sotsiaalsed võrgustikud suurendavad tõenäoliselt teineteisele pakutavat sotsiaalset tuge, mis omakorda parandab indiviidi füüsilist või vaimset enesetunnet. (Lin 2001: 248)

Erinevad sotsiaalkapitali käsitlevad uuringud toovad välja, et empiirilisel on leitud usalduse ja koostöö peamiseks allikateks mikrotasandil erinevad sotsiaalmajanduslikud karakteristikud, nagu haridus, sissetulek, vanus jm. Seejuures on rohkem sotsiaalkapitali kõrgema hariduse ja sissetulekuga tööelistel isikutel. Samuti soodustab sotsiaalkapitali teket sotsiaalse struktuuri stabiilsus ja suletus ning inimeste vähene mobiilsus, mis aga ühiskonna tasandil pole kergesti saavutatav ega soovitatav.

Indiviidi sotsiaalmajanduslike karakteristikute mõju sotsiaalkapitalile on koondatud tabelisse nr. 4, kus iga tunnuse järgi on kirjeldatud, missugust efekti omab konkreetne tunnus nimetatud karakteristikule.

Tabel 4. Indiviidi sotsiaalmajanduslike karakteristikute mõju sotsiaalkapitalile.

Tunnus	Mõju sotsiaalkapitalile
Haridus	Haritud inividid on reeglina usaldavamad ja sotsiaalselt aktiivsemad
Vanus	Sotsiaalkapitali hulk vanuse kasvades algul suureneb, seejärel väheneb
Sugu	Naistel on tavaliselt mõnevõrra rohkem sotsiaalkapitali kui meestel
Sissetulek	Kõrgem sissetulek võimaldab investeerida rohkem raha (kuid vähem aega) sotsiaalsesse suhetesse
Eraomand	Majaomanikel on rohkem sotsiaalkapitali, kuna omandi haldamine eeldab koostöövalmidust
Abielulisus	Abielus (kooselus) paaridel on keskmisest vähem sotsiaalkapitali
Mobiilsus	Eeldatav mobiilsus ja füüsiline distants vähendavad sotsiaalkapitali

Allikas: Parts 2006:62

Uurimustes selgitatakse sotsiaalkapitali elementide ja allikate kohta, et mikrotasandi käsitluse kohaselt on sotsiaalkapital indiviidi omanduses olev ressurss, mis võimaldab eri võrgustike kaudu ligipääsu teiste indiviidide valduses olevatele ressurssidele (Coleman, Bourdieu, Putnam). Tõstatub küsimus, mis motiividel inivid oma valduses olevad ressursid teistele kättesaadavaks muudab. Siin hakkab suuremat rolli mängima usaldus ja osalemisaktiivsus, mille aluseks peetakse haridust ja sissetulekut. Sotsiaalkapitali allikatena indiviidi tasandil käsitletakse haridust, vanust, sugu, sissetulekut, eraomandit,

abielulisust ja mobiilsust. Näitajaid võib leida veel kui kõik eelpool loetletud karakteristikud on empiiriliselt kontrollitud. (Parts 2006: 61-62). Erinevaid raporteid vanemate sotsiaalmajandusliku staatuse mõjust lastele on siiani tõlgendatud suhteliselt kriitikavabalt või siis tunnistatud kasutuskõlbmatuks.

Oslo Ülikoolis 2001. aastal läbiviidud uuring (Lien, N., Friestad, C., Klepp, K.-I. 2001) otsib seoseid noorukite ja nende vanemate sotsiaalmajandusliku staatuse vahel, võrreldes saadud tulemusi omakorda vanemate ja nende vanemate sotsiaalmajandusliku staatusega. Uuringu tulemusena järelitati tugevat seost vanemate haridusliku taseme ja lapse edukuse vahel. Vanemate hariduslikku taset ja perekonna sissetulekut on seostatud intelligentsuse näitajatega. Siiski ei ole seni uuringuid leida, mis selliseid tulemusi kinnitaks. 2011. aastal avaldatud uuringus (Lemos, Gina C., Almeida, Leandro S, Colom, Roberto, 2011) noorukite intelligentsuse seosest vanemate haridusega võrreldi omavahel vanemate haridust, perekonna sissetulekuid ja noorukite intelligentsitaset. Peamiste järeldustena on rõhutatud vanemate hariduse otsest seost perekonna sissetulekutega, noorukite intelligentsuse sõltumatus sissetulekute tasemest ja vanemate hariduse tugevat seost noorukite arukusega hoolimata perekonna sissetulekust. Ühiskonnas on laialt aktsepteeritud seos intelligentsi ja haridusliku võimekuse vahel, seega saab läbiviidud uuringu tulemustest järeldada: arukamad vanemad saavutavad hariduses kõrgemaid tulemusi, mis toob kaasa võimaluse töötamiseks paremini tasustatud ametikohtadel, mis omakorda loob soodsa pinnase sissetulekute määra suurenemisele perekonnas. Jõukamates peredes kasvavad noorukid näitavad kalduvust olema intelligentsemad eelkõige tänu oma vanemate intelligentsitasemele, mitte niivõrd kasvukeskkonna poolt pakutavatele hüvedele, mida vanemad lastele võimaldavad.

Olulisemateks sotsiaalmajanduslikeks teguriteks peetakse haridust ja sissetulekut. Sotsiaalkapitali käsitlustes rõhutatakse koolide rolli heade käitumistavade ja sotsiaalsete oskuste kujunemisel noorte hulgas. Kool on esimene perekonnaväline keskkond, kus lapsed õpivad ja praktiseerivad ühist reeglitest kinnipidamist ja tunnetavad selle positiivset mõju koostööle. Haritud indiviidid on reeglina usaldavamad ja ühiskondlikult aktiivsemad. Suurem sissetulek võimaldab rohkem raha (kuid vähem aega) investeerida sotsiaalsetele suhetele. Empiirilistes töödes on kinnitust leidnud seos kõrgema haridustaseme ja sissetulekute vahel. Vanuse kasvades sotsiaalkapitali hulk esiti

suureneb, seejärel väheneb ning naistel arvatakse sotsiaalkapitali veidi rohkem olevat kui meestel. Eraomandi valdamine eeldab majaomanikelt suuremat koostöövalmidust ning abielu ja eeldatav mobiilsus ja füüsiline distants vähendavad indiviidi sotsiaalkapitali. (Parts 2006: 61-62)

Sotsiaalkapitali käsitlustes on üldlevinud arvamus, et kõrgem haridustase on seotud sotsiaalkapitali suurema kogusega. Enamasti rõhutatakse koolide rolli heade käitumistavade ja sotsiaalsete oskuste kujunemisel. Kool on esimene perekonnaväline keskkond, kus lapsed saavad õppida ja praktiseerida ühistest reeglitest kinnipidamist ja tunnetada selle positiivset mõju koostööle. Seega võib haridus tugevdada üldist usaldust ja sotsiaalsete normide jälgimist. (*ibid*). Et kõrgem haridustase tähendab tavaliselt ka suuremat palka, siis haridustaseme tõustes peaks vaba aja alternatiivkulu suurenema. Osa vabatahtlikust tegevusest toimub rikaste ja haritud inimeste kinnistes klubides, mis näitab positiivset seost hariduse ja osalemise vahel. Aktiivsus, avatus, uudishimulikkus ja vastutustundlikkus tagavad isiksuseomadustena kõrgema haridustaseme ja suurema palga töökohal ning on eelduseks aktiivsele tegutsemisele kogukonna tasandil. Kõrgema haridustasemega kaasnev sissetulekute kasv võib suurendada optimismi, mis omakorda mõjutab positiivselt üldist usaldust. (Parts 2006:62-63)

Erinevad sotsiaalkapitali käsitlused on ühesel seisukohal, et sotsiaalkapitali peamisteks allikateks indiviidi tasandil on perekond ja kogukond. Perekond on oma liikmete majandusliku ja sotsiaalse heaolu peamiseks allikaks ning mõjutab käitumisnormide ja väärtushinnangute kujunemist lapsepõlves. Kogukonna tasandil tekib sotsiaalkapital naabrite, sõprade, kolleegide jt gruppide sotsiaalsete suhete kaudu, suhtlemise sügavust ja sagedust mõjutab füüsiline distants ning ühist lahendamist vajavate probleemide olemasolu.

Vanemate haridustaseme mõju on käsitlenud Lin ja Erickson 2001. aastal, rõhutades vanemate haridustaseme mõju haridusalastele eelistustele. 2005. aastal avaldatud Ardila ja teiste uuringu tulemused leidsid seoses vanemate haridustaseme ja laste verbaalse võimekuse vahel. Vanemate haridustaseme pikaajalist efekti on täheldanud ka *National Institutes of Health* samal aastal avaldatud uuringu tulemused. Eelkõige mõjutab vanemate haridustase laste hilisemas eas tehtud otsuseid ja elukvaliteeti. 2005. aastal avaldatud Ardila, Rosselli, Matute, ja Guajardo uuringu eesmärgiks oli analüüsida seost

vanemate haridusliku taseme ja laste kooli (õppimine erakoolis või riigikoolis) vahel. Lastele korraldatud testide tulemusel selgus positiivne seos vanemate haridusliku taseme ja laste verbaalse väljenduse oskuste vahel. Erinevused testide tulemustes viitasid peamiselt koolivälistele teguritele, nagu vanemate hariduslik tase. Samuti on 2005. aastal Ameerika Rahvusliku Tervise Instituudi (*National Institutes of Health*) egiidi all avaldatud täiskasvanute kohta läbiviidud küsitluse tulemused vanemate hariduse mõju kohta. Uuring käsitleb 48-aastaste indiviidide ametialast ja hariduslikku edu toetudes nende kogemustele koolieas ja noorukipõlves. Keskendutakse eelkõige vanemate haridustaseme mõjule lapse põhihariduse omandamise ajal. Uuringu subjekte mõjutas vanemate haridus enam 8-aastaselt, luues viljaka pinnase 40. aastat hiljem saavutatule. Uuringu tulemustest võib järeldada, et vanemate haridustaseme mõju nooremas eas lastele ei oma otsest efekti kooliaastatel, kuid on olulisel kohal pikemas perspektiivis kuni keskeani, väljendudes hilisemas omandatud haridustasemes ja prestiižikamates ametikohtades. Vanemate haridustaseme mõju laste tulevikule ongi pikaajaline, mõjutades laste hilisemas eas tehtud otsuseid ja elukvaliteeti.

Lin Ja Erickson (2010) avaldavad oma tähelepanekutes, et tänapäeval on põhiliseks ressursiks laste endi poolt omandatud haridus. Vanemate osakaalu tähtsus ei ole täielikult kadunud mõjutades kaudselt järeltulijate haridusalaseid eelistusi. (Lin, Erickson 2010: 65). Bourdieu ei toeta sotsiaalse mobiilsuse kasvu ja ebavõrdsuse vähenemist ning rõhutab klassisisese ebavõrdsuse pikaajalist muutumatust. (Lin, Erickson 2010:65). Bourdieu järgi saab erinevaid ameteid iseloomustada selle järgi, kui palju nendel ametikohtadel töötamine nõuab indiviidilt kultuurilisi ja majanduslikke ressursse. Kultuuriliste ressursside all peab Bourdieu silmas keelteoskust, loomingulisi ja artistlikke võimeid, kunstide, teaduse ja ajaloo tundmist. Majanduslikud ressursid kätkevad endas sissetulekut, rikkust, ettevõtlike ja ärioskuste olemasolu ning teadmisi turust ja majandusest. Need eeltoodud erinevad ressursid korreleeruvad omavahel kõrgema positsiooniga ametikohtadel ebapiisavalt. (Lin, Erickson 2010:66)

Sotsiaalkapital võib positiivset mõju avaldada ka hariduse kvaliteedile. Ameerika Ühendriikides läbiviidud uuring näitas, et ühtehoidva kogukonna religioosse taustaga koolides olid õpilaste koolist väljalangemismäärad madalamad, kui teistes era- ja riigikoolides, seda isegi peale religiooni ja majapidamiste majandusliku seisundi

arvestamist (Coleman 1988). Samadel põhjustel võib mitteformaalsete võrgustike lagunemine viia vägivalla ja kuritegevuse kasvuni. Ecuadoris, Ungaris, Filipiinidel ja Zambias läbiviidud uuringud kinnitasid majanduslike võimaluste kahanemisel kohalikes võrgustikes osalemise langust, residentide hulgas mitteformaalsete sidemete nõrgenemist ja kuritegevuse ja vägivalla tõusu. (Lin, Erickson 2010:66). Connor ja Spreen märgivad oma 1988. aastal avaldatud artiklis, et uuringute tulemused õpiraskustega laste hariduslike ja ametialaste edusammude kohta täiskasvanuna on ebajärjekindlad, kõikudes optimistlikest hinnangutest negatiivsete järeldusteni. Häid tulemusi raporteerinud uuringud toetuvad oma järeldustes uuritavate kõrgele sotsiaalmajanduslikule taustale. Uuringus toetutakse 226 subjekti pikaajalisele jälgimisele saamaks kinnitust seosele vanemate haridusliku taseme ja sotsiaalmajandusliku staatuse vahel. Kuidas on need mõjutanud hariduslike erivajadustega õpilaste hakkamasaamist koolis ja hilisemas elus. Uuring kinnitas korrelatsiooni uuritavate ja nende vanemate eelistuste osas. Suurimaks mõjutajaks tõusis isa sotsiaalmajanduslik staatus, seda kõigis uuringus osalejate kategooriates (nii ilma otsese neuroloogilise leiuta kui neuroloogilise diagnoosiga laste hulgas). Sotsiaalmajanduslikku staatust võrreldi muuhulgas ka intelligentsuse ja neuroloogilise kahjustuse tasemega. Uuringu järeldusena peeti oluliseks edaspidistes käsitlustes vanemate sotsiaalmajanduslikku staatust tõsisemalt kontrollida (Connor, Spreen 1988:153). Teises uuringus, mis viidi läbi 2004. aastal Diamondi ja Gomezi poolt, käsitletakse etnilise kuuluvuse, sotsiaalse klassi ja vanemate mõju hariduse omandamisel. Tulemused viitavad otsesele seosele vanemate rassi ja sotsiaalmajandusliku staatuse vahel. Artiklis uuritakse tööliklassi ja keskklassi afro-ameerika päritolu ameeriklaste panust laste haridusse. Autorid väidavad, et afro-ameerika vanemad toetuvad oma laste hariduse korraldamisel tugevalt oma sotsiaalmajanduslikule staatusele – staatusega kaasaskäivatele hoiakutele ja hinnangutele, mida neilt omandatus staatuses eeldatakse. Keskklassi vanemad on altimad arvestama lastele soodsamate tingimustega vastupidiselt tööliklassi vanematega (Diamond, Gomez 2004:427).

Sotsiaalkapitali positiivseid ja negatiivseid tagajärgi indiviidi tasandil on põhjalikult käsitletud näiteks Portes (1988), Lin (2001), Adler ja Kwon (2002) jt. Nimetatud autorite seisukohti kokku võttes võib öelda, et mikrotasandi sotsiaalkapitali allikaks on mitmesugused altruistlikud ja instrumentaalsed väärtused (solidaarsus, usaldus ja vastastikkus). Sotsiaalkapitali kui individuaalse ressursi tekkimise aluseks on sotsiaalsed

võrgustikud, kuid võrgustike kasutamine eeldab koostöö olemasolu, mis põhineb ühistel väärtustel ja normidel tuleneval koostegutsemise motivatsioonil ja jagatud teadmiste alusel. Lisaks sõltub iga indiviidi ligipääs võrgustikes paiknevatele ressurssidele tema positsioonist vaatlusaluses sotsiaalses struktuuris. (Parts 2006:20). Mikrotasandi sotsiaalkapitali positiivsed mõjud sageli võimendavad teineteist. Näiteks hea füüsiline tervis võimaldab intensiivsemalt ja tulemuslikumalt töötada ning saavutada seeläbi kõrgem majanduslik, poliitiline ja sotsiaalne staatus, mis omakorda tähendab suuremad ressursse füüsilise tervise eest hoolitsemiseks. Analoogiliselt on vastastikku seotud indiviidi vaime tervis ja eluga rahulolu ning majanduslikud, poliitilised ja sotsiaalsed tulud. Sotsiaalkapitali võimalike negatiivsete mõjudena indiviidi tasandil nimetatakse võrgustikust väljajäänute majanduslike võimaluste vähenemist, isikliku vabaduse allutamist grupi huvidele ja suuremat nõudlikkust edukate grupiliikmete suhtes. Samuti sotsiaalsete suhete loomise ja säilitamise kulusid ning suletud võrgustike väiksemat innovaativsust. Grupi ja ühiskonna kui terviku suhtes ilmnevaks sotsiaalkapitali negatiivseks välismõjuks on grupiliikmete võimalik koostegutsemine laiemate ühishuvide vastu. (Parts 2006:21)

Paul Dekker kirjutab kogumikus „Sotsiaalkapitali uurides“ (*Investigating Social Capital*) olemasolevast lõhest sotsiaalkapitali käsitlustes: ühiskonnateadlased tuginevad oma tõlgendustes olemasolevate normidele, väärtustele ja hoiakutele (kognitiivne lähenemine) ning sotsioloogid peavad olulisemaks struktuurilist lähenemist sotsiaalkapitalile, mis põhineb mitteformaalsetel võrgustikel ja osalemisel vabatahtlikes organisatsioonides (Tabel 1 lk. 11). Erinevuse põhjuseks on sotsioloogide eelistus väiksemate kodanikuühenduste ja kindlate võrgustike uurimisel ning kirjeldamisel ning ühiskonnateadlasi iseloomustab sotsiaalkapitalile lähenemine suuremate organisatsioonide, regioonide ning rahvuste kaudu. Erinevate lähenemiste põhjuseks on sotsiaalkapitali allikate käsitlus indiviidi ressursside kättesaadavuse ja kasutamise kohta läbi erinevate mitteformaalsete võrgustike ning teiselt poolt sotsiaalkapitali käsitlemine avaliku hüvisena. (Prakash, Selle 2004:88). Sõltumata asjaolust, kes ja kuidas sotsiaalkapitalist enim kasu saab, ei ole sotsiaalkapital käsitletav puhtal kujul eraomandina. Sotsiaalkapital on omane võrgustikele ja institutsioonidele ning on alati kollektiivse iseloomuga. Indiviidi sotsiaalkapitali võib tõlgendada kui mitteformaalsete võrgustike kaudu saadavaid ressursside kasutamist isikliku heaolu parandamiseks, seda

ei saa privatiseerida ning täiesti iseseisev on indiviidi tasandil oma ressursside teistele võrgustiku liikmetele kasutada andmine ühiste eesmärkide saavutamiseks. Indiviidile konkreetselt ei pruugi sotsiaalkapitalist majanduslikku kasu olla, pigem on individ sotsiaalsesse kapitali panustaja rollis. Sotsiaalkapitali käsitlemisel avaliku hüvisena tuleb mõõta indiviidi sotsiaalkapitali nende osalemise kaudu mitteformaalsetes võrgustikes, nende toetust kollektiivsete normide suhtes ning käitumist, mis aitavad sotsiaalkapitali tekitada. (Prakash, Selle 2004:88). Sotsiaalkapitalile omistatud normid illustreerivad mikro- ja makrotasandi sotsiaalkapitali käsitluste erinevust: makrotasandil on sotsiaalkapitali mõõtmisel headeks indikaatoriteks vastastikkus, toetus erinevatele reeglitele ja normidele *etc.* Mikrotasandi sotsiaalkapitali mõõtmisel näitavad samad indikaatorid indiviidi seotust sotsiaalkapitali kui avaliku hüvisega. Sotsiaalkapitali käsitlemisel isikliku hüvisena muutub oluliseks parasiitluse probleem koostööteoorias: parimaks situatsiooniks indiviidile on olukord, kus ümbritsevad inimesed toetavad tugevalt kehtivaid norme ja reegleid ning indiviidi tegutsemine oma isikliku heaolu parandamiseks ei too talle kaasa negatiivseid tagajärgi. (Prakash, Selle 2004:90)

Oma töödes sotsiaalkapitali kasutamise kohta väidab Lin (1982), et indiviidi jaoks on kättesaadavad ja kasutatavad kaks erinevat tüüpi ressursi: individuaalsed ja sotsiaalsed ressursid. Personaalsed ressursid kuuluvad indiviidile ja võivad sisaldada materiaalseid ja mittemateriaalseid e. sümboolseid kaupu (näiteks diplomid ja teaduslikud kraadid). Sotsiaalsed ressursid on ressursid, mis on indiviidile kättesaadavad sotsiaalsete sidemete kaudu. Sõltudes nende sidemete ulatusest ja varieeruvusest on indiviidide sotsiaalkapitali suurus erinev ja sõltub igast indiviidist eraldi. (Lin 2001:21)

Bourdieu (1983/1986) tõlgendab kapitali ilmnemist kolmes eri vormis: majandusliku kapitalina, kultuurilise kapitalina ja sotsiaalse kapitalina. Sotsiaalset kapitali tõlgendas ta kui sotsiaalsete sidemete ja ühenduste läbi saavutatavat, mida individ saab kasutada võrgustiku liikmeks olles. Võrgustikes tekkiv kollektiivne sotsiaalkapital võimaldab üksikisikutel saada krediiti. Sellises vormis kapital sõltub konkreetse võrgustiku ja selles oleva kapitali suurusel, kellega individ võrgustiku kaudu ühenduses on. Teisiti väljendudes sõltub Bourdieu jaoks indiviidi sotsiaalne kapital tema sidemete ulatusest teiste võrgustiku liikmetega ja selle kapitali suurusel, mida teised võrgustiku liikmed omavad. (Lin 2001:22). Bourdieu lähenemine kapitalile erineb majandusteaduse poolt

pakutavatest definitsioonidest. Tänu oma uurimustele hariduslike soorituste kohta on ta kursis paralleelsete käsitlustega inimkapitalialastes uurimustes. (Fine 2001:59)

Erinevad empiirilised tööd on kinnitanud eeldust, sotsiaalse kapitali mõju kohta indiviidi sotsiaalse staatuse tõstmise kohta, nagu ametialane staatus, autoriteet ja asukoht teatud majandusharudes. Läbi nende saavutatud positsioonide mõjutab indiviidi sotsiaalne staatus ka tema sissetulekuid. Need seosed kehtivad ka siis, kui arvestada juurde ka indiviidi perekondlikku tausta ja haridust. Need individid, kes on struktuuralsest sotsiaalsest kapitalist vähem sõltuvamad, paistavad saavutavat paremaid tulemusi, sest individid pääsevad paremini ligi organisatsioonis olemasolevatele kollektiivsetele ressurssidele. (Lin 2001:247)

Erinevad käsitlused on ühel meelel, et sotsiaalne kapital tuleneb indiviidide vahelistest võrgustikest. Konsensus on saavutamata selles osas, missugune võrgustike element toodab sotsiaalset kapitali ja mis on sotsiaalse kapitali loomisel oluline. Mikrotasandi sotsiaalkapitali allikad jagunevad omavahel sotsiaalmajanduslikeks, demograafilisteks ning kultuurilisteks ja psühholoogilisteks tunnusteks. Indiviidi tasandil peetakse sotsiaalkapitali allikatena silmas eelkõige haridust, vanust, sugu, sissetulekut, eraomandit, abielulisust ja mobiilsust. Indiviidide vahelised sotsiaalsed võrgustikud suurendavad tuge, mis parandab indiviidi enesetunnet, rõhutades osalus- ja usaldusmäära seost kollektiivse tegutsemisega. Sotsiaalkapitali suurust seostatakse indiviidi enda poolt omandatud hariduse olulisusega enam kui tema vanemate haridustasemega. Sotsiaalkapitali negatiivsete mõjudena on käsitletud võrgustikest väljajääjate majanduslike võimaluste vähenemist ja isikliku vabaduse allutamist grupi huvidele. Suletud võrgustikus on suhete loomise ja säilitamise kulud suuremad ja innovaatus väiksem.

2. SEOSD SOTSIAALMAJANDUSLIKU STAATUSEGA

2.1. Ülevaade töös uuritavatest andmetest

Töös opereeritakse European Values Study (EVS – Euroopa Väärtuste Uuring) saadud andmetega. EVS on rahvusvaheline laiapõhjaline ja pikaajaline inimväärtuste uuring. Programm annab ülevaate Euroopa kodanike uskumustest, eelistustest, mõtetest, suhtumistest ja väärtushinnangutest. See on unikaalne teadusprojekt eurooplaste suhtumisest ellu, perekonda, töösse, religiooni, poliitikasse ja ühiskonda. EVS alustas 1981, kui intervjueriti kasutades standardiseeritud küsimustikku Euroopa Liitu kuuluvates maades üle 1000 kodaniku. Uuringut korratakse iga 9 aasta järel ning uuringus osalevate maade arv on aasta-aastalt kasvanud. Viimases, 2008 aastal läbiviidud uuringus osales 47 riiki ja regiooni, intervjuudes osales kokku ca 70 000 inimest. Algupäraste ning järjepidevate uuringute tulemused on olnud aluseks mitmetele akadeemilistele töödele Lääne- ja Kesk-Euroopa ning Põhja-Ameerika kohta. 1981, 1990 ja 1999 läbiviidud küsitluste põhjal sai veelgi kinnitust arusaam, et toimumas on tänapäevase kultuuriruumi põhjalik ümberkujunemine, kuigi eri maades erineva tempoga. Kultuurilised ja sotsiaalse taustaga muutused on sõltuvuses rahvuse ajaloolisest ja sotsiaalmajanduslikust arengust. Viimane 2008. aasta uuring annab sellel teemal veelgi rohkem aimu.

Töö empiirilises osas on autor valinud sotsiaalkapitali elementide hulgast võrdlusesse perekondlike sidemete tähtsuse, sõprade ja tuttavate määravuse, üldise usaldusmäära ja ühendustesse kuulumise. Nendele küsimustele antud vastuseid analüüsitakse vastaja haridustaseme, sissetuleku, tööhõivemäära ja vastaja vanema(te) haridustaseme lõikes. Sotsiaalkapitali mõõtmisel soovitatakse eelistada selleks spetsiaalselt kogutud näitajaid, mis kirjeldavad sotsiaalkapitali kui ressursi, mitte selle kasutamist. Töö autor on lähema vaatluse alla valinud neli eelpoolmainitud sotsiaalmajanduslikku karakteristikut. Kui sissetulekute ja indiviidi haridustaseme seos sotsiaalkapitali määraga on leidnud rohkelt kinnitust paljudes erinevates töödes, siis vanemate haridustaset peab autor indiviidi sotsiaalmajandusliku staatuse kujunemisel üheks oluliseimaks näitajaks sissetulekute ja

indiviidi haridustaseme kõrval, kujundades lapsepõlvest alates indiviidi hoiakuid ja väärtushinnanguid. Tööhõivestaatus kirjeldava näitaja on töö autor valinud eesmärgiga vaadelda võimalikke seoseid tööhõivemäära ja sotsiaalmajandusliku staatuse vahel.

Bakalaureusetöö raames keskendutakse Põhjamaadele ja Balti riikidele – Rootsile, Soomele, Eestile, Lätile ja Leedule. Soome Vabariik ja Rootsi Kuningriik esindavad heaoluriike, mille poole Baltimaad visalt püüdleval ning kellega ennast rohkem samastada püütakse. Rahvusvahelises võrdluses on Eesti ühes grupis eelkõige teiste Balti riikidega, kuid eestlased ise näevad sarnasust rohkem soomlastega kui lätlastega ja veel vähem leedukatega. Ka oma püüdlustes taasiseseisvumise aja jooksul on Eesti riik rohkem eeskuju võtnud Soomest ja Rootsist ning soovist saavutada Põhjamaadega sarnane heaoluriik. Läti ja Leeduga näevad eestlased ühist peamiselt iseseisvaks riigiks kujunemise protsessis ning selle ebameeldivatest mõjudest vabaneda püüdmiseks tehtavate jõupingutuste osas.

Töö eesmärk on välja selgitada, kas on olemas seos indiviidi sotsiaalmajandusliku staatuse ja sotsiaalkapitali vahel ristandmete põhjal, mis on võetud viimasest EVS täisuuringu aastast 2008. Ülesande püstitus uurib, kas esineb seoseid valitud sotsiaalkapitali elementide ja nende iseloomustamiseks valitud karakteristikute vahel. Lähema vaatluse alla võtab töö autor vastused küsimustele perekonda ja sõpradesse, üldise usalduse ja ühendustes osalemise kohta. Autor on analüüsi ühtlustamiseks kasutanud ühendustes osalemise määramiseks summeeritud näitajaid ja jaotanud küsimustikule vastajad iga sotsiaalkapitali elemendi kaupa valitud karakteristikute alusel eraldi kategooriateks. Uuringus osalenute hariduslik tase on grupeeritud põhi-, kesk- ja kõrghariduse liigituse järgi vältimaks valitud riikides erinevate haridusastmete võrdlemisel tekkivat andmete osalist dubleerimist. Vastajate staatus tööturul on vastuste järgi grupeeritud seitsmesse kategooriasse: „tööga hõivatud“, „Sõjaväelased“, „Kodused“, „Töötud“ ning „Töövõimetud“ kategooriatesse, selguse huvides on lisatud pensionäride ja õpilaste kategooria, kuna töös vanuse mõju sotsiaalkapitali kujunemisele töös eraldi käsitlemist ei leia. Töö autor on välja toonud ka eraettevõtjana ning ilma tööstaažita vastajate suhtumise eelpoolnimetatud sotsiaalkapitali elementidesse. Kolmanda olulise tegurina sotsiaalkapitali kujunemisel soovib töö autor võrrelda omavahel vastajate vanemate hariduslikku taset vaatluse all olevates riikides ning

viimasena on vaatluse alla võetud küsitletute sissetulek, mis on samuti grupeeritud 3 suuremasse kategooriasse. Kõik vastused EVS 2008 andmebaasist on valitud riigiülestena teisaldatuna eurodesse eesmärgiga säilitada ülevaatlikkus ja vältida andmete mitmeti tõlgendamist ning omavahelist kattuvust. Iga vastuse puhul on analüüsi aluseks võetud keskmised tulemused, mis kajastavad erineva kategooriaga vastajate keskmist osalemise määra, usalduse taset ning perekonna ja sõprade tähtsust. Erandina on analüüsis „osalemine ühendustes“, kus on kasutatud nn Putnami instrumenti ja summeeritud kõigile 15-le eri vastusevariandile vastajad ning tulemus kajastab vastajate osalusmäära eri ühendustes kategooriate kaupa. Lisaks ristandmete analüüsile viib töö autor andmetega läbi dispersioonanalüüsi ja mitteparameetrilised testid. Dispersioonanalüüs eeldab andmete normaaljaotust ja kõigis rühmades sarnast dispersiooni, sest analüüs võrdleb omavahel kolme või enama grupi keskväärtusi. Kuna töösse valitud andmed seda eeldust alati ei täida, siis on lisana valitud ka mitteparameetrilised testid, mis andmete ühtlast jaotust ei eelda ja loendavad esinemissagedust ning ei sea andmete kogumile normaaljaotuse tingimust. Alapeatükis 2.2.2 on testitud nelja erineva sotsiaalkapitali elemendi kohta püstitatud hüpoteeside kehtivust erinevate sotsiaalmajanduslike karakteristikute lõikes.

Töösse valitud andmete uurimiseks on autor valinud ühena analüüsimeetoditest dispersioonanalüüsi, mis näitab tunnuse hajuvust ja andmete paiknevust ümber keskväärtuse ning võrdleb kolme või enama grupi keskväärtusi. Ühendustes osalemise määra analüüsitakse kolme karakteristiku (haridus, sissetulek ja vanemate haridustase) põhjal (tabel 5). Vastuste variandid on kolmes vahemikus: madal, keskmine ja kõrgem. Tööturustaatus järgi saadud vastused on välja toodud seitsme erineva alajaotusena. Rootsil on testitud andmete ühtlane jaotus ($Sig. \leq 0,05$) sissetulekute ja tööturustaatus järgi grupeeritud vastustel. Statistiliselt oluline erinevus on aga ülejäänud kahe karakteristiku järgi andmete ühtlast jaotust testides (*Test of Homogeneity of Variances*). ANOVA test näitab statistiliselt olulist erinevuse määra andmete paiknemisel ainult vastajate haridustaseme järgi grupeeritud vastuste testimisel. Soome vastajate arv on haridustaseme järgi liigitades 1120 inimest, tööturustaatus järgi 1076 vastajat, sissetulekute alusel erinevaid vastuseid grupeerides 1015 vastajat ning vanemate haridustaseme järgi 1017 vastajat. Andmete ühtlase jaotuse test näitab statistiliselt olulist erinevust ainult haridustaseme alusel liigitatud vastuste jaotuse hulgas, ülejäänud kolme

karakteristiku (vanemate haridustase, sissetulek ja tööturustaatus) testides statistiliselt olulisi erinevusi analüüs ei tuvasta. Leedu vastajaid oli kokku 5490. Andmete normaaljaotuse test annab statistiliselt ebaolulise tulemuse ainult vanemate haridustaseme järgi grupeeritud vastuste hulgas ($Sig. \leq 0,170$). Vastajate haridustaseme, sissetulekute ja tööturustaatus järgi vastuste normaaljaotust kontrollides on erinevused statistiliselt olulised. Vastajate gruppidevahelisi erinevusi karakteristikute kaupa testides on statistiliselt ebaolulised näitajad sissetuleku ja vanemate haridustaseme osas

Tabel 5. Dispersioonanalüüsi tulemused riikide lõikes.

	vastaja haridustase	EESTI	LÄTI	LEEDU	SOOME	ROOTSI
	vastuste arv	1518	1503	1484	1120	1155
<i>Sig.</i>	vastuste norm.jaotus	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
<i>Sig.</i>	ANOVA	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
	tööturustaatus	EESTI	LÄTI	LEEDU	SOOME	ROOTSI
	vastuste arv	1490	1468	1457	1076	1067
<i>Sig.</i>	vastuste norm.jaotus	0.0000	0.0000	0.0000	0.6030	0.1150
<i>Sig.</i>	ANOVA	0.0000	0.0000	0.0000	0.4440	0.2670
	sissetulek	EESTI	LÄTI	LEEDU	SOOME	ROOTSI
	vastuste arv	1326	1295	1267	1015	1127
<i>Sig.</i>	vastuste norm.jaotus	0.0000	0.0000	0.0130	0.3330	0.0550
<i>Sig.</i>	ANOVA	0.0000	0.0000	0.0550	0.2760	0.0900
	vanemate haridustase	EESTI	LÄTI	LEEDU	SOOME	ROOTSI
	vastuste arv	1380	1332	1282	1017	1108
<i>Sig.</i>	vastuste norm.jaotus	0.0000	0.0000	0.0720	0.1700	0.0370
<i>Sig.</i>	ANOVA	0.0020	0.0000	0.1460	0.4260	0.2250

Autori koostatud SPSS testi ANOVA analüüsi tulemuste põhjal.

Tööturustaatus ja haridustaseme alusel vastuseid võrreldes on erinevused statistiliselt olulised ($Sig. \leq .000$). Selgitamaks, missugustes vastajate gruppides täpsemalt erinevused ilmneshid, on töö autor valinud *Post Hoc* testide pakutavast *Tukey HSD* analüüsi, millest selgub, et tööhõive alusel liigitatud tulemusi ei saa ühendustes osalemise määraga võrrelda, kuna vähemalt ühes grupis on vähem kui 2 vastajat. Leedu haridustaseme statistiliselt oluline erinevus on madala haridustasemega vastajate grupis. Võttes analüüsi aluseks Läti ja Eesti ühendustest osalemise kohta antud vastuseid, on andmete normaaljaotuse testi tulemusena statistiliselt olulised erinevused kõigi analüüsitavate karakteristikute lõikes (haridustase, sissetulek, tööhõivemäär ja vanemate haridustase). Sama tulemuse annab ka ANOVA analüüs, kus kõigil karakteristikutel esineb

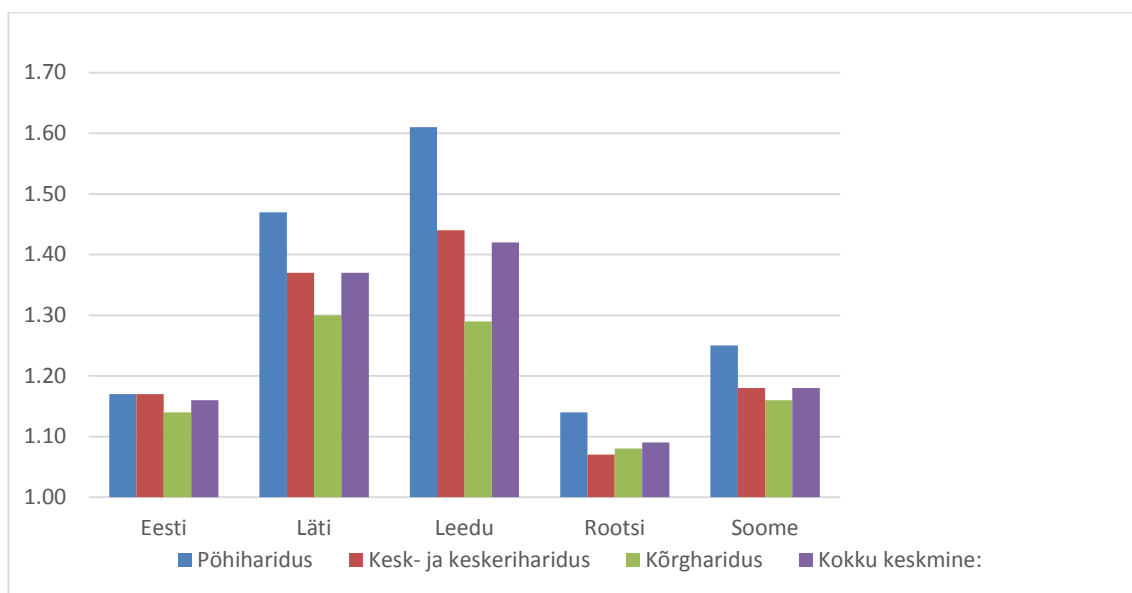
gruppidevaheline erinevus statistiliselt olulisel määral. Läti kohta läbiviidud *Post Hoc Multiple Comparison Test* näitab vanemate haridustaseme kategoorias statistiliselt olulist erinevust kõikides gruppides (madal ja keskmine haridustase $Sig. \leq .031$, kõrgem $Sig. \leq .000$), sissetulekute osas on statistiliselt olulised erinevused madala sissetuleku määraga vastajate osas), haridustaseme alusel liigitades esinevad statistilised erinevused madala ja keskmise haridustasemega vastajate hulgas ning tööturustaatus alusel vastuseid liigitades esinevad statistiliselt olulised erinevused kõigis vastajate gruppides (vastajaid 1468, standardviga .02762). Eesti tulemused annavad tööhõive alajaotuses statistiliselt olulise erinevuse viimases vastuste grupeeringus (mitte kunagi töötanud 43 vastust). Sissetuleku järgi liigitades on statistiliselt oluline erinevus väikese sissetulekuga küsitletute alajaotuses ja vanemate haridustaseme järgi grupeeritud vastuste osas on statistiliselt olulised erinevused kõrgema haridusega vanemate grupis $Sig. \leq .004$). Sama saab järeldada ka Eesti vastuste grupeerimisel vastaja haridustaseme järgi, kus statistiliselt oluline erinevus on kõrgema haridustasemega vastanute alajaotuses. Erinevused riigi sees erinevate vastanute gruppide vahel esinevad Leedul, Soomel ja Rootsil. Leedu tulemused näitavad gruppidevahelist erinevust sissetuleku ja vanemate haridustaseme järgi vastanute jaotuses (neist sissetuleku järgi vastanute erinevus statistiliselt oluline). Rootsi ja Soome tulemustes on kõikide vastajate gruppide lõikes erinevusi, viidates selgelt Põhjamaades läbiviidud küsitluse andmete ühtlasematele tulemustele.

2.2. Andmete analüüs

2.2.1. Kirjeldav statistika

Valitud sotsiaalmajanduslike elementide ja sotsiaalmajanduslike karakteristikute vahel on tehtud kirjeldava statistika analüüs, seejärel mitteparameetrilised testid ja dispersioonianalüüs ja lõpuks korrelatsioonianalüüs. Esimese andmeblokina analüüsib töö autor Eesti, Soome, Läti, Leedu ja Rootsi vastajate hinnangut perekonna olulisuse kohta oma igapäevaelus. Perekondlik toetus indiviidi arengus on raske alahinnata ning selle tähtsus sotsiaalse kapitali kujunemisel üks olulisemaid indikaatoreid. Esimesed hinnangud oma käitumisele saame oma vanematelt, kes ühtlasi annavad oma panuse lapse erinevate käitumismustrite kujunemisele. Indiviidi vanematelt omandatud tõekspidamised mõjutavad tema sotsiaalkapitali kujunemist erinevate perioodide jooksul.

Järgnevalt on autor koostanud joonise, millelt lähtub erineva haridustasemega vastajate keskmine suhtumine perekonna olulisusesse. Joonisel 1 eraldub selgelt teistest Läti ja Leedu, kus perekondlike sidemete olemasolu peetakse keskmiselt tunduvalt olulisemaks kui teistes võrdluses toodud riikides (Eesti ja Põhjamaad). Kõige kõrgem on keskmine näitaja Leedu algharidusega vastajate hulgas (1,61) ja ka kõigi erinevate haridustasemete lõikes kokku (keskmine näitaja ca 20% võrra suurem kui Eestil, Soomel või Rootsil).

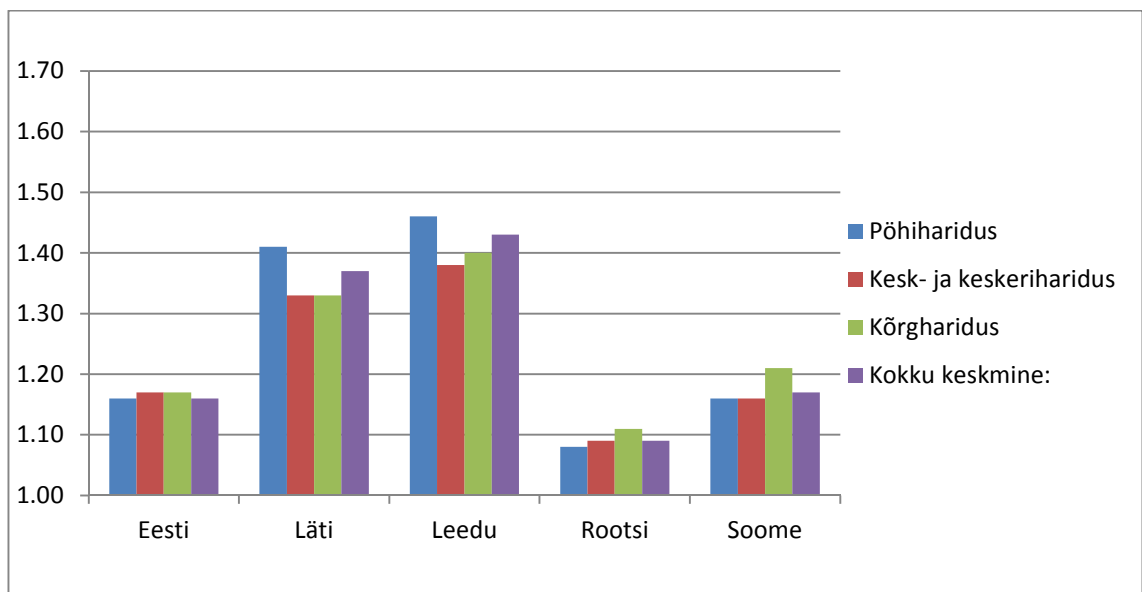

Joonis 1. Haridustasemete lõikes riikide keskmine näitaja perekonna olulisuse kohta. (Allikas: autori koostatud)

Aluseks võib olla Leedus laialt levinud katoliku usk, mis oma hoiakutes rõhub traditsioonidele rohkem kui luterlik suund, mille pooldajad on rohkem Rootsis, Soomes ja Eestis. Madalaimad näitajad perekondlike sidemete olulisuse kohta igapäevaelus tulevad Rootsist, mille järel kohe Eesti ja Soome. Läti tulemused jäävad Leedule pisut alla, seda enim just algharidusega vastajate hulgas. Erinevate haridustasemete lõikes on kõikide riikide põhiharidusega vastajad pidanud perekonda oma elus tähtsamaks kui kesk- ja kõrgharidusega vastajad (v.a. Eesti, kus keskmine näitaja põhi- ja keskharidusega vastajate lõikes on sama). Balti riikide vastuste hulgast on keskmine perekondlike suhete tähtsuse kohta kõrgharidusega vastajate hulgas kõrgem, mida kinnitavad *National Institutes of Health* 2005. aastal läbiviidud uuringud.

Perekonna tähtsust oma elus hinnanud vastajate liigitamine nende vanemate haridustaseme järgi. Jaotades küsimustikule vastajad vanemate haridustaseme järgi, on

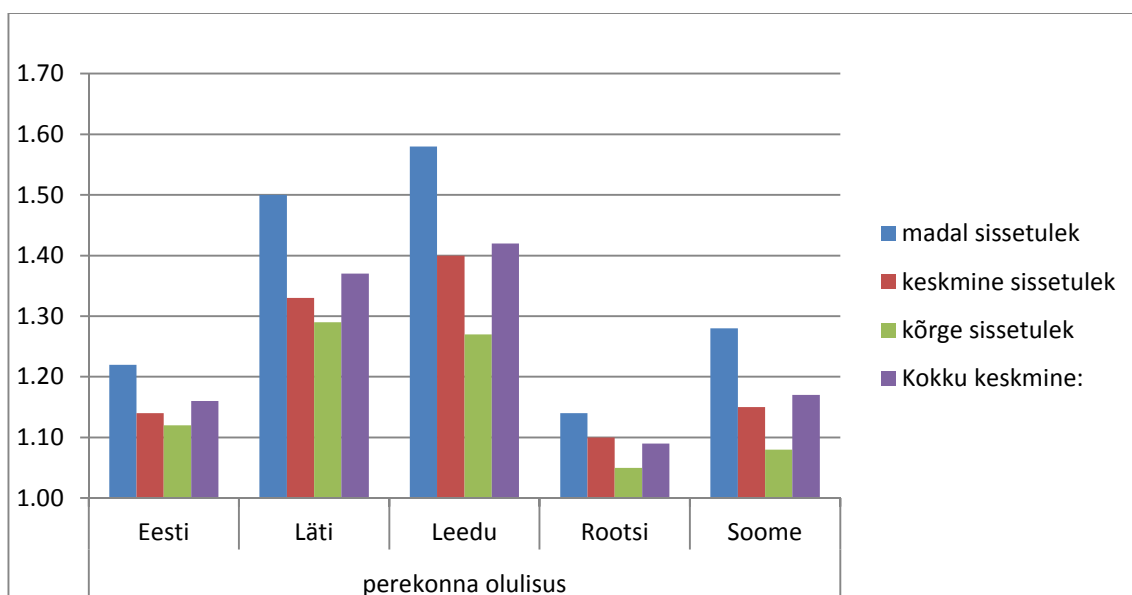
Läti ja Leedu keskmised tulemused võrreldes teiste riikidega kõrgemad. Eesti näib selle jaotuse järgi taas kalduvat Põhjamaadega sarnasesse vahemikku võrreldes Läti ja Leedu fikseeritavaid suuremaid näitajad. Põhiharidusega vanemate järgi jaotatud vastused annavad kõrgeimad tulemused perekondlikke suhete olulisuse kohta enim Leedu tulemused, madalaimalt hindasid samas grupis perekondlikke suhteid Rootsis küsitletud. Leedu ja Läti tulemused erinevad ülejäänud riikidest ligi 60 % võrra, seda kõikide vanemate haridustasemete lõikes. Võrreldes riikide tulemusi eri haridustasemete lõikes on põhiharidusega vanemate vastajate grupp teistest kõrgemad tulemused andnud Lätis ja Leedus. Soome tulemused põhiharidusega vanemate vastajate hulgas on võrdsed keskharidusega vanemate vastajate grupis. Vastajad, kelle vanematel on keskharidus, ei hinda perekondlike suhteid oma igapäevaelus olulisemaks kui kõrgharidusega vastajate hulk (v.a. Läti ja Leedu).

Joonis 2. Vastajate vanemate haridustaseme lõikes riikide keskmine perekonna olulisuse kohta. (Allikas: autori koostatud)

Kõrgharidusega vanematega vastajad on perekondlikke sidemeid teistest haridusegruppidest enam hinnanud Rootsi, Soome ja Eesti vastajad, madalaimad näitajad nende riikide hulgas on Rootsil, kus erinevused on marginaalsed. Ühtlaseimat vastuste jaotuse taset vanemate haridustaseme järgi vastuseid grupeerides näitab Eesti, suurimad kõikumised vastajate vanemate haridustaseme alusel vastuseid liigitades on Lätil ja Leedul põhiharidusega vanemate ja Soomel kõrgharidusega vanemate seas.

Joonisele 3 on töö autor koondanud vaatlusaluste riikide kaupa sissetulekute järgi grupeeritud keskmised perekondlike suhete tähtsust oma elus hinnanud vastajad. Vastused on jaotatud kolme kategooria vahel - väike sissetulek, keskmine ja suur sissetulek. Kuna tegelikud tulutasemed riigiti erinevad tugevalt, siis mõne riigi suur sissetulek on madalam kui teise riigi väike sissetulek, mis võib avaldada mõju tulemuste tõlgendamisel. Kõige kõrgemalt hindavad oma elus perekondlikke suhteid kõikide omavahelises võrdluses olevate riikide väikese sissetulekuga vastajad (joonis 3). Riikidevahelises võrdluses on Läti ja Leedu näitajad kõrgemad kui Põhjamaadel, Eesti vastajate tulemused on Rootsile ja Soomele sarnasemad kui teistele Balti riikidele. Analüüsi tulemuste õieti tõlgendamise huvides peab töö autor kohustuslikuks mainida, et sissetulekud on valimisse kaasatud riikide lõikes suuresti erinevad (Baltimaade kõrgete sissetulekutega vastajate grupp on absoluutses võrdluses eeldatavalt Põhjamaa riikide keskmise sissetulekuga vastajate grupiga sarnasem kui Põhjamaade kõrge sissetulekuga vastajad). Samas ei saa tähelepanuta jätta riigi arengutaset ning elukvaliteeti, mis rehabiliteerib tulemusi riigiti ning on aluseks andmete suuremale tõenäosusele.

Joonis 3. Riikide keskmised näitajad sissetulekute suuruse alusel hinnang perekonna olulisusele. (Allikas: autori koostatud)

Samas on kõikidele riikidele iseloomulik haridustaseme tõustes perekondlikest suhetest sõltumatuse kasv, mida saab põhjendada kõrgema hariduse omandanud inimeste suurema võimega iseseisvalt toime tulla lootmata liigselt perekonna toetusele, vaid pigem

pakkudes omapoolset abi. Kõrgeimad tulemused tabelis näitavad Leedu algharidusega vastajad, madalaim keskmine vastuste määr on Rootsi kõrgharidusega vastajatel.

Järgmisena on joonisele toodud perekonda tähtsaks pidavate inimeste vastused jaotatuna nende tööhõivestaatus järgi. Lisaks tavapärasele jaotusele tööhõive erinevate kategooriate järgi on analüüsi kaasatud ka ilma tööstaažita ning eraettevõtlusega tegelevad vastajad.

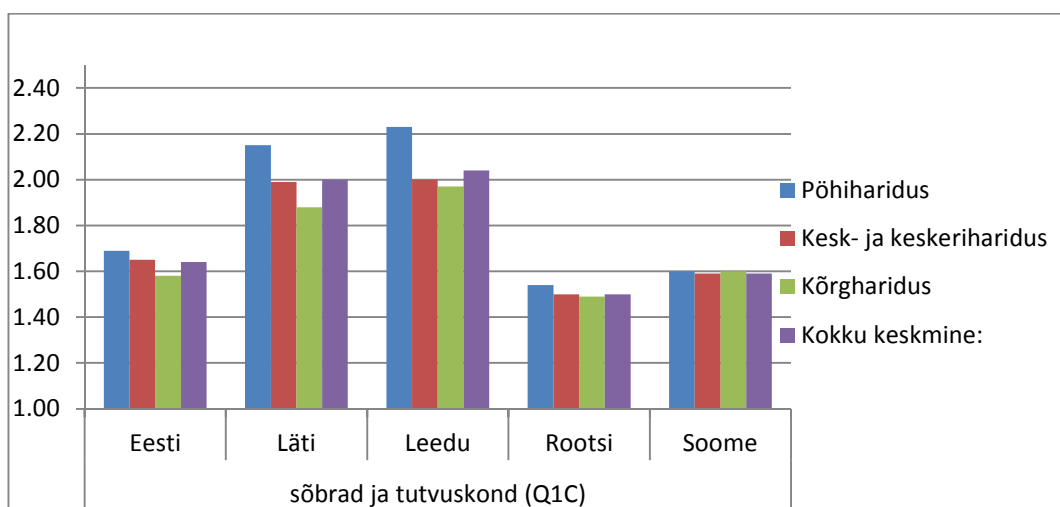
Rootsi ja Leedu pensionärid hindavad perekondlikke suhteid oma elus keskmiselt kõige kõrgemalt võrreldes teiste riikide vastajagruppidega (joonis Lisa 2). Läti puhul on pensionäride kategooria algandmetes tööhõive järgi jagatud vastustes jäetud eraldi välja toomata. Perekondlike suhete olulisust on vastajad tööturustaatus järgi jaotades Eestis kõrgeim keskmine näitaja töötute hulgas, Lätis eraettevõtjate seas ja Leedus hindavad keskmiselt perekondlikke suhteid enim pensionäride kategooriasse kuuluvad vastajad sarnaselt Rootsiiga. Soome vastajate jaotuses tööhõive järgi on kõrgeim keskmine näitaja töövõimetute grupis. Teistest riikidest eraldub teistest Läti, kus eraettevõtlusega tegelevad inimesed hindavad perekondlikke suhteid enam kui aktiivselt tööturult eemal viibivad vastajate grupid (pensionärid, töötud ja töövõimetud). Ilma tööstaažita vastajate hulgas näitavad Läti ja Leedu kõrgemaid tulemusi kui Rootsi ja Eesti, Soome on tulemuste poolest saavutanud keskmise taseme, olles siiski Rootsile ja Eestile natuke lähemal kui teistele Balti riikidele. Soome ja Eesti on kõikide vastajate gruppide keskmist arvestades omavahel kõige lähedasemate tulemustega. Suurima amplituudiga on Läti ja Leedu erinevate tööhõivega vastajate grupid. Jooniselt on näha, et Eesti ja Soome pensionäride kategoorias vastajate tulemused erinevad Leedu ja Soome omadest 100% võrra, jäädes keskmiste väärtuste poolest tasemele 1,0 Rootsi ja Leedu 2,0 vastu. Rootsi tulemused selles vastajate grupis on teiste gruppide keskmisest tugevalt kõrgema keskmisega ja torkavad joonisel eraldi silma.

Eesti vastustest on keskmiselt kõrgemad tulemused koduste ja töötute hulgas, eraettevõtjate ja ilma tööta vastajate suhtumine üksteisest ei erine, mis on teiste riikide tulemustega võrreldes ainulaadne. Lätis seevastu hindavad perekondlikke suhteid oma elus ülejäänud gruppidega võrreldes eelkõige just eraettevõtlusega tegelevad vastajad. Leedus on lisaks pensionäride grupile kõrged keskmised tulemused veel töövõietute kategoorias. Rootsi tööhõivemäära järgi jaotatud vastajad on keskmiste tulemuste poolest

suhteliselt ühtlase tasemega (v.a. pensionärid). Soome vastajate keskmine on lähedal Eestile, kõrgeimad tulemused annab töövõimetute kategooria, mis on iseenesest ka mõistetav, kuna töövõimetud toetuvad suuresti perekonna toele ja hoolitsusele.

Järgmistel joonistel analüüsib töö autor eri sotsiaalkapitali allikate (haridus, sissetulek, vanemate haridus ja tööturustaatus) kaupa sõprade ja tutvusringkonna olulisust igapäevaelus riigi keskmiste tulemuste põhjal.

Joonisel 4 on vastused jaotatud vastajate haridust aluseks võttes. Joonisel on Rootsi ja Soome näitajad suhteliselt ühtlase tasemega ja sarnaste näitajatega. Eesti keskmised näitajad on paari protsendipunkti võrra kõrgemad kui Põhjamaades, jäädes samas madalamaks kui teistes Balti riikides. Tabeli kõrgeim määr on põhiharidusega Leedu vastajate seas, sellele järgneb kohe Läti põhiharidusega vastajate keskmine. Üldiselt on kõikide riikide lõikes põhiharidusega vastajad väärtustanud sõprade ja tutvusringkonna olemasolu enim (v.a. Soome, kus kõrgharidusega vastajate keskmine on samal tasemel).

Joonis 4. Haridustasemete alusel riikide keskmine sõprade ja tuttavate olulisuse kohta. (Allikas: autori koostatud)

Tabelist võib järeldada reeglipärasust, et mida madalam vastaja haridustase, seda enam hindab sõprade ja tutvuste olulisust oma elus.

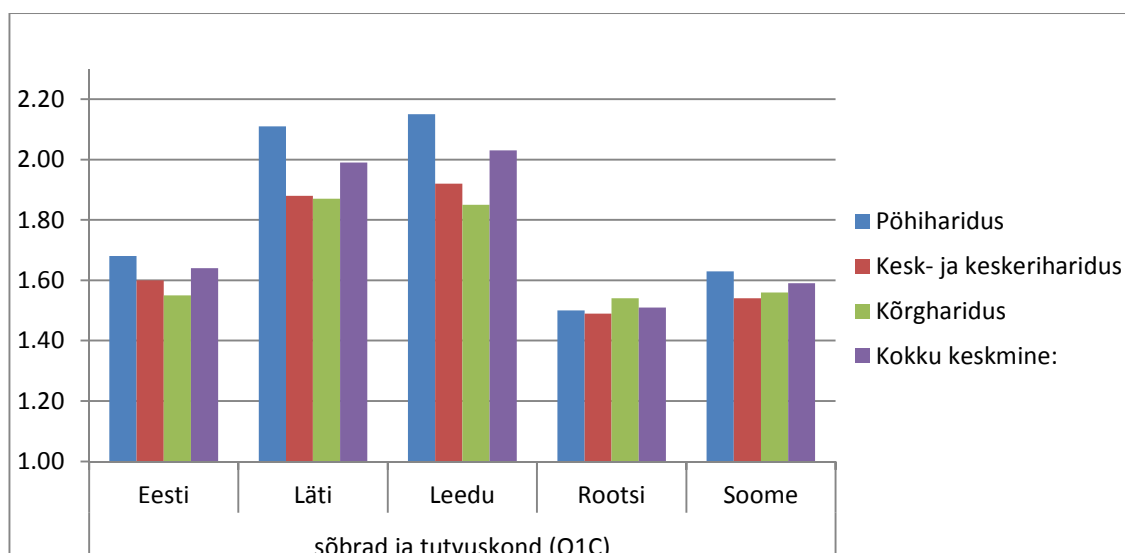
Tööhõive alusel vastuste liigitamine sõprade ja tutvuste tähtsuse kohta (Lisa 5) sarnanevad Eesti näitajad rohkem Läti ja Leedu keskmistega (joonis 6). Kõrgeimat taset näitavad Leedu eraettevõtjad, Läti pensionistaatust omavate vastajate kohta 2008. aasta

küsimustik tulemust ei paku. Madalaimad keskmised on üliõpilase staatuses rootslastel, Soome ja Leedu pensionäridel. Eesti näitajad on suhteliselt ühtlased, andes suurimaid tulemusi eelkõige aktiivsest tööturust eemalviibijate hulgas – koduste ja töövõimetute seas. Töövõimetu staatuses vastajate madalaim näit on Rootsis, üliõpilastest on Rootsi ja Soome tudengid hinnanud tutvuste osakaalu oma elus ebaoluliseimaks ning tööga hõivatud vastajate kategoorias on kõrgeimad tulemused Lätis ja Leedul. Eesti ja Soome tööga hõivatute kategoorias vastajate keskmised erinevad üksteisest ebaolulisel määral, Rootsi näitaja on samas grupis veelgi madalam – keskmine 1.49.

Analüüsid lisaks olemasolevale jaotusele ilma tööstaažita ja eraettevõtlusega tegelevate vastajate eelistusi, siis kõige rohkem erinevad omavahel Leedu vastajate kategooriad. Sarnaseimad on Eesti vastajate keskmised, Rootsi ja Soome näitavad pisut madalamaid keskmisi kui Eesti – seega kaldub ka siin Eesti rohkem Põhjamaade poole kui Balti riikide hulka.

Kui võtta aluseks vastajate vanemate haridustase (joonis 5), siis jällegi on tabeli eesotsas Läti ja Leedu konkurentsituks kõrgeimate näitajatega igas kategoorias.

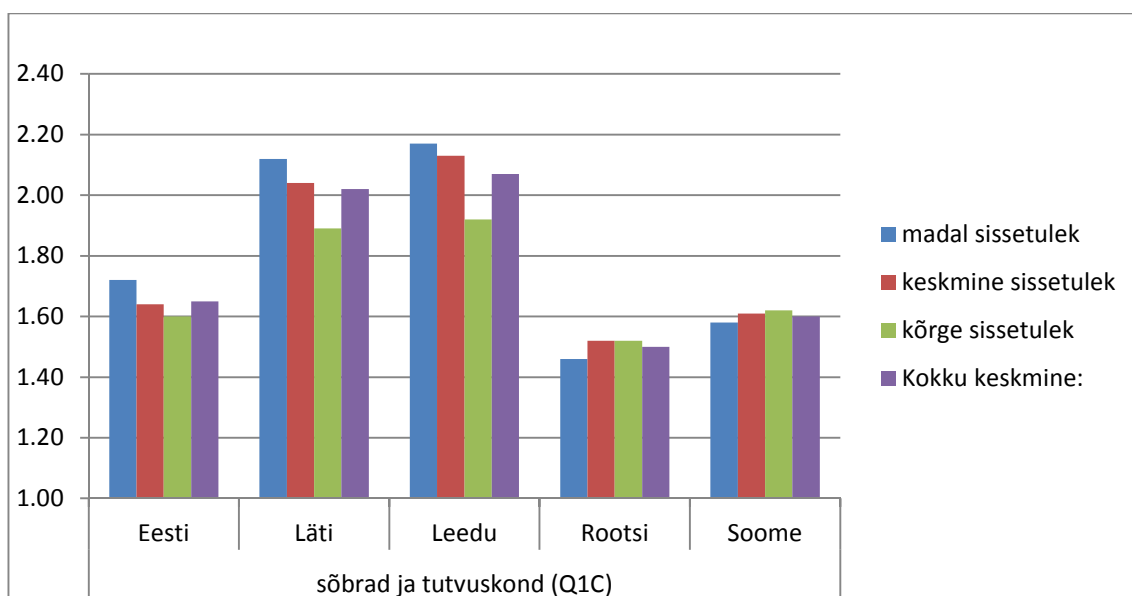

Joonis 5. Vanemate haridustaseme alusel grupeeritud vastused sõprade ja tuttavate olulisuse kohta riigiti keskmiselt. (Allikas: autori koostatud)

Soome ja Rootsi madalamate keskmiste põhjus võib peituda madalate korruptsiooninäitajatega ühiskonnas, kus kodanike väärtushinnangud ja hoiakud soosivad hakkamasaamist tänu enda saavutatule, selmet loota rohketele tutvustele ja sõpradele teenetele. Baltimaade

kõrgeimad keskmisi saaks põhjendada nõukogude korra ajal omaks võetud ringkäenduse viljelemisega, millest on iseseisvumise ajal raske loobuda ja mis kajastub võrdluses teiste riikidega kõrgemate keskmistega. Haridustasemetel löikes on stabiilseimad riigid Eesti ja Soome, suuremad näitajate kõikumised on Lätil ja Leedul.

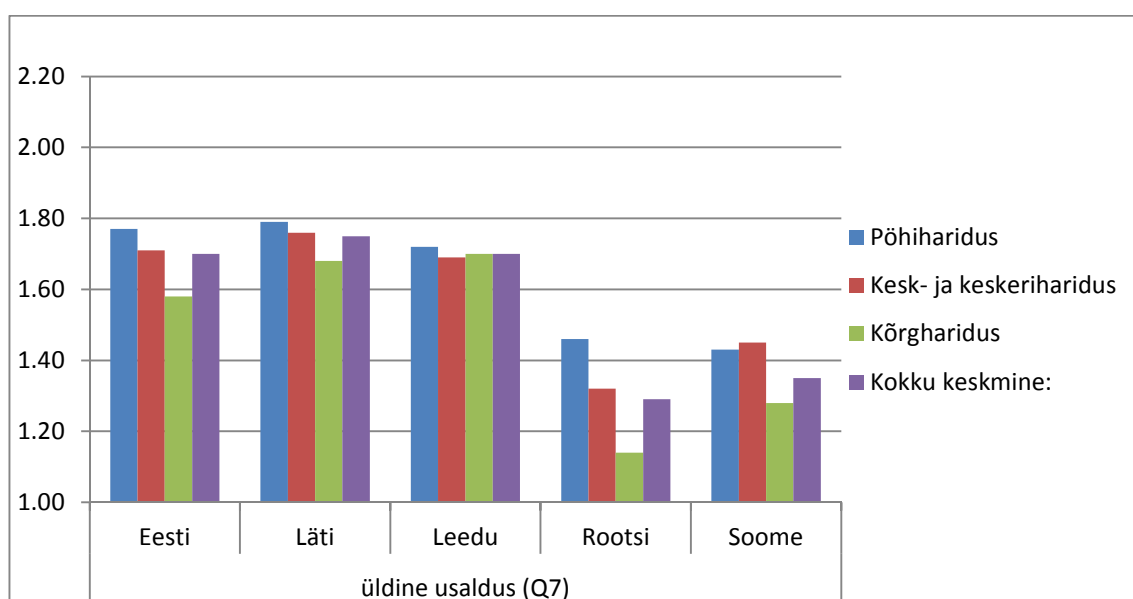
Sissetulekute löikes vastajaid grupeerides ning omavahel riikide kaupa võrreldes suhtumist sõprade ja tuttavate tähtsusesse saame siingi veenduda Läti ja Leedu edumaas teiste riikide ees.

Joonis 6. Sissetulekute alusel vastuste jagunemine sõprade tähtsuse hindamisel. (Allikas: autori koostatud)

Joonisel 6 graafiliselt kujutatud riikide vastused tutvusringkonna ja sõprade olulisuse kohta näitavad selgelt Eesti kuulumist oma hoiakutelt rohkem Põhjamaade kultuuriruumi kui Balti riikidega ühtsesse kategooriasse. Väikese sissetulekuga vastajate hulgas on ainult Rootsi tulemused nõrgemad suurema sissetulekuga vastajate hulgas kui teistes riikides. Leedu ja Läti keskmised on lisaks erinevusele teistes riikides ka omavahel suhteliselt sarnased, seda nii väikese, keskmise kui ka suure sissetulekuga vastajate gruppis. Sõprade tähtsust igapäevaelus hindavad kokkuvõtlikult kõige madalamalt rootslased, väärtustades arvatavasti muid hüvesid oma elus enam, mida kindlasti toetab ka pikaajaline iseseisva riigina toimimise kogemus. Läti kõrgeid keskmisi näitajad võib ehk iseloomustada joondumisega pigem Leedu kui Eesti ja teiste Põhjamaade järgi. Leedu näitajate kõrge tase on omakorda tingitud traditsiooniliste väärtuste laialdasest levikust

elanikkonna hulgas ning õigeusu dogmadest kinnipidamisest, mis propageerivad perekondlike ja kogukondlike suhete ülesust ning kujundavad inimeste väärtushinnanguid ja hoiakuid maast madalast alates. Leedu omakorda võrdleb ennast enim Poolaga, kus õigeusk on samuti laialdaselt au sees ning luteriusk ei ole elanikkonna hulgas laialdast kõlapinda leidnud. Järgmisena analüüsitakse keskmist usaldusmäära (joonis 7). Mõõtmise aluseks on EVS 2008 küsimustikust valitud väidete kogum, kus vastajad peavad reastama erinevaid väiteid. Töö autor on valinud väite „Inimesed on üldiselt usaldusväärsed/neid ei saa usaldada“. Tulemuste tabeli põhjal koostatud joonis asetab Eesti selgelt teiste Balti riikidega ühte rühma, jättes Soome ja Rootsi seljataha.

Joonis 7. Vastajate haridustasemete lõikes keskmine usaldusmäär. (Allikas: autori koostatud)

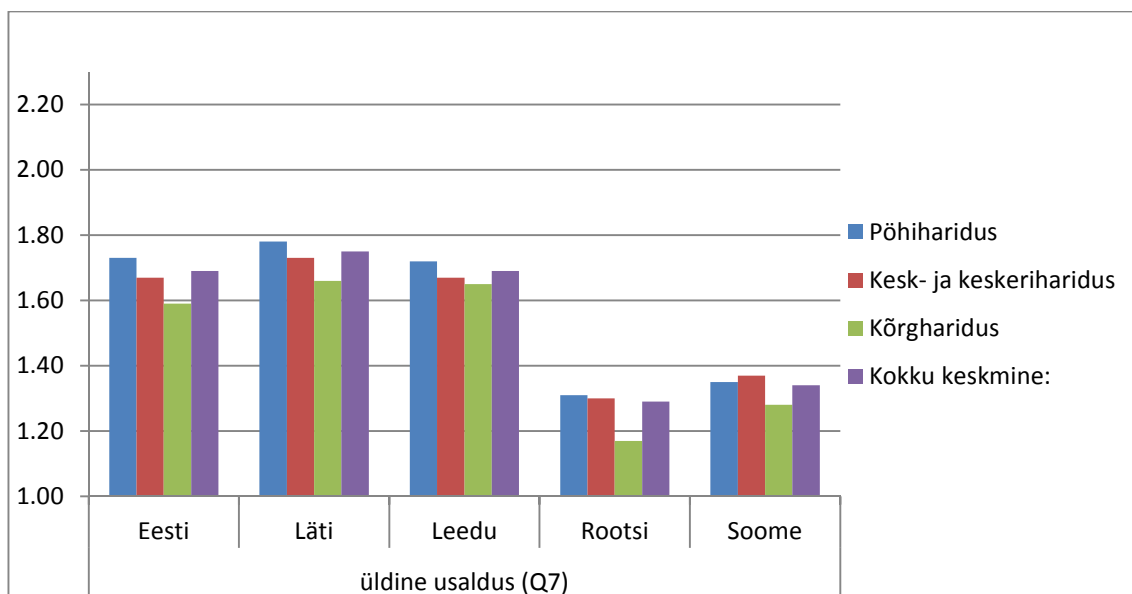
Keskmiselt on kõige usaldavamad lätlased, seejärel leedukad ning kohe nende järel eestlased. Rootslased jäävad pingerea lõppu, nendega sarnaste näitajatega esinevad soomlased, olles omakorda siiski Balti riikide tulemusi vaadates madalama üldise usalduse määraga. Üle kõigi riikide haridustasemete kaupa tulemusi vaadates on alg- ja põhiharidusega vastajad kõige kõrgema üldise usalduse näitajatega ja kõige vähem usaldavad on kõrgharidusega vastajad. Riigiüleselt keskmisi tulemusi läbi kõigi vastajate kategooriate jälgides on madalaim näitaja Rootsil, kellel järgneb Soome. Eesti, Läti ja Leedu tulemused on mitme protsendipunkti võrra kõrgemad kui Põhjamaades, kus Soomel on kõrgharidusega vastajate keskmine üldise usalduse määr madalam kui põhi- ja keskerharidusega vastajail. Balti riikide tulemuste ühtlane tase on tingitud

taasiseseisvumise järel jõudsalt arenema hakanud turumajandusest, kus sissetulekud kasvasid kiiremini ja tekitasid elanikkonnas optimismi, mis omakorda suurendab üldise usalduse määra ühiskonnas. Rootsi ja Soome sellist kiire arenguhüppe kogemust ei oma, seega nende riikide keskmised on madalad.

Lisas 3 toodud joonisel on üldise usalduse kohta vastajad jaotatud tööturustaatus järgi. Tabeli kõrgeim näit Soome eraettevõtjate seas, millele jäävad alla ka kõigi Balti riikide tulemused. Eesti, Läti ja Leedu madalaimad näitajad on kõigil kolmel riigil töötute kategoorias, Eestis on tähelepanuväärse erandina äärmiselt madal keskmine usalduse määr ka eraettevõtjate hulgas. Analüüsides eraldi ilma tööstaažita ja eraettevõtjate kategooriat riikide üleselt, siis eestlastest tööstaažita vastajad on keskmiselt suurema usaldusmääraga kui eraettevõtjad. Lätil on mõlemad näitajad samad ning Leedul on sarnaselt Rootsi ja Soomega eraettevõtjate üldine usalduse määr suurem kui ilma tööstaažita vastajatel. Oma igapäevast tööd sõjaväelastena tegevate inimeste grupis on Läti näitajad teistest Balti riikidest kõrgemad, samad järeldused võib teha koduste ja töövõimetute kategoorias. Rootsil on madalaim näitaja ilma tööstaažita vastajate hulgas, mis on ühtlasi ka tabeli madalaim keskmine. Nagu juba eelpool mainitud, on Soome eraettevõtjate keskmine üldise usalduse määr tabeli kõrgeim näitaja, mis küll tõstab Soomet esile riigi keskmiste osas kõikide erinevate tööhõivestaatus kategooriate lõikes, kuid jääb kokkuvõttes siiski lähemale naabermaale Rootsile kui ülemere Balti riikidele. Baltikumi keskmise üldise usalduse kõrgemat määra võrreldes Soome ja Rootsiga on autori arvates võinud mõjutada Eesti, Läti ja Leedu ühise nõukogude okupatsiooni ajal majanduskuritegude tagasihoidlikum levik.

Riikide üldist usalduse määra on järgnevalt vaadeldud joonisel 8 vastajate vanemate haridustasemete lõikes. Üheselt mõistetava analüüsi huvides on eri riikides kehtivad haridustasemed koondatud kolme põhikategooriasse – põhi-, kesk- ja kõrghariduse alagruppi. Eelkõige on töö analüüsi ühtlustamise all silmas peetud riikide erinevusi kesk- ja keskerihariduse erinevate kategooriate liitmisel. Põhihariduse gruppi on liidetud ka algharidusega ja ilma hariduseta vastajad, kes osades riikides on algselt eraldi kategooriatena välja toodud. Jooniselt on selgelt näha Rootsi ja Soome näitajate madalam tase võrreldes Eesti, Läti ja Leedu tulemustega. Vastajad, kelle vanemad on alg- või põhiharidusega, on keskmine üldise usalduse määr teiste vanemate haridustasemetega

võrreldes kõrgeim (v.a. Soome, kus keskharidusega vanematega vastajate tulemused on 0,2 protsendipunkti võrra kõrgemad).

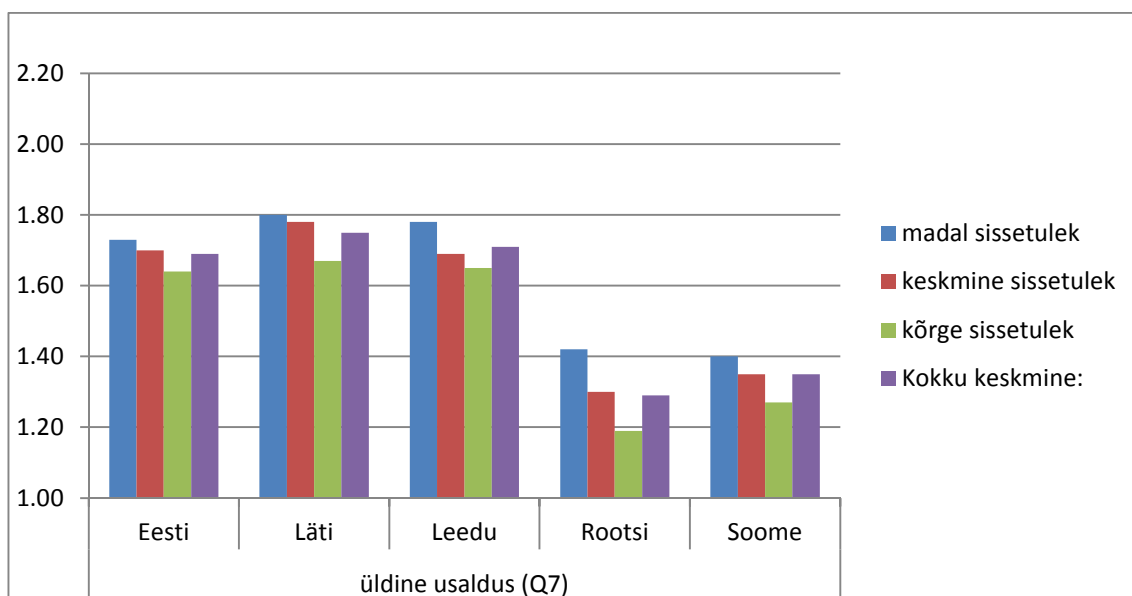

Joonis 8. Riikide keskmised usaldusmäärad vastajate vanemate haridustasemete lõikes. (Allikas: autori koostatud)

Keskharidusega vanemate vastajate tulemused on madalamad kui põhiharidusega vanematega vastajatel. Riikide keskmist tulemust üle kõigi vanemate haridustasemete kategooriate võrreldes on Eesti näitaja võrdne Leedu tulemusega - 1.69 ja Läti keskmine on 1.75, mis on kõrgeim tulemus võrdlusaluste riikide hulgas. Soome on keskmise tulemusega Rootsist eespool eelkõige Soome kõrgharidusega vanemate vastajate tulemusele, mis kergitab ka riigi üldist keskmist viie protsendipunkti võrra Rootsi ees. Analüüs üldise usalduse kohta riigiti vastavalt vanemate haridustasemete lõikes viitab samadele tulemustele kui madalama haridustasemega vastajate näitajad – madalama haridustasemega vastajate üldise usalduse määr on suurem kui kõrgema haridusega vastajatel.

Viimaseks üldise usalduse mõõtmise aluseks on taas võetud vastajate sissetulekute tase. Sissetulekud on jaotatud kolme põhikategooriasse välistamaks segadust ja mitmeti tõlgendatavust analüüsil ja kindlustamaks objektiivsust järelduste tegemisel. Eesti, Läti ja Leedu tulemused on omavahel sarnased ning kõrgemate tulemustega kui Rootsi ja Soome vastused. Tabeli madalaim näitaja kajastub joonisel 9. Rootsi kõrge sissetulekuga vastajate hulgas ja joonise kõrgeim tulp kuulub Läti väikese sissetuleku kategooria

vastajatele. Eesti tulemustest on kõrgeima keskmise näitajaga väikese sissetulekuga vastajate üldine usaldus, sama võib tähendada ka kõikide teiste riikide kohta. Keskmise sissetulekuga vastajate hulgas on Balti riikide tulemused kõrgemad Rootsi ja Soome omadest ja kõrgharidusega vastajate keskmine üldise usalduse määr on kõikides riikides sissetuleku kategooriates madalaim.

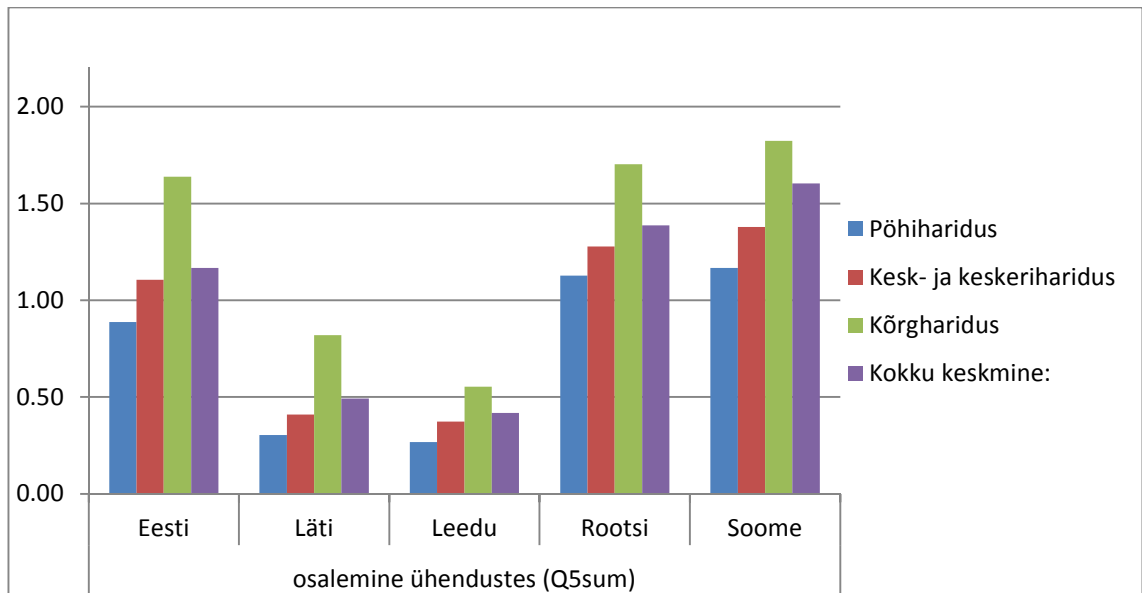

Joonis 9. Riikide keskmised usaldusmäärad vastajate sissetulekute lõikes. (Allikas: autori koostatud)

Võrreldes Eestiga on Läti ja Leedu näitajad natuke kõrgemad, kuid siiski jäävad eestlased keskmise tulemusega lähemale oma maismaa naabritele kui ülemere hõimurahvastele. Tulemuste tõlgendamisel tuleb silmas pidada Soome ja Rootsi elatustaseme erinevust võrrelduna Balti riikide tasemega, kus väikese ja keskmise sissetuleku mõisted on hoopis teised võrreldes selliste heaoluriikidega nagu Soome ja Rootsi. Lisaks tuleb arvestada Põhjamaade sotsiaalsüsteemi tugevust ning kehtiva maksusüsteemi suurt erinevust Balti riikides kehtivast. Kõike eeltoodut arvesse võttes jääb Rootsi ja Soome üldise usalduse määr siiski alla Balti riikide omale.

Viimase sotsiaalkapitali elemendina käsitleb autor ühendustes osalemist valitud nelja sotsiaalkapitali allika järgi. Ühendustes osalemise näitaja arvutamisel on kasutatud summeerimist, kuna küsimuses oli vastajal võimalik valida viieteistkümne erineva alternatiivi vahel. Seega on kõik valitud vastusevariandid esitatud summeeritud kujul

iseloomustamaks riikides valitsevat üldist kalduvust ühendustes osalemise kohta. Esitatud joonisel 10 prevaleerivad Rootsi ja Soome tulemused teiste riikide üle.

Joonis 10. Riikide ühendustes osalemise summeeritud keskmine vastajate haridustasemete lõikes. (Allikas: autori koostatud)

Eesti kaldub siin selgelt Põhjamaade poole ja Läti ja Leedu tulemused on mõlemad sarnaselt madalamad kui teistel võrdlusalastel riikidel. Tulemusi iseloomustab hariduse tähtsus ühendustes osalemise aktiivsuse kohta – mida kõrgem on vastaja haridus, seda tõenäolisemalt osaleb ta mõnes ühenduses või organisatsioonis liikmena või vabatahtlikuna. Kõrgem osalusmäär viitab kodanikuühiskonna tugevusele ja inimeste vastutustundlikumale käitumisele. Läti ja Leedu teistest riikidest madalamad tulemused annavad autori järeldusena aimu nende riikide kodanike vähesest valmidusest sotsiaalsete algatustega ühinemisel või siis ülemaailmsete organisatsioonide madalast aktiivsusest nendes riikides. Tähelepanu väärib joonisel toodud Läti ja Leedu madal ühendustes osalemise keskmine määr põhiharidusega vastajate hulgas võrreldes Eesti põhiharidusega vastajate näitajaga. Ehk on selle põhjuseks Eesti pikemaajalisem mõjutatus nõukogude okupatsiooni ajal Lääne televisioonile ja seal kehtivatele väärtushinnangutele.

Vastajate tööhõive järgi grupeerimine (joonis Lisa 4) annab kõrgemad tulemused Rootsi ja Soome vastajate seas. Eesti keskmist kergitab eraettevõtjate kategooria kõrge tulemus, mis viib eestlased tasemelt Põhjamaadele lähemale. Põhjuseks võib olla eraettevõtjate

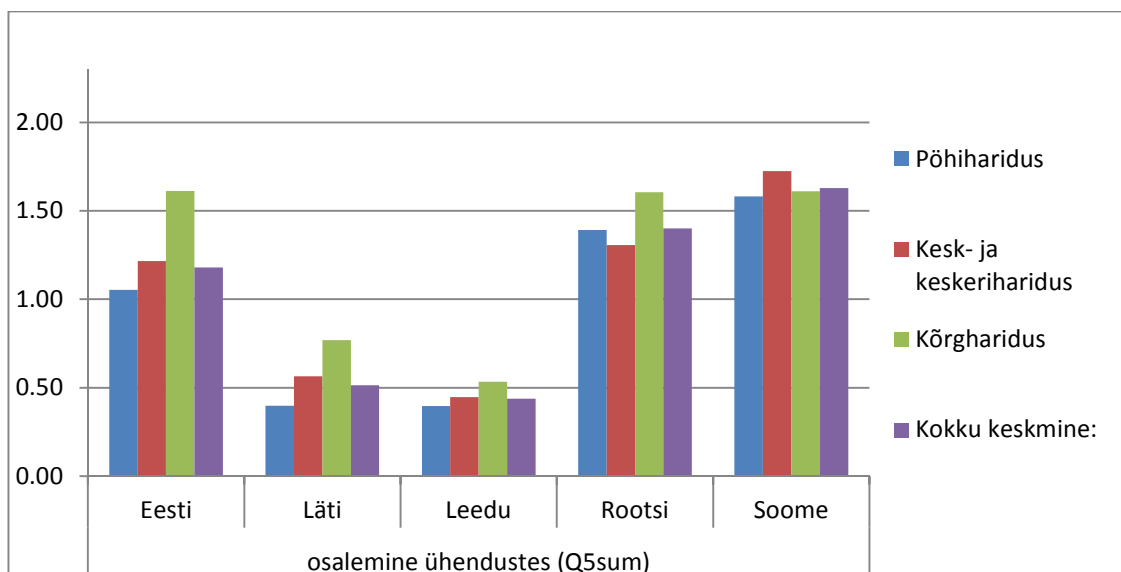
suurem valmisolek osaleda kogukonna elus ning harjumus panustada lisaks tööle ka ühiskonna toimimisse.

Kõigi valimisse kaasatud riikide lõikes on töötute kategoorias keskmiselt kõrgemad tulemused, samas üliõpilaste grupis on Rootsi ja Soome kõrgemate näitajatega kui ülejäänud riigid. Sellise tulemuse põhjustajaks peab autor Põhjamaade tudengite suuremat valmidust osaleda korporatsioonide ettevõtmistes ja ühiskondlikes organisatsioonides. Läti ja Leedu puhul on teiste riikidega võrreldes madalamad ka töövõimetute ja koduste vastajate kategooria tulemused. Töövõimetute vastajate seas ongi Lätil kõige madalam tulemus teiste riikidega võrreldes. Samas pensionäride ühendustesse kuulumine summeeritud keskmisena on Lätis ja Leedus kõrgem, sarnanedes eestlaste, rootslaste ja soomlaste summeeritud keskmisega. Töö autor järeldab, et lätlased ja leedukad keskenduvad rohkem perekonnale ja sõprade ning tutvusringkonna suhetele kui kodanikuühiskonda panustamisele, mille juured võivad peituda vanadest traditsioonidest ja kehtivatest paradigmat kinnihoidmise hinnaga, kui Eesti seevastu on ühiskonnas toimuvatele muudatustele altim ja uued vaated on lihtsamini omastatavad. Joonise kõige kõrgem tulemus on Rootsi töötute hulgas, mis viitab ühiskonnas laialt levinud erinevate vabatahtlike organisatsioonide paljususele.

Joonisel 11 vanemate haridustasemete järgi vastuseid grupeerides on traditsiooniliselt rootslaste ja soomlaste tulemused kõrgemad Balti riikide tulemustest. Põhiharidusega vastajate kategoorias on algharidusest madalamad näitajad Rootsil ja keskharidusega vastajate grupis on kõrgharidusega võrreldes väiksemad näitajad Soomel. Eestil, Lätil ja Leedul on ühendustes osalemise määr võrdeline vanemate omandatud haridustasemega, kus madalama haridusega vanemate järeltulijad osalevad vabatahtlikes ühendustes ja organisatsioonides madalama aktiivsusega kui kõrgema haridustasemega vanematega vastajad. Suurimad erinevused riigiti on Eestil põhiharidusega vanemate ja kõrgharidusega vanemate vastajate näitade hulgas, kus vahe on 0.56 protsendipunkti. Kõige ühtlasemaid tulemusi vanemate haridustaseme lõikes näitab Leedu, kus haridustasemete vahelised kõikumised jäävad 0.17 protsendipunkti piiresse. Rootsi vastajad on vanemate haridustaseme alusel vastuseid liigitades andnud kõrgemad tulemused kõrgharidusega vanematega vastajate hulgas ja Leedul on tabeli kõige madalamate väärtustega tulemused, mis viitab taas perekonna ja tutvusringkonna

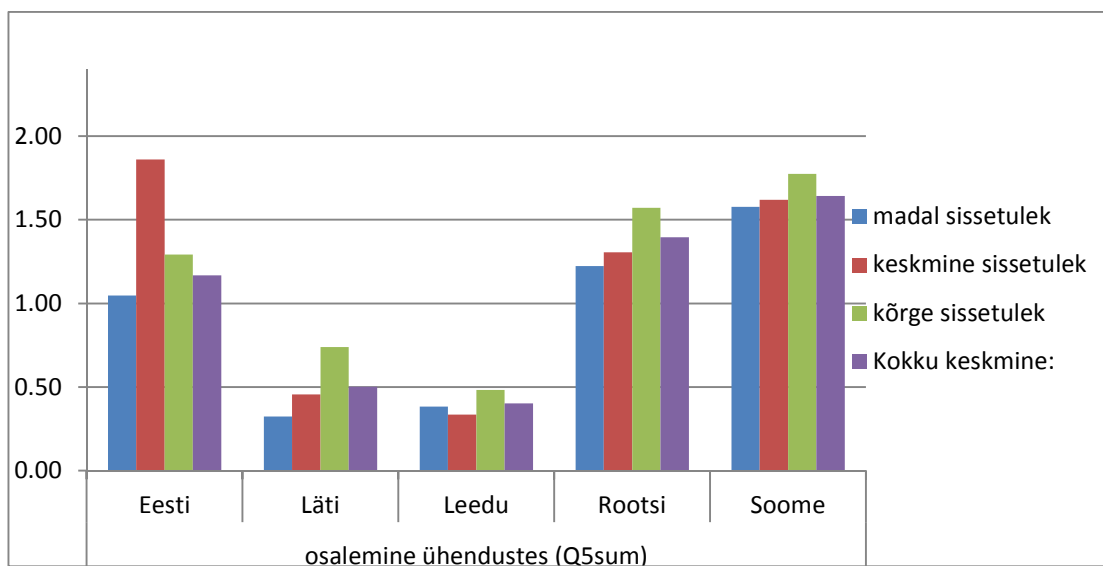

suuremale väärtustamisele ühiskonnas, mis jätab varju pikaajaliste kogemusega heaoluriikides väärtustatava ühiskondliku aktiivsuse.

Joonis 11. Osalusmäär summeerituna vastajate vanemate haridustaseme järgi. (Allikas: autori koostatud)

Täheldada saab taas seost hariduse ja ühendustest osalemise määra vahel, olgu siis aluseks võetud vastaja haridus või tema vanemate oma.

Joonis 12. Riikide ühendustes osalemise summeeritud keskmine vastajate sissetulekute alusel. (Allikas: autori koostatud)

Joonisel 12 toodud jaotus, kus ühendustes osalemise summeeritud näitajat saab analüüsida vastajate sissetulekute alusel, on tabeli kõrgeim tulemus Eestil keskmise

sissetulekuga vastajate oma ning madalaim tulemus kuulub Läti väikese sissetulekuga kategooria vastajatele.

Kui Eesti, Läti, Rootsi ja Soome ühendustes osalemise määr on keskmise sissetulekuga vastajate hulgas kõrgem kui väikese sissetulekuga vastajate grupis, siis erandiks on Leedu, kus väiksema sissetulekuga vastajate osalemise määr on kõrgem kui keskmise sissetulekuga vastajate oma. Erandina saab viidata ka Eesti tulemuste kõrvalekaldele keskmise sissetulekuga vastajate seas, kus näitajad on paremad kui suurema sissetulekuga vastajate grupi omad. Jooniselt võib järeldada, et sissetulekud ei mõjuta oluliselt väljakujunenud hoiakuid ja traditsioone omapoolisel panustamisel ühiskondlikku tegevusse ja erinevate kodanikualgatustega liitumisel. Sellele järeldusele toetudes saab põhjendada rootslaste ja soomlaste kõrgemaid osalemise määra tulemusi. Eesti suhteliselt kõrgete tulemuste aluseks peab autor eestlaste avatust uutele ideedele ja suurt soovi pidada oma eeskujuks pigem oma lääneliitlasi kui endisi liiduvabariike.

Leedu ja Läti paistavad juhinduvat enam lõunapoolsete riikide järgi, kus ühiskonnad on tugevalt traditsioonides kinni ning uuendusmeelsetel ideedel ja algatustel on keerulisem kanda kinnitada.

2.2.2. Dispersioon- ja korrelatsioonianalüüsi tulemused

Lisaks kirjeldavale statistikale on analüüsi mitmekesistamiseks *Kruskal-Wallise* meetodil mitteparameetrilised testid. Määravaks on testide sõltumatus andmete jaotusest, mis ei eelda valimi väärtuste tõenäosusjaotust. Valimis esindatud riikide (Eesti, Läti, Soome, Rootsi ja Leedu) andmete kohta on püstitatud nullhüpotees, kus sotsiaalmajanduslikud karakteristikud (haridus, sissetulek, tööhõivestaatus ja vanemate haridustase) on seoses indiviidi sotsiaalmajandusliku seisuga (suhted perekonnaga, suhted sõprade ja tuttavatega, usaldus teiste inimeste vastu ning osalemise määr). Esimesena analüüsimise seoseid tööhõivemäära ja erinevate sotsiaalkapitali elementide vahel. Testi tulemuste põhjal kõikides valitud riikides tööga hõivatuse taseme ja perekondlike sidemete vahel olulist seost ei ilmne ja andmete võrdne jagunemine tööturustaatus järgi tulemusi järjestavas alajaotuses ei ole tõenäoline. Tööhõive seost sõprade ja tuttavatega suhtlemise olulisuse määramisel ei kinnita ühegi valimis osaleva riigi andmete analüüs välja arvatud Soome, kus vastaja tööturustaatus ja sõprade ning tuttavatega suhtlemise olulisuse vahel

on leitud omavaheline seos. Ühiskondlikuss tegevuses osalemise aktiivsuse seoseid vastajate tööhõive staatusega võrreldes annavad testid tulemuseks seoste ilmnemise Soome ja Rootsi vastajate hulgas, kuid ühtlast andmete jaotust võrreldavates gruppides Rootsi vastajate hulgas ei täheldatud. Tööhõive staatuse ja üldise usaldusmäära vahelisi seoseid analüüsides Eesti, Läti ja Leedu tulemused nullhüpoteesi ei kinnita, kuid Soome ja Rootsi vastuste vahel kehtib seos usaldusmäära ja tööturustaatuse vahel.

Tabel 6. Koond mitteparameetriliste testide tulemustest

Nullhüpotees kehtib		haridustase		tööstaatus		sissetulek		vanem.har.tase	
SK element	riik	jah	ei	jah	ei	jah	ei	jah	ei
perekond	EST	X		X		X			X
	LAT	X		X		X			X
	LIT	X		X		X			X
	FIN		X	X		X			X
	SWE		X	X		X			X
sõbrad ja tuttavad	EST	X		X		X		X	
	LAT	X		X		X		X	
	LIT	X		X		X		X	
	FIN		X		X		X		X
	SWE		X	X			X		X
usaldus	EST		X	X		X			X
	LAT	X		X		X		X	
	LIT		X	X		X			X
	FIN	X			X		x		X
	SWE	X			X	X		X	
osalemine	EST	X		X		X		X	
	LAT	X		X		X			X
	LIT	X		X		X			X
	FIN	X			X		X	X	
	SWE	X			X	X		X	

Allikas: Autori koostatud SPSS analüüsi põhjal

Tabelis 6 on koond mitteparameetriliste testide tulemustest, kus eelduseks on sotsiaalkapitali näitajate seos sotsiaalmajanduslike karakteristikutega. Järgmisena analüüsib töö autor seoseid vastajate haridustaseme ja valitud sotsiaalkapitali elementide vahel. Perekonna tähtsuse ja vastajate haridustaseme omavahelist seost ei näita Eesti, Läti ja Soome tulemused. Soome ja Rootsi uuringus osalejate vastused aga kinnitavad haridustaseme ja perekondlike suhete tähtsuse seost vastajate hulgas. Oma elus sõprade ja tuttavatega suhtlemist on vastajate haridustasemete lõikes seosed Soome, Rootsi ja

Eesti tulemuste näol, kuigi Eesti andmed ei kinnita ühtlast tulemuste jaotust ümber keskmiste väärtuste. Leedu ja Läti andmed toetavad alternatiivset hüpoteesi, mille kohaselt sõprade ja tuttavatega suhtlusel puudub seos vastaja haridustasemega. Ühendustes osalemise aktiivsuse määra seost vastajate haridustasemega ei kinnitanud testi tulemused samuti. Üldise usaldusväarsuse seoste analüüsil vastajate haridustasemega kinnitavad alternatiivhüpoteesi (e. seoste puudumist) Soome, Rootsi ja Läti tulemused. Eesti ja Leedu vastuseid analüüsides ei kinnita mitteparameetiline test andmete ühtlast jaotumist gruppide keskväärtuste ümber. Tehes järeldusi vastajate sissetulekute taseme järgi puudub perekondlike suhete tähtsuse ja sissetulekute omavaheline seos kõikide riikide vastanute hulgas, seevastu sõprade ja tuttavatega suhtlemise seost vastaja sissetulekute tasemega kinnitavad Balti riikide tulemused, millele omakorda vastanduvad Põhjamaade riigid, näidates seost sissetuleku määra ja tutvusringkonnaga suhtlemise vahel. Ühendustes osalemise määra ja sissetulekute omavahelist seost kinnitavad ainult Soome tulemused, Rootsi, Eesti, Läti ja Leedu vastuste puhul anna test tulemuseks alternatiivse hüpoteesi, mille kohaselt omavahelisi seoseid ei tuvastata. Usaldusväarsuse seoseid sama karakteristiku lõikes annavad Soome ja Rootsi vastused, Balti riikide (Eesti, Läti ja Leedu) vastuseid tõlgendades on tulemuseks andmete grupiti ebaühtlane jaotus.

Viimasena on mitteparameetrilised testid tehtud vastajate vanemate haridustaseme järgi. Testitakse hüpoteesi, mis väidab, et valitud karakteristik mõjutab konkreetset sotsiaalkapitali elementi.

Tabel 7. Sotsiaalmajanduslike näitajate mõju sotsiaalkapitali elementidele

Karakteristik/element	Perekond	sõbrad/tuttavad	usaldus	osalemine
Haridustase	FIN SWE	FIN SWE	EST LIT	
Tööturustaatus		FIN	FIN SWE	FIN SWE
Sissetulek		FIN SWE	FIN	FIN
Vanemate haridustase	EST LAT LIT FIN SWE	FIN SWE	LIT FIN	LAT LIT

Allikas: Autori koostatud EVS 2008 andmete analüüsi põhjal.

Autor on koostanud ülevaatliku tabeli (Tabel nr. 7), kus on püstitatud nullhüpoteesi kinnitavad riikide tulemused. Nullhüpoteesiks on eeldus, et nimetatud karakteristik mõjutab valitud sotsiaalkapitali elementi. Vastaja haridustaseme mõju perekondlike

sidemete olulisusele kinnitavad Soome ja Rootsi andmetega läbiviidud mitteparameetrilised testid. Kinnitust leiab ka perekondlike sidemete olulisuse mõju vastaja vanemate haridustaseme järgi grupeeritud vastustele. Soome andmete analüüs näitab sõprade ja tuttavatega suhtlemise olulisuse mõju kõigi karakteristikute raames jaotatud vastustega. Lisaks Soomele on sõpru ja tuttavaid oma elus oluliseks hinnanud Rootsi haridustaseme, sissetuleku ja vanemate haridustaseme alusel grupeeritud vastused.

Tabel 8. Sotsiaalmajanduslike karakteristikute omavahelised seosed riigiti.

Karakteristik	Haridustase				
	EST	LAT	LIT	FIN	SWE
Tööhõive	-0.155**	-0.256**	-0.312**	-0.184**	-0.288**
Sissetulek	0.256**	0.318**	0.358**	0.285**	0.279**
Van.haridus	0.279**	0.285**	0.259**	0.176**	0.272**
	Tööturustaatus				
	EST	LAT	LIT	FIN	SWE
Haridus	-0.155**	-0.256**	-0.312**	-0.184**	-0.288**
Sissetulek	-0.332**	-0.349**	-0.310**	-0.382**	-0.393**
Van.haridus	-0.098**	-0.066*	-0.055	-0.086**	-0.039
	Sissetulekute määr				
	EST	LAT	LIT	FIN	SWE
Haridus	0.256**	0.318**	0.358**	0.285**	0.279**
Tööhõive	-0.322**	-0.349**	-0.310**	-0.382**	-0.393**
Van.haridus	0.220**	0.375**	0.320**	0.088**	0.099**
	Vanemate haridustase				
	EST	LAT	LIT	FIN	SWE
Haridus	0.279**	0.285**	0.259**	0.176**	0.272**
Tööhõive	-0.098**	-0.660*	-0.055	-0.086**	-0.390
Sissetulek	0.220**	0.375**	0.320**	0.088**	0.099**

(Allikas: Autori koostatud SPSS analüüsi tulemuste alusel).

Indiviidi taseme andmeid kasutades on autor läbi viinud korrelatsioonianalüüsi töösse kaasatud riikide lõikes (tabel 8). Korrelatsioonianalüüs mõõdab andmete omavahelise seose olemasolu, selle tugevust ning iseloomu. Analüüs ei eelda tunnustevahelist põhjus – tagajärg seost (e. üks analüüsi teguritest on põhjus ja teine tagajärg). Korrelatsioonianalüüsis on kasutatud *Spearmani* koefitsienti, mis ei eelda tunnuste normaaljaotust ega tunnuste omavahelist lineaarset seost. Teostatav analüüs prognoosib ühe teguri muutumist tingimusel, et teine tegur omandab mingi kindla väärtuse. Riikide sisesed korrelatsioonid ei ole statistiliselt määrava tähtsusega (*Sig.* > .0,01) ja ning

positiivsed seosed jäävad vahemikku 0,088 kuni 0,375. Tulemused, kus ühe karakteristikute suurenedes teine karakteristik väheneb (negatiivne korrelatsioon) on vahemikus -0,039 kuni -0,393. Positiivne korrelatsioon esineb haridustaseme, sissetulekute määra ja vanemate haridustaseme vahel ning negatiivne korrelatsioon tööturustaatusel grupeeritud vastuste ja ülejäänud karakteristikute alusel liigitatud vastuste vahel. Kuna tegemist ei ole pidevate andmetega ning tööhõivestaatusel kategooriad on juhuslikus järjekorras, siis viitab analüüsi negatiivne seos tööga hõivatud vastajate grupi kõrgemale haridustasemele ja suuremale sissetulekule. Sissetuleku ja haridustaseme andmete kategooriad ei ole samuti pidevate arvtunnustega, kuid need on loogilises järjekorras, mille alusel saab neid *Spearmani* koefitsienti rakendades tinglikult pideva arvtunnusena käsitleda. Enamus seoseid karakteristikute vahel ei ole statistiliselt olulised ei nivoo 0,01 ega ka 0,05 juures (Läti tööturustaatusel ja vanemate haridustaseme vaheline negatiivne seos). Leedu ja Rootsi tööturustaatusel seosed vanemate haridustasemega on negatiivsed, mille puhul läbiviidud analüüs ei näita statistiliselt olulist erinevuse määra.

2.3. Järeldused

Selles alapeatükis vaatleb autor uuringu tulemusi riigiti erinevate uuringusse valitud karakteristikute lõikes. Sotsiaalkapitali erinevatest allikatest on töös analüüsi aluseks võetud vastajate haridustase, tööhõivestaatus, vanemate haridustase ja sissetulek. Liigitades *European Values Study* 2008. aasta uuringu tulemusi vastajate haridustaseme alusel, on Läti ja Leedu keskmised näitajad valitud sotsiaalkapitali elementidest perekonna ning sõprade ja tuttavate olulisuse järgi kõrgemad kui teistel valimisse võetud riikidel. Tabelis (lisa nr. 5 – ristanndmete tabel) ja joonistel 9, 10, 11 ja 12 toodud tase iga riigi kohta näitab keskmiselt erinevatesse organisatsioonidesse ja ühendustesse kuulumist. Haridustasemete järgi vastajaid grupeerides on Rootsil ja Soomel ainsana teistest kõrgemad keskmised tulemused ühendustes osalemise summeeritud näitajate puhul. Kuna küsimustikus oli võimalik valida viieteistkümne erineva organisatsiooni, ühenduse ja liikumise vahel, siis on erinevad vastused summeeritud. Autorile ei tule Läti ja Leedu teistega võrreldes nõrgemad näitajad ootamatult, sest tulemused kinnitavad Läti ja Leedu sarnasust pigem oma lõunanaabritega kui põhja suunas paiknevate riikidega. Hariduse alusel riikide tulemusi analüüsides on vastaja haridustasemetel seosed kõigi

töösse valitud nelja erineva sotsiaalkapitali elemendiga – mida kõrgem on vastaja haridustase, seda enam peab ta oluliseks erinevates ühendustes osalemist ning vähemtähtsaks üldist usaldust, perekondlikke suhteid ning sõprade ja tutvusringkonna arvamust. Tulemused kinnitavad eelnevate uuringute järeldusi selle kohta, et kõrge osalusmäära allikaks ühiskonnas on eelkõige haridus. Sama väidavad oma teooriates ka Bourdieu, lugedes oluliseimaks sotsiaalkapitali allikaks sotsiaalsetes võrgustikes osalemise määra ning Putnam, kes samuti rõhutab usalduse ja osalemismäära tähtsust sotsiaalkapitali kujunemisel. Francis Fukuyama toob esile sotsiaalkapitalil põhineva kodanikuühiskonna, mis on demokraatia aluseks.

Läti ja Leedu näitajate suurim erinevus võrreldes teiste riikidega ongi just sõprade ja tuttavate olulisuse määramisel, ületades Rootsi, Soome ja Eesti keskmisi tulemusi haridustasemete kaupa peaaegu 25%. Samas on ühendustes osalemise keskmine näitaja Lätis ja Leedus rohkem kui 35 protsendipunkti võrra madalam kui Rootsis ja Soomes. Põhjamaade tulemusele saavad lähemale ainult Eesti kõrgharidusega vastajate grupp, kus erinevused jäävad 10% piiresse. Kõige suuremad erinevused vastuste keskmistest näitajates ongi ühendustes osalemise mõõtmise tulemustes, kus Läti ja Leedu vastajate näitajad jäävad alla 0.5 (keskmiselt osaleb nendes riikides erinevates ühendustes 0.49 ja 0.42 inimest) ja Rootsi ning Soome vahel, kus keskmiselt osaleb ühendustes Rootsis 1.39 inimest ja Soomes 1.60 kodanikku.

Järgmisena teeb autor kokkuvõtte vanemate haridustasemete järgi küsimustikule antud vastuseid grupeerides. Kuna riigiti on haridussüsteemid küllaltki erinevad, siis analüüsi tulemuste ühtlustamise alusel on kasutatud liigitust kolme peamise haridustaseme vahel. Peamised erinevused haridustaseme jaotuses tulenesidki kesk-eri ja rakendusliku kõrghariduse erinevatest tõlgendustest, mis oleks algandmete järjestusel riigiti tekitanud küsitavusi. Kui Läti ja Leedu vastajatele on põhiharidusega vanemate vastajate keskmine hinnang perekondlikele sidemetele kõrgem kui kesk- ja kõrgharidusega vastajate seas, siis teistest võrdlusalustes riikides see nii ei ole. Ülejäänud riikides mõjutab vanemate haridustase perekondlike sidemete tähtsust vanemate haridustaseme tõustes järjest vähem. Erandiks on ühendustes osalemise tulemused, kus vastajate vanemate haridustase mõjutab tõustes keskmist mõõdetud osalusmäära positiivselt. Läti ja Leedu tulemused on

küll tunduvalt madalamad kui Rootsil ja Soomel, kuid vanemate haridustaseme tõustes suureneb ka ühendustes osalemise keskmine määr.

Mõõtes vastajate üldise usalduse määra vanemate haridustasemete lõikes on kõikide Balti riikide tulemus kõrgem Rootsi ja Soome keskmisest, seda eriti alajaotuses, kus vastajate vanematel on põhiharidus. Eelnevates sotsiaalkapitali käsitlustes rõhutab Patulny usalduse määra kui peamist vahendit infoühiskonnas orienteerumiseks ning seob madala usaldusmäära kõrgemate korruptsiooninäitajate ja suurema ebavõrdusega ühiskonnas. Sama on järeldanud ka 2008 aastal Gillespie ja Markoni läbiviidud uuringu tulemuste tõlgendamine. Tugevat seost vanemate haridustaseme ja lapse edukuse vahel on oma uuringus 2001. aastal järeldanud Lien ning Diamond ja Gomez 2004. aastal on oma töö tulemusi analüüsid järeldanud, et keskklassi vanemad on rohkem nõus arvestama lastele soodsate tingimustega kui töölisklassi vanemad.

Sissetulekute kategooriad on samuti analüüsi ühtlustamise eesmärki silmas pidades jaotatud kolme põhigruppi: väike, keskmine ja suur sissetulek. Esialgsed andmed on küsitluses toodud kindlates vahemikes – sissetulek kuni 3600 € aastas, 3600 – 6000 € aastas *etc.* Kuid arvestades valimis osalevate riikide erinevat taset, on keeruline määratlada, missugusest piirmäärast lugeda keskmiste sissetulekuga inimeste hulka näiteks Rootsi ja Leedu vastajad. Sellise dilemma vältimiseks on töö autor jällegi kasutanud andmetöötlusprogrammis pakutud võimalust analüüsida tulemusi juba kolme põhilisse sissetuleku gruppi jaotatuna, välistamaks andmete mitmeti tõlgendamise võimalust ja tekkida võivat segadust tulemuste analüüsil. Madala sissetuleku määraga vastajad on kõikides riikides hinnanud perekonna ja sõprade ning tuttavate olemasolu enam kui keskmise ja suure sissetulekuga vastajad. Erandina saab osutada Rootsile ja Soomele, kus väikese sissetulekuga vastajate keskmine on väiksem kui keskmise ja suurema sissetulekuga vastajate oma. Kõikides riikides on suurema sissetulekuga vastajate kategoorias suhteid perekonna, sõprade ja tuttavatega peetud vähemtähtsamaks, sama kehtib üldise usaldusmäära tulemuste kohta. Vaadates aga ühendustes osalemise keskmist, siis on Läti ja Leedu näitajate madal tase tähelepanuväärne, võrreldes kõrgete Rootsi ja Soome keskmistega. Kuigi ka nende tulemuste hulgas on Läti ja Leedu kõrgharidusega vastajate osalusmäär kõrgem võrreldes väikese sissetulekuga vastajate tulemustega.

Jaotades küsimustikule vastajad tööhõivesaatuse järgi, on autor lisaks traditsioonilisele jaotusele (töötavad, sõjaväelased, pensionärid, kodused, üliõpilased, töötud ja töövõimetud) lisanud analüüsi ka eraettevõtjate kategooria ning ilma igasuguse töökogemuseta vastajate kategooria. Sellise jaotuse lisamine võimaldab autori arvates vastuste analüüsi laiendada ning annab täiendava perspektiivi tulemuste tõlgendamisel. Andmeid kogudes selgus, et Läti pensionäride kategoorias vastanute tulemusi kasutatav andmebaas ei paku, samuti samas tööhõivestaatuses grupis olevate Rootsi vastajate näitajad ei ole üldise usaldusmäära arvutamisel ja osaluse määramisel andmete hulgast saadaval. Kõiki toodud näitajad analüüsid on perekondlike suhete, sõprade ja tuttavate olemasolu ja üldise usalduse tulemused Läti ja Leedu tööhõivestaatusel jaotatud kategooriates kõrgemad kui teistes analüüsitavates riikides. Märkimisväärt on samade riikide tunduvalt nõrgemad keskmised ühendustes osalemise määra mõõtmisel, andes vastupidise tulemuse kui teised kolm sotsiaalkapitali elemendi mõõtmist. Ilma tööstaažita vastajate kategoorias peegeldub taas Läti ja Leedu harjumus panustada perekonna ja tutvusringkonnaga suhtlusse ning inimeste üldisesse usaldamisse enam kui erinevates organisatsioonides ja ühendust kaasalöömisele. Eraettevõtjana tegutsevate vastajate alajaotuses on tulemused analüüsitavate sotsiaalkapitali elementide lõikes samad mis erineva tööturustaatuses vastajate hulgas. Kõige kõrgemad suhtarvud on Läti ja Leedu vastajate hulgas sõprade ja tuttavate olulisuse hindamisel ning tööturustaatus järgi jaotatud vastuste madalaimad keskmised samade riikide osalusmäära näitajates. Ühendustes osalemise mõõdiku parimad näitajad tulevad Soome vastajate hulgas, kes on oma tööhõivestaatusena märkinud „kodune“.

Võrreldes omavahel riikide tulemusi usaldusmäära seoste osas vastaja sissetuleku ja teiste valitud karakteristikutega, kerkib esile Läti, kus seoseid ei tuvastata ühegi võrdluses osaleva elemendi lõikes. Haridustaseme ja üldise usaldusmäära seosed esinevad Eesti ja Leedu tulemustes, sissetulekute seost üldise usaldusmääraga kinnitavad ainult Soome tulemused, tööturustaatus seost Põhjamaa riikide antud vastused ja üldise usaldusmäära seost vanemate haridustasemega kinnitavad Leedu ja Soome andmete analüüsi tulemused. Vabatahtlikes organisatsioonides ja ühendustes osalemise määra seost haridustasemega ei kinnita ühegi riigi tulemused, vanemate haridustaseme järgi liigitatud vastuste seos osalusmääraga esineb Läti ja Leedu andmetes. Juhindudes sissetuleku määra alusel jaotatud vastustest, on seos osalemise määraga leitud ainult Soome vastajate

hulgas. Kõige vähem seoseid erinevate sotsiaalkapitali karakteristikute ja elementide vahel esineb riigiti Lätis (osalusmäär ja perekonna tähtsus vanemate haridustaseme järgi). Ka Eesti tulemused leiavad seoseid ainult usaldusmäära ja vastaja haridustaseme vahel ning perekondlike sidemete ja vanemate haridustaseme vahel. Leedul on omavahelised seosed vanemate haridustaseme ja perekondlike sidemete, usalduse ja osalemise määra vahel. Lisaks näitab Leedu vastajate haridustase seost üldise usalduse määraga. Soome ja Rootsi andmed näitavad kokkuvõttes enamate seoste olemasolu kui Balti riikide tulemused, seda eriti Soome, kus kuueteistkümne võrreldava paari hulgas puuduvad seosed usaldusmäära ja haridustaseme ja vanemate haridustaseme vahel ning tööturustaatus ja sissetuleku ning perekondlike sidemete vahel. Kõikides võrdlusalustes riikides puuduvad omavahelised seosed vastaja haridustaseme ja osalemise määra vahel ning perekondlike suhete seosel tööturustaatus ja sissetulekute määraga. Kõikide riikide tulemused kinnitavad omavahelisi seoseid vastajate vanemate haridustaseme ja nende hinnangul perekonna tähtsuse kohta oma elus. Sõprade ja tuttavatega suhtlemise olulisust ja vastajate vanemate haridustaseme omavahelist seost näitavad Soome ja Rootsi vastused, Eesti, Läti ja Leedu vastajate hulgas analoogset seost läbiviidud test ei tähelda. Vabatahtlikes ühendustes osalemise seos vanemate haridustasemega on Soome, Rootsi ja Eesti andmete tõlgendamisel. Läti ja Leedu vastavad tulemused püstitatud nullhüpoteesi ei kinnita (omavahelist seost ei tuvastatud). Eesti vastuste analüüsil leiab läbiviidud test andmete ebaühtlase jaotuse tunnused. Üldise usaldusvääruse seosed vanemate haridustasemega on Soome vastajate hulgas, kuigi Eesti ja Leedu andmete analüüsil ei kinnita test andmete ühtlast jaotust keskmiste väärtuste ümber. Rootsi ja Läti tulemused viitavad alternatiivhüpoteesi paikapidavusele (puudub seos vanemate haridustaseme ja usalduse määra vahel).

Uurides Eesti tulemuste paiknemist valitud riikide hulgas, siis vastajate haridustaseme alusel jaotatud vastustest on keskmiselt perekonna tähtsust oluliseks pidanud Soomega sarnane arv inimesi. Sama võib öelda ka teiste elementide mõõtmistulemuste kohta, eriti selgelt eristub Eesti haridustasemete kaupa vastuseid grupeerides ühendustes osalemise blokis, kaldudes oma eelistustes tugevalt Põhjamaade poole. Vanemate hariduse järgi vastuseid jaotades on eestlaste vastused rootslaste ja soomlastega taas sarnased. Rootsist ja Soomest erinev on ainsana üldise usalduse määr, mis on lähedasem Läti ja Leedu vastajate keskmisega. Ka sissetulekute taseme järgi vastuseid liigitades sarnaneb Eesti

rohkem Põhjamaadega, kuid taas ilmneb vastajate vaadete erinevus üldise usaldusmäära ulatuses, kus Eesti tulemused kalduvad rohkem Läti ja Leedu tulemustega sarnanema. Tööhõivestaatusel eestlaste antud vastustesse süüvides on hindavad perekonda kõrgeimalt töötud, sõpru ja tuttavaid kodused, üldine usaldusmäär on kõrgeim eestlastest töövõimetute grupis ning ühendustes osalemine eraettevõtjate hulgas.

Sotsiaalkapitali kognitiivset lähenemist mõõta võimaldaval üldise usalduse näitajal on Eesti tulemused sarnased lõunanaabrite Läti ja Leedu vastustega. Sotsiaalkapitali komponendina struktureeritud lähenemist iseloomustavad mitteformaalsete võrgustike ja sotsiaalsete suhete hindamisel oma elus kalduvad eestlased oma tulemustega selgelt Rootsi ja Soomega sarnasesse vahemikku. Üldise usalduse mõõtmisel erinevate allikate lõikes on Eesti tulemused koos Läti ja Leeduga võrdselt kõrgemad kui samad näitajad Rootsis ja Soomes. Autori arvates võib tulemuste analüüsi põhjal väita, et eestlaste arvamus oma hoiakute ja väärtushinnangute andmisel juhindumisest soomlaste ja rootslastega sarnasest mõttemaailmast vastab suuremalt jaolt tõele. Ainsa erandina on üldise usalduse mõõtmise tulemused, mille üheks põhjuseks võib töö autori arvates olla pikaajalise nõukogude okupatsiooni ajal levinud propaganda printsiipiaalsest sinikraelisest töölisest, kelle elus ei ole kohta pettusele ja varastamisele. Seda kõikjal levitatavat dogmat toetas suhteliselt harv majanduskuritegude kajastamine üleriigilises pressis, mis tekitas kodanikes illusiooni, et inimesed ümberringi on usaldusväärsed ning normidele mittevastav käitumine on iseloomulik eelkõige kapitalistlikele riikidele, kus kõik algab rikaste tehaseomanike vildakatest väärtushinnangutest ning lõpeb ausa tööliste agooniaga. Peale taasiseseisvumist ja enda maailmale avamist selgus muidugi, et nii see päris ei ole, kuid suures tuhinas loobuda kõigest nõukogulikust keskendudes läänelikele väärtushinnangutele, jäi midagi olulist märkamata.

Mitteparameetriliste testide tulemuste tõlgendamisel käsitleb autor vastuseid uuringusse valitud sotsiaalkapitali elementide kaupa. Esimesena on karakteristikute kaupa vaatluse alla võetud perekondlike suhete olulisus. Eesti, Läti ja Leedu tulemused ei kinnita seost perekonna olulisuse ning hariduse, tööturustaatus ja sissetulekute vahel. Rootsi ja Soome vastused erinevad Balti riikide vastustest ainult hariduse alusel grupeeritud vastuste hulgas, näidates seost perekondlike suhete olulisuse pidamise ja vastaja haridustaseme vahel. Analüüsis eristub selgelt vanemate hariduse järgi grupeeritud vastused, kus

perekondlike sidemete tähtsuse seos vastajate vanemate haridustasemega leiab kinnitust null-hüpoteesi kehtivusega. Järeldus kinnitab Colemani teooriat siduvast sotsiaalkapitalist, kus keskmes on üksikindiviid ja tema suhted perekonnaga. Sõprade ja tuttavate olulisust ei kinnita testide tulemusel ühegi etteantud karakteristiku raames Eesti, Läti ja Leedu vastajad, küll on testid leidnud seose Soome ja Rootsi hariduse, sissetulekute ja vanemate hariduse alusel grupeeritud vastuste hulgas ja sõprade ning tuttavatega suhete oluliseks pidamisel. Vastajate haridustaseme ja usalduse määra omavahelisi seoseid kinnitavad Läti, Soome ja Rootsi tulemused, tööturustaatus seoseid usalduse määraga kinnitavad Rootsi ja Soome andmed ning vanemate haridustaseme järgi vastuseid liigitades on seosed usalduse määraga Eesti, Leedu ja Soome vastajate hulgas. Ühendustes osalemise seost erinevate karakteristikutega kajastavad Soome ja Rootsi tööturustaatus alusel grupeeritud vastajad, Soome sissetulekute alusel jagatud vastajad ning Läti ja Leedu vanemate haridustaseme kategoorias vastanud.

Ühendustes osalemise määra osas gruppide vahel esinevaid erinevusi omavahel riigiti võrreldes on Soomel ja Rootsil kõige vähem statistiliselt olulisi erinevusi (esinedes ainult haridustaseme järgi grupeeritud vastustes). Leedu vastuste analüüs näitab lisaks vastaja haridustasemele ka tööturustaatus järgi grupeeritud vastuste statistiliselt olulisi erinevusi vastajate gruppide vahel. Ülejäänud riikidest erinevad Eesti ja Läti, kelle tulemustes tuvastas test statistiliselt olulisi erinevusi vastajate gruppide lõikes kõikide karakteristikute osas (haridus, sissetulek, tööturustaatus ja vanemate haridustase). Autor järeldab läbiviidud vastajate gruppide omavaheliste erinevuste analüüsi põhjal, et Põhjamaade tulemused on stabiilsemad kui Balti riikide tulemustest.

Korrelatsioonianalüüsi tulemused kinnitavad seose esinemise suunda (positiivne või negatiivne seos) samaväärselt kõikides uurimise all olevates riikides ning vastajate haridustaseme, sissetulekute määra ja vanemate haridustaseme omavahelist positiivset seost. Negatiivne seos vastajate tööturustaatus ja ülejäänud karakteristikute vahel kinnitab töö teoreetilises osas toodud seisukohti, et kõrgema hariduse ja sissetulekuga tööealistel inimestel on rohkem sotsiaalkapitali.

KOKKUVÕTE

Sotsiaalkapitali defineeritakse läbi indiviidide koostöö ühiste eesmärkide saavutamisel. Sotsiaalkapitali mõiste laienemine teistesse distsipliinidesse on aluseks sotsiaalkapitali käsitlemisele ühiskondliku ressursina. Erinevate uuringute tulemusel rõhutatakse vastastikkuse usalduse ja koostöö tähtsust. Mikrotasandi sotsiaalkapitali käsitlustes tuuakse esile üksikindiviidi käsutuses olevaid ressursid kui sotsiaalkapitali alustala. Informatsiooniajastul toonitatakse erinevates töödes usalduse tähtsuse hüppelist kasvu ja sellest tingitud usalduse vajadust. Sotsiaalne kapital tuleneb indiviidide vahelistest võrgustikest, kuid üksmeel puudub selles osas, missugune võrgustike element toodab sotsiaalset kapitali ja mis on sotsiaalse kapitali loomisel oluline. Sotsiaalkapitali negatiivsete mõjudena on käsitletud võrgustikes mitteosalejate majanduslike võimaluste ahenemist ja isikliku otsustusvabaduse allutamist teiste grupiliikmete huvidele. Tänu sotsiaalkapitali erinevatele tõlgendustele on sotsiaalkapitali mõõtmine toimunud ebaühtlastel alustel. Põhjuseks eelkõige kvalitatiivsed muutujad nagu usaldus- ja osalemismäär. Soome ja Rootsi kui kõrge sotsiaalkapitali määraga ühiskonnad toetuvad kõrgemale usaldus- ja osalusmäära toele, mis on kodanikuühiskonna loomise eeldus. Mitmed käsitlused viitavad vabatahtlike organisatsioonide tihedusele ühiskonnas kui sotsiaalkapitali määra tähtsamale mõõdikule. Usalduse teke mikrotasandil on eelkõige seotud vastastikkuse printsiibiga. Töös tsiteeritud hariduse ja sissetulekute määrav roll usalduse ja osalemisaktiivsuse kujunemisel leiab analüüsis kinnitust vastavate elementide mõõtmisel, kus Rootsi ja Soome teiste riikidega võrreldes kõrgemat osalemisaktiivsust saab seostada nende riikide kõrgema sissetulekutasemega. Eestlaste antud vastuste kõrge keskmine tulemus üldise usalduse mõõtmisel ning sarnasus lätlaste ja leedukatega viitab pigem hariduse tähtsusele usalduse tekkimisel, ehk motiividele, kuidas indiviid oma valduses olevad ressursid teistele kättesaadavaks muudab. Sotsiaalkapitali peamisteks allikateks on perekond ja kogukond, mis mõjutavad käitumisnormide ja väärtushinnangute kujunemist. Töö empiirilises osas teostatud analüüsi tulemusel tõestavad Läti ja Leedu kõrged näitajad nendes kategooriates mitteformaalsetele

võrgustikele tuginemist, kuid Rootsi ja Soome tulemused viitavad enam ühiskonna ja kooli mõjudele kui kogukondlikele normidele. Ühendustes osalemise kui sotsiaalkapitali ühe elemendi vaatlusel saadud tulemused kinnitavad Põhjamaade suurt erinevust võrreldes ülejäänud riikide tulemustega. Põhjendusena pakub töö autor välja Rootsi ja Soome vabatahtliku tegevuse osalise toimumise rikaste ja haritud inimeste kinnistes klubides, mis ühtlasi seletab ka Läti ja Leedu madalaid keskmisi selles kategoorias. Kuigi Eesti tulemused on sarnasemad Rootsi ja Soome vastajate hinnangutega, on selgeks erandiks üldise usalduse mõõtmisel saadud näitajad, kus eestlaste eelistused ühtivad lätlaste ja leedukate tulemustega. Sellise erandi aluseks on Balti riikide optimism seoses sissetulekute kasvuga okupatsiooni lõppedes, mis omakorda avaldab survet üldise usaldusmäära tõusule. Kui sotsiaalkapitali kui individuaalse ressursi tekkimise aluseks on võrgustikud, mis omakorda eeldavad koostöö olemasolu ja põhineb ühtsetel väärtustel ja normidel, siis kokkuvõtlikult väärtustavad lätlased ja leedukad oma elus perekondlikke ja kogukondlikke suhteid enam kui Eesti, Rootsi ja Soome vastajad. Ülejäänud riikide kohta kogutud näitajate analüüs viitab omakorda ühendustes osalemise suuremale kõlapinnale ühiskonnas, mis näitab töö autori arvates ühiskonnas valitsevat suuremat avatust ja arvamuste mitmekesisust. Mitteparameetriliste testide tulemused toovad välja erinevused Põhjamaade ja Balti riikide vastustes ning gruppide vahelist erinevust mõõtev ANOVA test annab samuti Rootsi ja Soome andmete analüüsimisel ühtlasema (st statistiliselt oluline viga esineb vähemates karakteristikute gruppide omavahelises võrdluses) tulemuse võrreldes Eesti, Läti ja Leedu vastuseid.

Sotsiaalkapital keskendub sotsiaalsete suhete mõju uurimisele inimeste tavaelu edukaks toimimiseks. Erinevate sotsiaalkapitali käsitluste raames ei ole suudetud kokku leppida üheselt mõistetava tähenduse suhtes, kuid enimmaksitletud autorid tunnistavad kõik sotsiaalkapitali kui hüve, mis on tekkinud erinevate gruppide koostöö ja parema kohtlemise tulemusena saavutatud privileegidest. Omavaheline suhtlemine aitab kaasa koostöö latusamale kulgemisele ning panustab indiviidide ja erinevate koostöövormide edukusele. Hoolimata definitsioonide ja tõlgenduste rohkusest aitab sotsiaalkapital paremini mõista ümberringi toimuvat ning aitab kaasa erinevate distsipliinide, regioonide ja subjektide omavahelisi toimetehhanisme.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Ardila, A., Rosselli, M., Matute, E., Guajardo, S.** The Influence of the Parents Educational Level on the Development of Executive Functions. *Developmental Neuropsychology* Vol 28, No 1, 2005 pp. 539-560
2. **Coleman, J. S.,** Social Capital in the Creation of the Human Capital. *The American Journal of Sociology*, 1988, Vol. 94, pp. S95-S120. http://onemvweb.com/sources/sources/social_capital.pdf 14.04.2013
3. **Dekker, P., Uslander, E. M.,** Social Capital and Participation in Everyday Life. Routledge 2001, 109 pp.
4. **Diamond, J. B., Gomez, K.** African American Parents Educational Orientations. *Education and Urban Society* Vol 36, No 4, 2004 pp.383-427
5. **Dubow, E. F., Boxer, P, Rowell Huesmann, L.** Long term Effects of Parents Education on Children's Educational and Occupational Success: Mediation by Family Interactions, Child Aggression, and Teenage Aspirations. *National Institutes of Health. NIH Public Access* Vol 55, No 3, 2009 pp. 224-249
6. Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure. (1988), pp. S95-S120
7. **Cook, Karen S. (Ed.),** Trust in Society. Russell Sage Foundation, 2001, 403 pp.
8. **Edwards, R., Franklin, J., Holland, J.** Assessing Social Capital: Concept, Policy and Practice. Cambridge Scholars Publishing 2007, 270 pp.
9. **Erickson, B. H., Lin, N.** Social Capital and International Research Program. Oxford University Press 2008, 468 pp.

10. **Field, J.** Social Capital. Routledge 2003, 165 pp.
11. **Fine, B.,** Social Capital versus Social Theory. Political economy and social science at the turn of the millennium. Birkbeck College, University of London, UK. Routledge, 2001, 293 pp.
12. **Fukuyama, F.,** The Great Disruption: Human Nature and the Reconstruction of the Social Order. Suur vapustus. Inimloomus ja ühiskondliku korra taastamine. Erkki Sivonen ja Tänapäev, 2001, 399 pp.
13. **Gillespie, A. (Ed.), Markova, I. (Ed.)** Trust and Distrust. Sociocultural Perspectives. Information Age Publishing, Inc. 2008, 299 pp.
14. **Halperin, D.** Social Capital. Polity Press 2005, 388 pp.
15. **Jackson, M. O.** Social and Economic Networks. Princeton University Press 2008, 504 pp.
16. **Jones, T.,** Service loyalty: accounting for social capital. Journal of Services Marketing. Vol. 26, No. 1, 2012. pp. 60-74
17. **Kaasa, A., Parts, E.** Individual-level Determinants of Social Capital in Europe: Differences Between Country Groups. Faculty of Economics and Business Administration University of Tartu. Working Paper Series 56/2007, 52 pp.
18. **Lemos, G. C., Almeida, L. S., Colom, R.** Intelligence of Adolescents is related to their parent's educational level but not to family income. Personality and Individual Differences Vol. 50, No 7, 2011 pp. 1062-1067
19. **Leonardi, R., Nanetti, R., Putnam, R. D.** Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton University Press 1993, 280 pp.
20. **Lien, N., Friestad, C, Klepp, K.-I.** Adolescent's Proxy reports of parents' socioeconomic status: How valid are they? Institute for Nutrition Research. Epidemiological Community Health Vol. 55, 2001 pp. 731-737

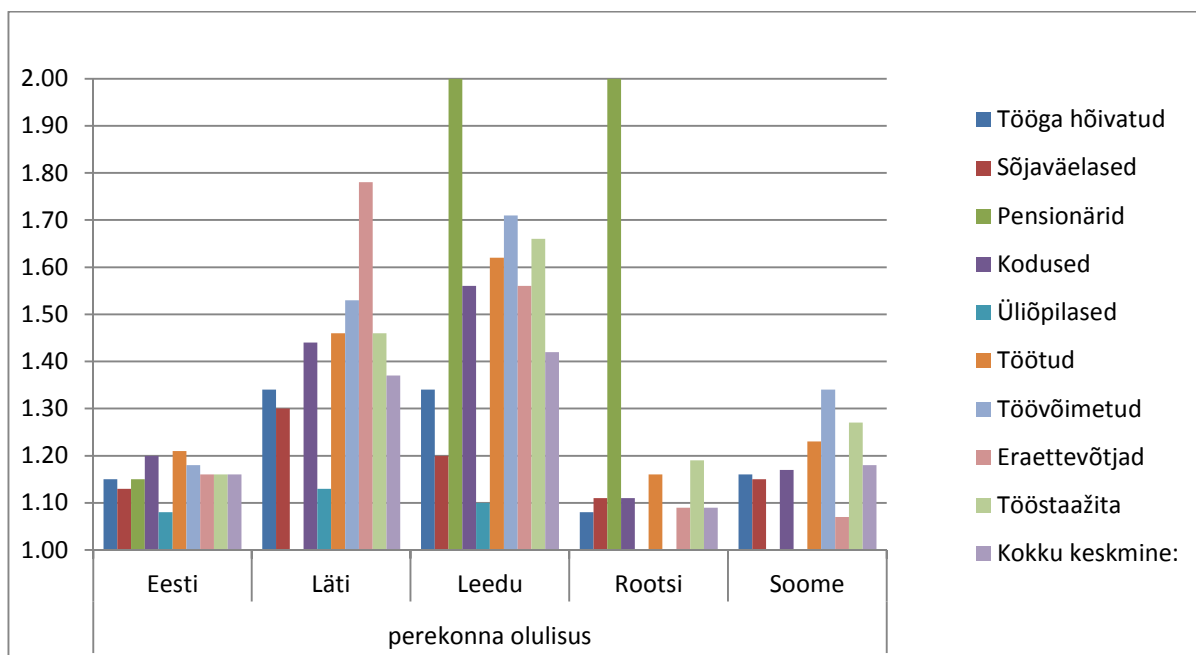
21. **Lin, N.** Social Capital. A Theory of Social Structure and Action. Cambridge University Press 2001, 278 pp.
22. **Lin, N. (Ed.), Erickson, B., H. (Ed.).** An International Research Program. Oxford University Press, 2010, 468 pp.
23. **O'Connor, S. C., Spreen, O.** The Relationship Between Parents Socioeconomic Status and Educational Level, and Adult Occupational and Educational Achievement of Children with Learning Disabilities. Journal of Learning Disabilities Vol 21, No 3, 1988 pp. 148-153
24. **Parts, E.,** Sotsiaalkapitali elemendid ja allikad. Kogumik Sotsiaalkapital, majandusareng ja ühiskondlik vastutus. Toimetaja Kaldaru, H. Tartu Ülikooli Majandusteaduskond. Rahvamajanduse Instituut 2006, 259 pp, pp. 46-89 .
25. **Parts, E.,** Sotsiaalkapitali paradigma. Kogumik Sotsiaalkapital, majandusareng ja ühiskondlik vastutus. Toimetaja Kaldaru, H. Tartu Ülikooli Majandusteaduskond. Rahvamajanduse Instituut 2006, 259 pp, pp.14-41.
26. **Parts, E.,** Sotsiaalkapitali roll majandusarengus. Kogumik Sotsiaalkapital, majandusareng ja ühiskondlik vastutus. Toimetaja Kaldaru, H. Tartu Ülikooli Majandusteaduskond. Rahvamajanduse Instituut 2006, 259 pp, pp 91-121.
27. **Patulny, R. V.** Exploring the social capital grid: bonding, bridging, qualitative, quantitative. International Journal of sociology and Social Policy Vol. 27, No.1/2, 2007 pp. 23-51.
28. **Prakash, S. (Ed.), Selle, P. (Ed.),** Investigating Social Capital. Routledge 2003, 65 pp.
29. **Putnam, R. D.** Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community. Simon & Schuster Paperbacks, 2000 541 pp.
30. **Rotberg, R. I.,** Patterns of Social Capital. Stability and Change in Historical Perspective. Cambridge University Press 2001, 394 pp.

31. **Svendsen, G., Sorensen, J. F. L.,** The socioeconomic power of social capital. International Journal of Sociology and Social Policy Vol. 26, No. 9/10, 2006 pp. 411-429
32. **Wallis, J., Killerby, P.,** Social economics and social capital. International Journal of Social Economics. Vol. 31, No. 3, 2004 pp.239-258

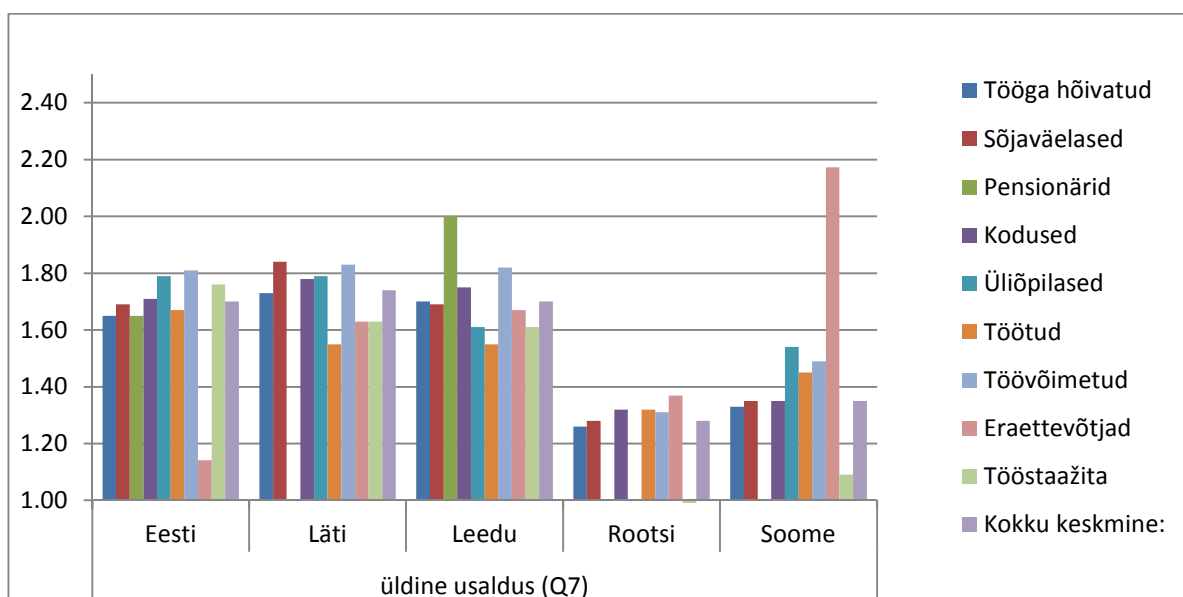
LISAD

Lisa 1. Riikide keskmised perekonna tähtsuse hindamisel tööhõivestaatuse järgi.

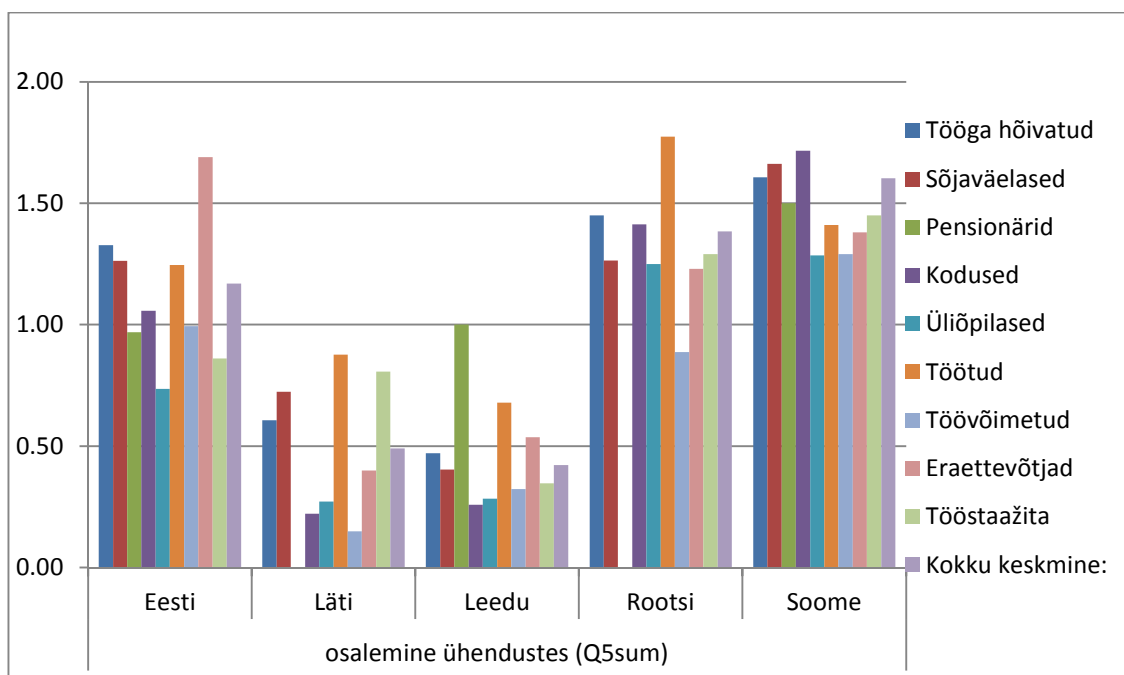
(Allikas: autori koostatud)

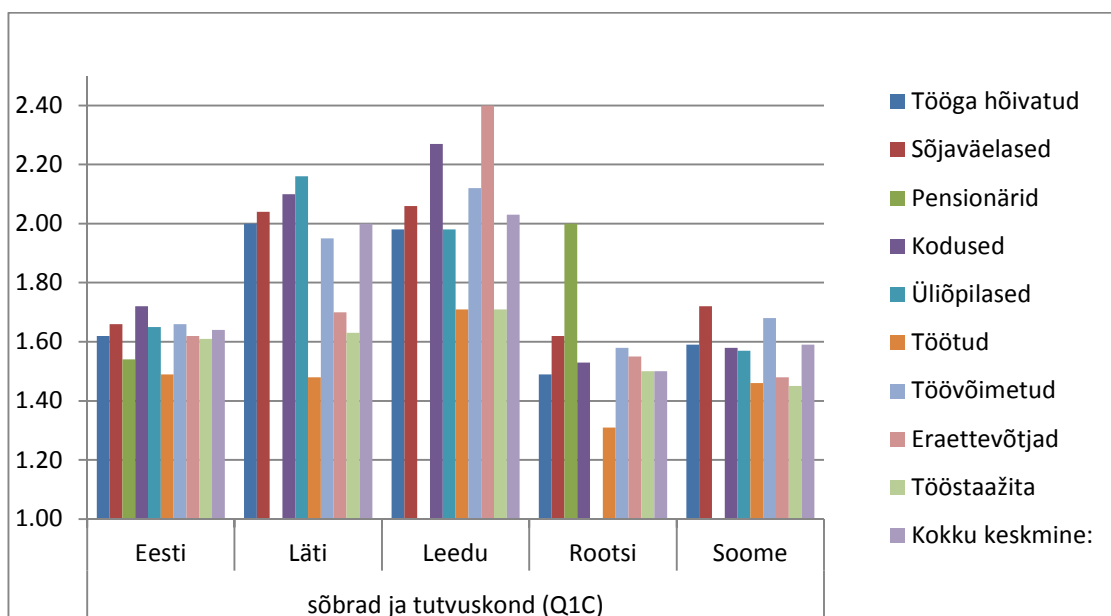
Lisa 2. Riikide keskmised usaldusmäärad tööturustaatusel. (Allikas: autori koostatud)

Lisa 3. Riikide ühendustes osalemise summeeritud keskmine vastajate tööturustaatus järgi. (Allikas: autori koostatud)

Lisa 4. Tööturustaatusel vastused sõprade ja tuttavate olulisuse kohta riigiti keskmiselt. (Allikas: autori koostatud)

Lisa 5. Koond mitteparameetriliste testide tulemustest

	perekond					sõbrad ja tuttavad					usaldus					osalemine				
Q110	EST	LAT	LIT	FIN	SWE	EST	LAT	LIT	FIN	SWE	EST	LAT	LIT	FIN	SWE	EST	LAT	LIT	FIN	SWE
reject	✓	✓	✓			✓	✓	✓				✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
retain				✓	✓				✓	✓	✓		✓							
Q111																				
reject	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓		
retain									✓					✓	✓				✓	✓
Q125																				
reject	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓
retain									✓	✓				✓					✓	
Q127																				
reject						✓	✓	✓				✓			✓	✓			✓	✓
retain	✓	✓	✓	✓	✓				✓	✓	✓		✓	✓			✓	✓		

Allikas: Autori koostatud SPSS analüüsi põhjal

Lisa 6. Korrelatsioonid sotsiaalmajanduslike karakteristikute lõikes

	Haridustase					Tööturustaatus					Sissetulekute määr					Vanemate haridustase				
	EST	LAT	LIT	FIN	SWE	EST	LAT	LIT	FIN	SWE	EST	LAT	LIT	FIN	SWE	EST	LAT	LIT	FIN	SWE
Haridus	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	-	-	-	-	-	0.256	0.318	0.358	0.285	0.279	0.279	0.285	0.259	0.176	0.272
Tööhõive	-	-	-	-	-	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sissetulek	0.155	0.256	0.312	0.184	0.288	-	-	-	-	-	0.322	0.349	0.310	0.382	0.393	0.220	0.375	0.320	0.088	0.099
Van.haridus	0.256	0.318	0.358	0.285	0.279	0.332	0.349	0.310	0.382	0.393	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
	0.279	0.285	0.259	0.176	0.272	0.098	0.066	0.055	0.086	0.039	0.220	0.375	0.320	0.088	0.099	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000

Allikas: SPSS analüüs, autori koostatud

Lisa 7. EVS 2008 tulemused riigiti (ristandmete tabel)

HARIDUS (Q110)	perekonna olulisus					sõbrad ja tutvuskond (Q1C)					üldine usaldus (Q7)					osalemine ühendustes (Q5sum)				
	Eesti	Läti	Leedu	Rootsi	Soome	Eesti	Läti	Leedu	Rootsi	Soome	Eesti	Läti	Leedu	Rootsi	Soome	Eesti	Läti	Leedu	Rootsi	Soome
Põhiharidus	1.17	1.47	1.61	1.14	1.25	1.69	2.15	2.23	1.54	1.60	1.77	1.79	1.72	1.46	1.43	0.89	0.30	0.27	1.13	1.17
Kesk- ja keskeriharidus	1.17	1.37	1.44	1.07	1.18	1.65	1.99	2.00	1.50	1.59	1.71	1.76	1.69	1.32	1.45	1.11	0.41	0.37	1.28	1.38
Kõrgharidus	1.14	1.30	1.29	1.08	1.16	1.58	1.88	1.97	1.49	1.60	1.58	1.68	1.70	1.14	1.28	1.64	0.82	0.55	1.70	1.82
Kokku keskmine:	1.16	1.37	1.42	1.09	1.18	1.64	2.00	2.04	1.50	1.59	1.70	1.75	1.70	1.29	1.35	1.17	0.49	0.42	1.39	1.60

TÖÖ (Q111)	perekonna olulisus					sõbrad ja tutvuskond (Q1C)					üldine usaldus (Q7)					osalemine ühendustes (Q5sum)				
	Eesti	Läti	Leedu	Rootsi	Soome	Eesti	Läti	Leedu	Rootsi	Soome	Eesti	Läti	Leedu	Rootsi	Soome	Eesti	Läti	Leedu	Rootsi	Soome
Tööga hõivatud	1.15	1.34	1.34	1.08	1.16	1.62	2.00	1.98	1.49	1.59	1.65	1.73	1.70	1.26	1.33	1.33	0.61	0.47	1.45	1.61
Sõjaväelased	1.13	1.30	1.20	1.11	1.15	1.66	2.04	2.06	1.62	1.72	1.69	1.84	1.69	1.28	1.35	1.26	0.72	0.40	1.26	1.66
Pensionärid	1.15		2.00	2.00	1.00	1.54		1.00	2.00	1.00	1.65		2.00		1.00	0.97		1.00	0.00	1.50
Kodused	1.20	1.44	1.56	1.11	1.17	1.72	2.10	2.27	1.53	1.58	1.71	1.78	1.75	1.32	1.35	1.06	0.22	0.26	1.41	1.72
Üliõpilased	1.08	1.13	1.10	1.00	1.00	1.65	2.16	1.98	1.00	1.57	1.79	1.79	1.61	1.00	1.54	0.74	0.27	0.28	1.25	1.29
Töötud	1.21	1.46	1.62	1.16	1.23	1.49	1.48	1.71	1.31	1.46	1.67	1.55	1.55	1.32	1.45	1.25	0.88	0.68	1.77	1.41
Töövõimetud	1.18	1.53	1.71	1.00	1.34	1.66	1.95	2.12	1.58	1.68	1.81	1.83	1.82	1.31	1.49	0.99	0.15	0.32	0.89	1.29
Eraettevõtjad	1.16	1.78	1.56	1.09	1.07	1.62	1.70	2.40	1.55	1.48	1.14	1.63	1.67	1.37	2.17	1.69	0.40	0.54	1.23	1.38
Tööstaažita	1.16	1.46	1.66	1.19	1.27	1.61	1.63	1.71	1.50	1.45	1.76	1.63	1.61	0.81	1.09	0.86	0.81	0.35	1.29	1.45
Kokku keskmine:	1.16	1.37	1.42	1.09	1.18	1.64	2.00	2.03	1.50	1.59	1.70	1.74	1.70	1.28	1.35	1.17	0.49	0.42	1.38	1.60

VANEMATE HARIDUS (Q127)	perekonna olulisus					sõbrad ja tutvuskond (Q1C)					üldine usaldus (Q7)					osalemine ühendustes (Q5sum)				
	Eesti	Läti	Leedu	Rootsi	Soome	Eesti	Läti	Leedu	Rootsi	Soome	Eesti	Läti	Leedu	Rootsi	Soome	Eesti	Läti	Leedu	Rootsi	Soome
Põhiharidus	1.16	1.41	1.46	1.08	1.16	1.68	2.11	2.15	1.50	1.63	1.73	1.78	1.72	1.31	1.35	1.05	0.40	0.40	1.39	1.58
Kesk- ja keskeriharidus	1.17	1.33	1.38	1.09	1.16	1.60	1.88	1.92	1.49	1.54	1.67	1.73	1.67	1.30	1.37	1.22	0.57	0.45	1.31	1.72
Kõrgharidus	1.17	1.33	1.40	1.11	1.21	1.55	1.87	1.85	1.54	1.56	1.59	1.66	1.65	1.17	1.28	1.61	0.77	0.53	1.61	1.61
Kokku keskmine:	1.16	1.37	1.43	1.09	1.17	1.64	1.99	2.03	1.51	1.59	1.69	1.75	1.69	1.29	1.34	1.18	0.51	0.44	1.40	1.63

SISSETULEK (Q125)	perekonna olulisus					sõbrad ja tutvuskond (Q1C)					üldine usaldus (Q7)					osalemine ühendustes (Q5sum)				
	Eesti	Läti	Leedu	Rootsi	Soome	Eesti	Läti	Leedu	Rootsi	Soome	Eesti	Läti	Leedu	Rootsi	Soome	Eesti	Läti	Leedu	Rootsi	Soome
väike sissetulek	1.22	1.50	1.58	1.14	1.28	1.72	2.12	2.17	1.46	1.58	1.73	1.80	1.78	1.42	1.40	1.05	0.33	0.38	1.22	1.58
keskmine sissetulek	1.14	1.33	1.40	1.10	1.15	1.64	2.04	2.13	1.52	1.61	1.70	1.78	1.69	1.30	1.35	1.86	0.46	0.34	1.31	1.62
suur sissetulek	1.12	1.29	1.27	1.05	1.08	1.60	1.89	1.92	1.52	1.62	1.64	1.67	1.65	1.19	1.27	1.29	0.74	0.48	1.57	1.78
Kokku keskmine:	1.16	1.37	1.42	1.09	1.17	1.65	2.02	2.07	1.50	1.60	1.69	1.75	1.71	1.29	1.35	1.17	0.50	0.40	1.39	1.64

SUMMARY

RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL CAPITAL AND THE INDIVIDUAL SOCIO-ECONOMIC STATUS

Social capital as a term has been used sporadically since the early twentieth century, but only came into wider and more consistent usage following the work of Coleman, Bourdieu and Putnam in the late 1980s and early 1990s. The term refers to the social networks, norms and sanctions that facilitate co-operative action among individuals and communities. While differing definitions and usage can be found between researchers, an overall typology of social capital can be identified. This typology incorporates three different dimensions of social capital: its main components (networks, norms and sanctions); the level of analysis employed (individual-, meso- and macro-levels); and its character or function (bonding, bridging and linking).

Education and income plays a decisive role in the formation of trust and participation activity analysis finds confirmation of the relevant elements of the measurement. Compared to other countries Sweden and Finland can be attributed to the higher participation, those countries with higher income levels. Estonians answers given high average score for the overall confidence in the measurement of similarity between Latvians and Lithuanians rather indicates the importance of education about the trust or motifs, and how the individual is in possession of the resources available for other makes. The main sources of social capital is the family and the community that affect the formation of values and norms of behavior. In the empirical part of the analysis of results confirm the Latvian and Lithuanian high figures in these categories reliance on informal networks, but Sweden and Finland, the results

suggest more than the influences of society and school to community norms. Participation in associations of social capital as one element of observation is confirmed by the results obtained in the Nordic countries a major difference compared to the rest of the results. The author provides a justification for the work of the Swedish and the Finnish part of voluntary activities take place in closed clubs of the rich and educated people, which also explains the low average of Latvia and Lithuania in this category. Although Estonia is similar to the results of the Swedish and Finnish respondents' assessments of the clear exception to the general confidence of the measured parameters, the Estonians, Latvians and Lithuanians preferences coincide with the results. Such exemption is based on the Baltic optimism about earnings growth at the end of the occupation, which in turn puts pressure on the general level of confidence rises. If social capital as an individual resource is the basis for the emergence of networks, which in turn imply the existence and co-operation based on common values and norms, the overall value of the Latvians and Lithuanians in their lives with family and community relationships over the Estonian, Swedish and Finnish respondents. The rest of the country gathered on the analysis of the indicators of participation in associations, in turn, refers to the larger society, the sound on the surface, which shows the author's view the dominant society for greater openness and diversity of opinion.

Individuals with supportive personal relationships are generally less likely to suffer from depression; show less cognitive decline in older age; and are several times less likely to die prematurely than the socially isolated. Problems with the social capital can be summarized as a lack of conceptual clarity, issues with causality and measurement, and ignorance as to the downside of social capital.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Britt Hanschmidt,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Sotsiaalkapitali seosed indiviidi sotsiaalmajandusliku staatusega

mille juhendaja on Eve Parts

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 26. mail 2015.a.